KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
GAMTOS IR MATEMATIKOS MOKSLŲ FAKULTETO
KRAŠTOVAIZDŽIO ARCHITEKTŪROS IR APLINKOS PLANAVIMO KATEDRA

KRAŠTOVAIZDŽIO ARCHITEKTŪROS SPECIALYBĖS
MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO ATASKAITA

PAMARIO KRAŠTO VIZIJA.
TAPATUMO ŽENKLAI

Oponentai:
Prof. Dr. Petras Grecevičius
Dr. Aušra Kavaliauskienė

Darbo autorius:
Kraštovaizdžio architektūros
Magistrantūros II kurso studentas
Valdas Jencius

Darbo vadovas:
Doc. Dr. Jonas Genys

Klaipėda, 2010

SANTRAUKA

Pamario kraštas – pagal rytinę Kuršių marių pakrantę išsidėsčiusi teritorija, pasižyminti savitos gamtinės ir kultūrinės aplinkos sąranga.

Istorinės evoliucijos kontekste pamarys pasižymėjo sudėtinga gamtine struktūra. Čia išsiteko užliejamos pievos, klampios pelkės, platūs laukai, tankūs miškai, savita flora ir fauna, vandeningų upių, o vėliau kanalų ir griovių, tinklas. Visi paskiri regiono istorinės raidos gamtiniai elementai, pasižymintys savitomis charakteristikomis suvoktini kaip neatskiriamos vieningo Pamario gamtinio regiono detalės, kur to organizmo jungiamąją bei dominantinę poziciją užima Kuršių marios. Gamtinis ryšys su mariomis bei pačių vietų gamtinė aplinka skirtingose teritoriniuose arealuose nebuvo adekvatūs. Tai sudarė sąlygas formuotis Pamario krašto tapatuminės sistemos įvairovei – skirtingose gamtinėse terpėse klostėsi savitų kultūrų bendruomenės. Sovietinės okupacijos metais vieninga bei darni regiono kultūrinės aplinkos sąranga (architektūrinė, urbanistinė, etninė ir socialinė) – destruktūrizuota, atsirado eklektiško kontrasto dėmenys.

Šiandien Pamario kraštas suvokiamas, kaip gamtinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis turtingas regionas, kuriame dominantinį poveikį atlieka Kuršių marios. Regiono tapatumas siejamas su istorinių, sovietinių, ir šių dienų (moderniųjų) tapatumo ženklų visuma. Pamario krašto plėtros sprendimui pasitelkiamos fundamentinės (esminės) tapatumo vertybės. Tokių vertybių pagrindą regione sudaro istorinio paveldo elementai (polderiai, kanalai, architektūros vertybės ir kt.), todėl šis regiono tapatumo bruožas yra plėtros sprendinių atramos taškas.

Pamario krašto plėtros vizija remiasi istorinių paveldo vertybių tęstinumo (naujame kokybiniame kontekste, atitinkančiame šiuolaikinius poreikius) bei stilistinio vieningumo idėja, kurioje galima moderniųjų tapatumo vertybių, atitinkančių darnios ir vieningos aplinkos sąlygą, integracija (jėgos aitvarai, burlentės, rekreacija ir turizmas ir kt.). Išnykusios istorinės vertybės rekomenduojamos regeneruoti arba būti vystomos regeneravimo kryptimi, jeigu tai atitinka regiono, kaip vieningos ir darnos erdvės, principą.

SUMMARY

Pomeranian region – a territory located under the eastern coast of Curonian lagoon, characterized by the unique natural and cultural environment framework.

In the context of historical evolution, Pomeranian region is characterized by a complex structure. There had place water-meadows, marshes viscous, large fields, dense forests, unique flora and fauna, rivers and, in the later times, – canals and the system of ditches. All appointed natural elements of the historical development, having distinctive characteristics are understandable as an elements of integral part of a single Pomeranian natural region, where the interconnectional and dominant position is taken by the Curonian Lagoon. Natural connection with the lagoon and the natural environment of these places wasn't adequate.in the different territorial areas. It has made the condition to be formatting by itself the diversity of Pomeranian region identity system – in the different natural fields developed distinctive cultural communities. During the Soviet occupation time the united and harmonious framework of region cultural environment (architecture, urban, ethnic and social) – destructurized, appeared elements of eclectic contrast.

Today the Pomeranian region is perseived as the place with natural and cultural values where the dominant effect is made by the Curonian Lagoon. Regional identity is linked with historical, Soviet and nowadays (modern) totality of the signs of identity. The develompent of Pomeranian region is determinated by the fundamental (indigenous) values of identity. The basis of these values is consisted of historical heritage elements (polders, canals, architectural and other attractions) in the region. Thats why this feature of regional identity is taken as the fulcrum of development solutions.

The vision of Pomeranian region development is based on historic heritage values of the continuity (in a new cualitative context, corresponding modern requirements), and the idea of stilistic unity, which allows modern values of identity, corresponding to a coherent and consistent environmental conditions, for the integration (kower kites, sailboards, recreation and tourism, etc.). Extinct historic values are recommended to be regenerated or developed in the direction of regeneration, if it appropriate the principle of a region as unite and sustainable space.

TURINYS

Įvadas **7**

Literatūros analizė **10**

Terminų ir sąvokų apibrėžimai **13**

I. Pamario krašto istorinės raidos analizė

1.1. Gamtinės aplinkos istorinės raidos analizė **14**

1.2. Socialinės aplinkos istorinės raidos analizė

1.2.1. Socialinės aplinkos istorinė raida **18**

1.2.2. Verslai bei veiklos **23**

1.3. Urbanistinės aplinkos istorinės raidos analizė

1.3.1. Bendra urbanistinės plėtros charakteristika **24**

1.3.2. Miestų, miestelių ir kaimų urbanistinės aplinkos istorinės raidos charakteristika **26**

1.4. Architektūrinės aplinkos istorinės raidos analizė **32**

1.5. Apibendrinimas **37**

II. Pamario krašto esamos situacijos analizė

2.1. Teritorinė apibrėžtis **38**

2.2. Gamtinės aplinkos analizė

2.2.1. Saugomos teritorijos (gamtinės) **39**

2.2.2. Vandens telkiniai **43**

2.2.3. Krantai **47**

2.2.4. Miškai **49**

2.2.5. Fauna **50**

2.2.6. Potvyniai **50**

2.3. Kultūrinės aplinkos analizė

2.3.1. Saugomos teritorijos (kultūrinės) **51**

2.3.2. Kultūros paveldo vertybės **52**

2.3.3. Pamario kaimų, miestelių ir miestų charakteristika **55**

2.3.4. Polderiai **60**

2.3.5. Burlaiviai, burlentės, jėgos aitvarai (mokslinis tyrimas).....**61**

2.4. Susisiekimo sistema

2.4.1. Sausumos keliai.....**64**

2.4.2. Vandens keliai.....**65**

2.4.3. Uostai ir prieplaukos.....**66**

2.5. Verslai ir veiklos.....**69**

2.6. Teritorijų planavimo dokumentų analizė

2.6.1. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas.....**72**

2.6.2. Klaipėdos apskrities teritorijos bendrasis planas.....**73**

2.6.3. Klaipėdos rajono teritorijos bendrasis planas.....**75**

2.6.4. Šilutės rajono teritorijos bendrasis planas.....**77**

2.6.5. Kiti planai ir projektai.....**77**

2.7. SSGG (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės) analizė.....**79**

III. Pamario krašto vizija

3.1. Urbanistinė plėtra ir architektūra

3.1.1. Kultūros paveldas.....**83**

3.1.2. Nauja statyba.....**84**

3.2. Sausumos keliai.....**85**

3.3. Natūrali ir sukultūrinta gamtinė aplinka

3.3.1. Miškai.....**89**

3.3.2. Pelkės.....**90**

3.3.3. Polderiai.....**91**

3.3.4. Potvyniai.....**92**

3.4. Rekreacija ir turizmas

3.4.1. Vandens turizmas.....**94**

3.4.2. Vandens sportas.....**97**

3.4.3. Kaimo turizmas.....**99**

3.4.4. Kempingai.....**100**

3.4.5. Rekreacinės traukos centrai.....**101**

3.5. Kiti verslai ir veiklos

3.5.1. Žemės ūkis.....**102**

3.5.2. Žvejyba **103**
3.5.3. Energetika **104**

Tyrimo rezultatai.....**106**

Rezultatų aptarimas ir išvados.....**111**

Literatūros sąrašas **115**

Priedai **117**

Priedų sąrašas:

Priedas Nr.1 – fotofiksacija.

Priedas Nr.2 – Priekulės dvaro sodybos vizualizacija.

Priedas Nr.3 – Klaipėdos miesto zonoje esančiame pamaryje galimų architektūrinių sprendimų meninė vizualizacija.

Priedas Nr.4 – Istoriniai žemėlapiai.

Priedas Nr.5 – Kuršių marių pakrantės tinkamumo jėgos aitvarų paplūdimių steigimui tyrimo brėžinys.

Priedas Nr.6 – Laivuojamų vandens telkinių ir vandens telkinių sistemos įtakos zonos brėžinys.

Priedas Nr.7 – Asfaltuotų sausumos kelių įtakos zonos brėžinys.

Priedas Nr. 8 – Potvynio įtakos zonos brėžinys

Priedas Nr.9 – Gamtinių vertybių įtakos zonos brėžinys

Priedas Nr.10 – Kultūros paveldo vertybių įtakos zonos brėžinys.

Priedas Nr.11 – Šalikelėse augančių medžių eilių įtakos zonos brėžinys.

Priedas Nr.12 – Tyrimo rezultatų suvestinis brėžinys.

Priedas Nr.13 – Esamos situacijos brėžinys.

Priedas Nr.14 – Pagrindinis brėžinys.

ĮVADAS

Kas yra Pamario kraštas? Kas jam būdinga? Kaip jis identifikuojamas? Su kuo tapatinamas? Kur jis prasideda? Kur jo pabaiga? Ar galima apibrėžti jo teritoriją?

Lingvistine prasme, Pamario kraštas – visuotinai plačiai paplitęs terminas, kuriuo nusakoma atitinkama Vakarų Lietuvos teritorijos dalis. Ši dalis neturi konkrečiai apibrėžtų ribų, todėl terminas vartojamas pakankamai abstrakčia prasme. Pamario krašto teritorinio apibrėžtumo problema nėra analizuojama, aiškinama ar sprendžiama jokiame moksliniame darbe. Šios studijos kontekste Pamario (*vok. Pommarn, lenk. Pomorze.*) kraštas suvoktinas kaip Vakarų Lietuvos geografinė zona išsidėsčiusi Kuršių marių prieigose ir bendrais gamtiniais bei kultūriniais ryšiais susaistyta ir koreliuojanti su šiuo vandens telkiniu. Taigi pamarys priimamas kaip konkreti gamtinė erdvė, kur priklausomai nuo, antropogenizacijos laipsnio, etnokultūrinių ir bendrąja prasme kultūrinių savitumo bruožų jis gali vadintis Pamario kraštu arba ne. Turint minty čia analizuojamo regiono gamtinės ir kultūrinės plotmės struktūrinę įvairovę, šis darbas nepretenduoja į absoliutų regiono bendros identiteto substancijos nustatymą. Sieiamybė yra Pamario krašto struktūrinę visumą sudarančios tapatuminės sistemos reikšmingiausių ženklų selekcionavimo bei akcentavimo būdu *vizualizuoti* kaip galima konkretesnį tiriamo regiono vaizdinį – identifikuoti pamario kraštą, kaip savarankišką regioną. Remiantis istorinės ir esamos situacijos analizės duomenimis planuojama Pamario krašto perspektyva, nustatomos raidos kryptys – plėtros vizija.

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektas – Pamario kraštas, esantis Lietuvos Respublikos teritorijoje (teritorija esanti rytinėje Kuršių marių pusėje). Tyrimo dalykas – Pamario krašto kraštovaizdžio struktūriniai elementai (*gamtinės ir kultūrinės aplinkos tapatumo ženklai*) determinuojantys objekto visuminio tapatumo rezultatą.

Atliekant pirminę tyrimo objekto apibrėžtį pažymėtina, jog Kuršių nerija, nepatenka į tyrimo arealo kontekstą dėl sekančių, suverenaus nerijos pamario ruožo tyrimo būtinybę suponuojančių, priežasčių:

1) Pagrindinis žemyninį Pamario kraštą formuojantis veiksnys yra Kuršių marios (fundamentinė dominantė). Tuo tarpu Kuršių nerija, *apart* marių, yra veikiama dar ir itin stiprios Baltijos jūros įtakos sferos (dominantinė sintezė).
2) Pamario krašto terminas charakterizuoja teritorinio, gamtinio bei etnokultūrinio vientisumo ir vienlypumo idėją. Vakarinėje Kuršių marių pusėje išsidėsčiusi

nerija klostėsi skirtingoje geografinėje bei gamtinėje aplinkoje, kas sąlygojo ir kultūrinės raidos neadekvatumą žemyninio Pamario krašto kultūrinės raidos atžvilgiu. Rytinė Kuršių nerija gali būti priimama kaip pamarys, dėl to, kad šis terminas refleksuoja gamtinę teritorijos priklausomybę nuo marių; gali būti priimamas ir kaip Pamario kraštas, tačiau šis terminas atspindės, žemyninio Pamario krašto atžvilgiu, sąlyginai suverenaus Pamario krašto idėją.

Šio tyrimo kontekste *tapatumo ženklai* suvoktini, kaip Pamario krašto absoliutaus tapatumo, tapatuminės sistemos neatsiejami elementai ir kaip būtinasis regiono gamtinės ir kultūrinės struktūros konkretizavimo indikatorius – regiono teritorinis apibrėžtumas yra bendros tapatuminių reiškinių visumos konjuktūristinis rezultatas.

Tyrimo problema. Pamario krašto teritorinis neapibrėžtumas.

Tyrimo tikslas. Remiantis praeities, šių dienų bei numatomų vertybių visuma, parengti Pamario krašto viziją – nustatyti tyrimo objekto plėtros bei darnios raidos direkciją.

Tyrimo uždaviniai:

1) Atlikti Pamario krašto istorinės raidos analizę gamtinės, architektūrinės, urbanistinės ir socialinės aplinkos aspektais. Įvertinti Pamario krašto tapatumą determinuojančių istorinių vertybių susidarymo aplinkybes.

2) Atlikti Pamario krašto esamos situacijos analizę gamtinės, kultūrinės ir socialinės aplinkos aspektais. Įvertinti Pamario krašto tapatumą determinuojančias esamas vertybes.

3) Atlikti Pamario krašto teritorinę apibrėžtį (parengti brėžinius).

4) Atlikti SSGG analizę.

5) Remiantis Pamario krašto istorinės raidos tendencijų, esamos situacijos, rengiamų bei parengtų projektų ir planų analize, įvertinti ir numatyti perspektyvinių vertybių vietą bendroje krašto plėtros plotmėje.

Tyrimo hipotezės.

1) Pamario krašto vakarinę ribą rėmina krašto kelias Klaipėda-Šilutė (Nr.141).

2) Pamario krašto vertybinio tapatumo struktūros dominuojantis dėmuo – istorinio paveldo vertybės.

3) Esamų jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimių vietos nėra pačios tinkamiausios pamario rytinės pakrantės tinkamumo šioms vandens sporto šakoms kontekste (atliekamas mokslinis tyrimas).

Tyrimo metodika ir organizavimas. Tyrime naudojami metodai:

1) Literatūros analizė – analizuojami su rengiamu tyrimu susiję mokslinės, metodinės bei periodinės literatūros straipsniai.
2) Kartografinės medžiagos analizė – analizuojami su rengiamu tyrimu susiję istoriniai ir šių dienų brėžiniai, žemėlapiai bei schemos.
3) Stebėjimas – tyrimo objekto natūriniai stebėjimai atliekami 2008-2010 metais.
4) Fotofiksacija – stebėjimų metu atliekama tyrimo objekto fotofiksacija.
5) Selekcija – Pamario krašto tapatumą refleksuojančių vertybių selekcija (atranka). Atliekama natūrinių stebėjimų bei kameralinės analizės metu. Susisteminta fundamentinių tapatumo ženklų medžiaga pateikiama *Tyrimo rezultatų skyriuje* bei zonavimo principu sprendžiama brėžiniuose.
6) Pakrantės tinkamumo jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimių steigimui tyrimo metodika (sudarė tyrimo autorius V.J.)

Temos aktualumas ir naujumas. Pirmą kartą sprendžiama Pamario krašto teritorinės apibrėžties problema. Tokio pobūdžio problemos sprendimui panaudota nauja metodinė kombinacija – tapatumą refleksuojančių vertybių selekcija ir žemėlapių lyginamosios analizės esminių tyrimo metodų sintezė. Temos aktualumą determinuoja tyrimo objekto darnios, harmoningos, planingos bei vientisos plėtros, išsaugant ir puoselėjant krašto istorines, integruojant esamas bei numatomas naujas vertybes, svarba.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė:

Teorinė reikšmė – selekcionuojama ir susisteminama tyrimo objekto istorinių bei esamų tapatuminių vertybių visuma, nustatomi ryšiai, *iškristalizuojamas* Pamario krašto, kaip vieningos tapatuminės struktūros, vaizdinys. Hipostazuojamas Pamario krašto, kaip abstraktaus regiono, teritorinis apibrėžtumas. Konkretizuojama Pamario krašto vizija, plėtros bei darnios raidos direkcija.

Praktinė reikšmė – panaudojamas naujas tyrimo metodas, kurio metu patikrinamas hipotezės tikslumas ir teisingumas. Tyrimo rezultatai gali turėti įtakos numatant naujų jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimių vietas.

LITERATŪROS APŽVALGA

Naudotos literatūros pobūdį determinavo tyrimo tema bei tikslas. Didžioji dalis tyrimo rezultatus suponavusios literatūros šaltinių susiję su Pamario krašto istorine raida, architektūros, urbanistikos ir kitų kultūros sričių ypatybėmis. Svarbiausio studijos skyriaus – vizijos, kurios metu konkretizuoti regiono plėtros sprendiniai, idėjinis pagrindimas paremtas moderniosios paveldosaugos, paveldotvarkos ir paveldonaudos metodiniais literatūros šaltiniais.

Pamario krašto istorinės raidos analizės stadijoje pagrindinis naudotas literatūros šaltinis – *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. Šiame, 2009 metais užbaigtame, keturių tomų leidinyje aprašoma Mažosios Lietuvos visuminė sąranga (istoriniai įvykiai, raida, kultūra, tradicijos, verslai, architektūra, pateikiama statistinė informacija ir kt.). Tai pačiai enciklopedinio pobūdžio literatūros šaltinių kategorijai priskiriama *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Istorinės raidos analizės metu naudoti ir svarbiausi Lietuvos istoriją aprašantys šaltiniai – *Lietuvos priešistorė* (Girininkas A., Lukoševičius O.), Lietuvos istorija (Šapoka A.), *Lietuvos istorija* (Gudavičius E.), Lietuvių karas su kryžiuočiais (Jurginis J. V.). Paminėtini monografiniai leidiniai, kuriuose plačiai aprašoma Mažosios Lietuvos istorinė-kultūrinė aplinka – *Mažoji Lietuva* (Gimbutienė M., Lingys J., Gimbutas J., Balys J., Žilevičius J.), *Lietuvininkų kraštas* (1995 m.)*, Mažoji Lietuva. XVIII amžiuje* (Matulevičius A.), lingvistinę regiono kultūrą, tradicijas, muzikavimo ypatumus atskleidžia *Lietuvininkų žodis* (1995 m.).

Itin svarbus tyrimo eigai literatūrinių šaltinių pobūdis – tradicinės pamario architektūros ypatumus refleksuojanti literatūra. Šia tema itin daug straipsnių yra parašęs Martynas Purvinas (apie 500 straipsnių susijusių su Mažosios Lietuvos istorija ir kultūra). Tyrime naudota Martyno Purvino knyga *Būdingi tradicinės architektūros pavyzdžiai Nemuno deltos regioniniame parke*, kuriame apžvelgiami istoriniai architektūrinio stiliaus ypatumai, aprašomi išlikę architektūriniai objektai, naujos, atitinkančios istorinio stiliaus salygą, architektūros apžvalga, to paties autoriau *Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra* panašiu principu analizuoja viso regiono architektūrą, gausiai pateikiama foto medžiagos. Paminėtinas M. Purvino *Pelkininkų kaimai ir kolonijos Šilutės apylinkėse: tradicinės gyvensenos bruožai ir gyvenviečių raida* – trijų dalių straipsnis publikuojamas Pamario krašto laikraštyje. Kiti paminėtini šios srities leidiniai: Butkevičiaus I. straipsnis – *Klaipėdiečių Lietuvių sodybos*: [apžv. nuo XV a. iki XX a. pr.]; Gimbutas J. *Lietuvos kaimo trobesių puošmenos*. Pastarojoje, 2004 metais išlaistoje monografijoje, apžvelgiama lietuvių trobesių puošybą maždaug nuo XX a. pradžios. Išsamiai

aptariami visų Lietuvos etnografinių sričių, tame tarpe ir Mažosios Lietuvos, kaimo trobesių išorės puošmenys. Jie lyginami ir su gretimų šalių architektūros dekoru. Čia aptariamos tiek atskirų trobesio dalių: stogo skydų, langų, durų, tiek puošybinių detalių: lėkių, antlangių, pjaustinių sienų kertėse ir kitų, kompozicinis vaidmuo pastato pavidale, jų meninės sandaros ypatumai, iš dalies ir genezė bei svarbesnieji raidos bruožai.

Gamtinės aplinkos formavimosi ir esamos situacijos ypatumai susiję tyrimui aktualiu Kuršių marių regionu aptariami Gudelio A. *Lietuvos pajūris ir įjūris* bei Olšausko A. M. *Europos krantai* (2009). Pastarajame leidinyje Pamario kranto ruožas apžvelgiamas kaip sudėtinė Europos krantų dalis (čia atitinkama sistema nagrinėjami atskirų Europos regionų bei Lietuvos krantų ypatumai).

Pamario regiono architektūros, urbanistikos ir kitų kultūros vertybių sektorius aprašomas Miškinio A. *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės.* Šiame leidinyje analizuojami miesto ir miestelio statusą turintys reikšmingesni urbanistiniai centrai, todėl tai yra aktualu tik Priekulės ir Šilutės atžvilgiu. Kitas svarbus leidinys – *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas* (2006). Tai susisteminta, 2005 metais vykusios tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Knygoje sprendžiami Mažosios Lietuvos, kaip internacionalinio regiono, kultūros paveldo apsaugos, tvarkybos ir naudojimo klausimai.

Rekreacinių erdvių tvarkybos principai bei vertinimo metodikos pateikiamos Riepšo E. „Rekreacinė miškininkystė“ mokomosiose knygose.

Tyrime remtasi moderniaisiais kultūros paveldo tvarkybos principais bei sampratomis, kurie perteikiami Ashworth G., Howard P. *Europos paveldas. Planavimas ir valdymas* (2008) bei Čepaitienės R. monografijoje *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje* (2005).

Tyrime analizuoti šiuo metu rengiamų ir parengtų LR teritorijos bendrojo plano, Klaipėdos apskrities bendrojo plano, Klaipėdos ir Šilutės rajono bendrųjų planų bei strategijų dokumentai. Klaipėdos ir Šilutės rajonų savivaldybėse išimta aktuali informacija apie parengtus detaliuosius planus. Analizuota istorinė bei esamos situacijos kartografinė medžiaga.

Tyrime naudotos internetinės duomenų bazės:

- Kultūros vertybių registro – http://kvr.kpd.lt/heritage/

- Saugomų teritorijų valstybės kadastras – http://stk.vstt.lt/stk/default2.jsp?bs=1&lang=lt&jsessionid=6C2CD6B9421E4E5039D9EB5894F87B78
- Automobilių kelių direkcijos prie susisiekimo ministerijos (Lietuvos keliai) – http://lakis.lakd.lt/

Kiti paminėtini internetiniai puslapiai:

Leidinys Pamario krašto kultūrai – www.silaine.lt

Šilutės ir Pagėgių krašto laikraštis „Šilokarčema“ - http://www.silokarcema.lt/

Mažosios Lietuvos puslapis – www.mazoji-lietuva.lt

Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“ – www.voruta.lt

Kultūros, meno ir istorijos laikraštis Šiaurės Atėnai – http://www.culture.lt/satenai/

TERMINŲ IR SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

1. Akvatorija – natūralaus arba dirbtinio vandens baseino teritorija.
2. Antropogenizacija – žmogaus veiklos pakeistas natūralus kraštovaizdis.
3. Arealas – atitinkamos srities išplitimo sfera ar konkreti teritorinė zona.
4. Atabradas – nuo kranto linijos prasidedantis, seklus prieiginis pakrantės ruožas.
5. Draustinis – teritorija, kurioje saugomi kai kurie jame esantys vertingi elementai.
6. Hipostazuoti – abstrakcijos konkretizavimas.
7. Jėgos aitvaras – didelių gabaritų aitvaras, kuriam tempiant plaukiama vandens paviršiumi specialiai tam skirta lenta.
8. Konjuktūristinis – rezultatas priklausantis nuo eilės sąlygų.
9. Kranto linija – riba skirianti sausumą nuo vandens telkinio akvatorijos.
10. Krikštai – saviti senoviniai antkapiniai ženklai Mažojoje Lietuvoje, drožti iš medžio lentos.
11. Kultūrinis – su žmogaus veikla ar jos rezultatu susijęs materialus arba nematerialus darinys.
12. Kuršių marios – trikampio formos lagūna Baltijos pr pakraštyje,. Tarp Klaipėdos ir Sembos. Plotas 1584 km^2, ilgoji ašis 93 km, trumpoji – 46 km. Kranto linijos ilgis 324 km, vid gylis 3,7 m, vandens tūris 6,0 km^3.
13. Marios – įlanka, nerijos atskirta nuo jūros.
14. Natūralus gamtinis kraštovaizdis – žmogaus veiklos nepakeista (nesukultūrinta) gamtinė erdvė.
15. Pakrantė – sausumos juosta išilgai jūros kranto, kurioje yra sausumos ir vandens sąveikos požymių.
16. Polderis – žemos teritorijos, nuo nuolatinio ar periodinio užliejimo apsaugotos pylimais, nuolat sausintos ir sukultūrintos.
17. Saugoma kultūrinė teritorija – teritorija, kurios vertės pagrindą sudaro žmogaus veikla pakeistas kraštovaizdis.
18. Tapatumas (grynasis tapatumas) – sudėtinio struktūrinio objekto elementų visuma, kuri tą objektą sudaro ir su kuria jis yra tapatinamas.
19. Vandens kelias – laivybos poreikiui skirtas susisiekimo vandens telkinys.
20. Vėtrungė – prietaisas vėjo krypčiai rodyti.

I. PAMARIO KRAŠTO ISTORINĖS RAIDOS ANALIZĖ

Šis studijos skyrius apima gamtinės, socialinės, urbanistinės bei architektūrinės Pamario krašto istorinės raidos analizės sferas. Šiame etape teritorinės apibrėžties problema nėra sprendžiama. Analizės metu *analitinis žvilgsnis* koncentruojamas į tas istorinės raidos sritis, kurios esmingiausiai įtakojo esamą tiriamo objekto kraštovaizdį. Akcentuojamos esamų istorinio tapatumo vertybių susiformavimo aplinkybės. Tikslu geriau pažinti tiriamą objektą, jo tapatumo vertę, prasmę bei vietą bendrame laiko kontekste, pastarojo susidarymo istorinės aplinkybės analizuojamos chronologine tvarka, kiekvieno skyriaus pabaigoje išskiriama atskira dalis istorinės raidos bendriems tapatumo ženklams pažymėti.

1.1. Gamtinės aplinkos istorinės raidos analizė

Ikiledynmečių periodas. Kuršių marios priklauso Rytų Europos platformos vakariniam pakraščiui, kurio pamatas yra ne mažesnio kaip 600 milijonų metų senumo. Pamario nuosėdinės uolienos, slūgsančios ant kristalinio pagrindo, susiformavo paleozojaus ir mezozojaus jūrose bei lagūnose. Jūros ir kreidos periodų metu prieš 120-135 milijonus metų prie paslankių kristalinių blokų jau buvo susidariusios Kuršių marių prototipinės lagūnos ir jūros.

Ledynmečių periodas. Vėlyvojo ledynmečio pirmojo ledyno antslinkio (prieš 70000 metų) dariniai geriausiai išliko avandeltoje ir pietinėje nerijos dalyje (5-8 metrai moreninio priemolio). Antrojo antslinkio ledynas (prieš 55000 metų) paliko vientisą morenos sluoksnį, kurio niekas neišplovė. Pietinėje marių dalyje, ties Labguva, jis net 30 metrų storio, Klaipėdos link suplonėja iki 10-15 metrų. Yra manoma, jog pagrindą Kuršių nerijos ir kai kuriems Nemuno deltos smėliniams kopagūbriams paliko galingi eoliniai procesai, vykę dar prieš paskutinio apledėjimo Baltijos stadiją, per viduriniojo Viurmo tarpstadiją (prieš 50000-25000 metų). Paskutinio antslinkio ledyno (prieš 25000-15000 metų) priemolio pamaryje neišliko, tačiau jis storai įsitvirtino Vilkyškių, Rasytės, Ventės-Klaipėdos moreniniuose gūbriuose, sukrautuose ledyno liežuvio pakraštyje [10,9-11].

Poledynmečių periodas. Atsitraukus paskutiniam ledynui dabartinių marių vietoje telkšojo užtvenktiniai ledyniniai ežerai [16,400]. Alerodo pašiltėjimo metu (prieš 12000-11000 metų) dabartinės Baltijos jūros vietoje susiformavo ledynmečio ežeras – Jodlijos jūra, prie kurios apsigyveno pirmieji gyventojai [6,14]. Vėlyvuoju driasu (prieš 11000-10000 metų), pakilęs ledyninio ežero lygis, visuose Nemuno deltos pakraščiuose (Kairiai, Vanagai, Saugos, Šilutė

(Šilokarčema), Pagėgiai, Bitėnai, Tilžė, Smiltlaukiai, Šilininkai, Laukiškiai, Labguva), daugiausia 6-8 metrų aukštyje virš jūros, paliko įžymius „šilų smėlius“. Nuo seniausių laikų tais smėlynais eina keliai. Kai „šilų“ ežeras nuslūgo, jo paliktų intakų, Minijos ir Nemuno žiočių pratakų senvagės ėmė pelkėti. Dabar tokie ankstyvojo pamario pelkėjimo židiniai yra giliausiose Medžioklės, Briedšilio, Aukštumos, Svencelės pelkių klodų vietose [10,14-17].

Ankstyvojo holoceno periodas. Prieš 10000-8000 metų ryškiai keitėsi klimatas ir Žemės pluta. Pereinamasis borealinis laikotarpis buvo vėsokas ir sausas. Ledynams baigiant tirpti pasaulinis vandenynas kilo. Pasak Rimvydo Kunsko, kuris savo straipsnyje „Pamario ir Nemuno deltos kraštovaizdžių raida“ prieštarauja V. Gudelio nuomonei, kad pajūrio kopagūbriai pradėjo formuotis tik viduriniame holocene [7,8-9], – ankstyvojo holoceno borealinis klimatinis periodas buvo ankstyvojo smėlio pustymo etapo pabaiga. Vis dėlto didžiųjų pajūrio kopų daryba, nerijos ir kitų kopagūbrių susidarymo pradžia dar slypi paleogeografinėje migloje. Atkreiptinas dėmesys į Nemuno deltos raistus, ypač pietinės dalies, kurie ligi šiol turtingi žalčiais. Ypač daug jų galėjo susiburti ankstyvajame holocene, sausokame borealiniame periode Nemuno deltoje ir kitose vandeningose ir pelkėtose Pamario krašto vietose.

Viduriniojo holoceno periodas. Prieš 8000 metų pelkėdara apėmė didžiulius pajūrio ir deltos plotus. Kylančios jūros patvarka pavertė juos raistais. Svencelės, Aukštumalos ir Ruplkalvių pelkėse, taip pat vakariau, dabartinės avandeltos ir vidmarių vietoje, susiklostė 10-30 centimetrų sluoksnis raistinių ir plyninių durpių. Per pirmąją Litorinos transgresiją gėlavandenės pratakios pajūrio lagūnos virto plačia jūros įlanka tarp Nemuno deltos ir bangų ardomų Šarkuvos-Rasytės-Pilkopos ir Preilos salų. Įlanka apsėmė ir dalį pelkinių juodalksnynų, kokie dabar likę pamary tarp Karklės ir Nemunyno. Sausminiuose miškuose padeltyje sparčiai plito kilnieji lapuočiai, ypač guobos. Pietinėje, o kiek vėliau ir šiaurinėje deltos dalyje stambiosios žemapelkės – juodalksnynų raistai ir viksninės bei nendrinės klampiosios plynės tapo nebepasiekiamos potvynių. Jose ėmė įsigalėti kimininės samanos, sparčiai ugdžiusios durpių klodą. Taip pelkinė stichija pralenkė jūros kilimą, perėjo į ologotrofinę arba aukštapelkinę stadiją. Jūrai regresuojant senųjų parabolinių dabartinės nerijos (tuometinių paskirų lagūnų) kopų pylimas buvo stipriai vėjo papildomas smėlio mase, apklostomas naujų generacijų kopų. Sąlygotas geologinio pagrindo tektoninės sąrangos ir prasidėjusio politorininio tektoninio grimzdimo, sustojo nerijos judėjimas į rytus. „Kuršių marios susidarė Litorinos jūros stadijoje, prieš 5000 metų. Susiformavusi Kuršių nerija atskyrė nuo jūros nemažą įlanką ir Nemuno deltą.

Kaupiantis nešmenims rytinėje dalyje pradėjo atsiskyrė ir pradėjo formuotis Krokų lankos ežeras, susiformavo priekrantinės pelkės“ [16,400]. Maždaug prieš 3500 metų liovėsi nerijos kopyno pustymas ir susiklostė nerijai būdingas miško dirvožemis su geležingu įploviniu horizontu. Tuo pat metu marios pasiekė pietinį deltos pelkyną. Į šiaurinį pelkyną ties Minijos žiotimis marios įsiveržė giliai, ir Minija, palikusi senąsias žiotis ties Dreverna, vėl tekėjo tiesiai į pietus, į Krokų Lanką, tik ežero tada dar nebuvo. Piečiau savo žiotis atkėlė Nemuno prataka Rusnė. Iš sėklių savo žiotyse ji ėmė formuoti Rusnės salyną, vėliau susijungusį į vieną salą. Tada prasidėjo Briedšilio, Rupkalvių, Kintų ir ypač Aukštumalos aukštapelkių iškilių stuomenų ardymas. Pietvakarinė Aukštumalos dalis įgijo amfiteatro pavidalą.

Vėlyvojo holoceno periodas. Prieš 2500 metų aukštapelkėse sparčiai klostėsi rudųjų kiminų klodai, jų plynėms pakilus iki 2-3 metrų aukščio potvyniai jų jau nebeperliedavo. Transgresijų patvanka skatino ir greitą aukštapelkės pakraščių durpių kaupimąsi, tačiau versdavo grįžti eutrofiškesnes, potvynių tręšimą pamėgusias bendrijas. Patvanka ypač skatino aukštapelkių ir tarpinių pelkių žolės liūnsargės bendrijas. Iškilūs pelkių klodai, išlikę įvairiose deltos dalyse ir pamaryje, dabar itin naudingi, kai tyrinėjama deltos, marių ir viso pamario istorija. Deltos ir pamario aukštapelkių stuomenyse 1,5-2 metrų aukštyje Baltijos transgresijos paliko potvynių abrazijos pakopas, net terasas. Drevernos lygumoje, Svencelės ir Tyrų aukštapelkių šlaituose aptinkamos marių abrazijos pakopos. Ties žema Brukšvų pieva ir ant Kintų bei Lūžijos pakrantės terasų, paliktų Baltijos ledynuotojo ežero, Baltija suklostė naujų generacijų pakopas ir pylimus. Ypač plačios daugiasluoksnės Kintų pakrantės terasos, o Šiauriau Drevernos dar tebekūpso 3-4 pakrantės pylimai su užpelkėjusiais tarpais. Šio periodo metu vyko dvi transgresijos: pirmoji (prieš 2200-1600 metų) bei antroji (prieš 1200-800 metų), kurios metu ėmė kilti didesnė dalis vidurinės deltos ir visa Kuršių nerija [10,17-30].

Mūsų eros periodas. Pirmąjį mūsų eros tūkstantmetį Pamario krašto miškų evoliucijai didžiausią įtaką darė žmonių ūkinė veikla (miškų deginimas, kirtimas, gyvulių ganymas ir kt.), vėjas ir vanduo. XVI amžiuje pamaryje pradėjo kurtis daug kaimų, miškai versti dirbamos žemės plotais, ko pasekoje girių čia gerokai sumažėjo (priedas Nr.4).

1700 metais tikslu stabdyti pustomus pamario smėlius pasodintas Kintų miškas [16,100].

XVIII a. pr. Minijos ir Nemuno (Atmatos) sąnašoms atitvėrus Kuršių marių dalį susidarė Krokų lanka – liekaninės (limaninės) kilmės ežeras [16,345].

Trisdešimtmečio karo su Švedija metu (1618-1648 metais) bei, ypač, septynerių metų karo su Rusija metu (1756-1763 metais) žemyniniame Pamario krašte, kaip ir visoje Kuršių nerijoje buvo intensyviai kertami vietos miškai išnyko bebrai, sumažėjo elnių [17,129].

1863-1873 metais, tikslu, keliaujantiems ar gabenantiems prekes, sudaryti sąlygas išvengti susidūrimo su audringomis Kuršių mariomis, iškastas Karaliaus Vilhelmo kanalas, kuriuo Minijos upė sujungta su Kuršių nerija. „Po II Pasaulinio karo kanalas buvo užtvenktas ir iki šių dienų tarnauja kaip vandens rezervuaras“ [31]. Šiaurinėje Klaipėdos įsikirtimo į Kuršių marias dalyje suformuotas 2 m gylio Smeltės pusiasalis, naudotas laikyti kanalu atplukdytiems sieliams. Sovietmečiu įgilintas iki 8-10 metrų. Įlankos krantuose įrengta tarptautinė jūrų perkėla [16,723].

1875 metais, nutiesus geležinkelį Memelis-Tilžė, paspartėję urbanistinių procesų tempai geležinkelio įtakos zonoje nulėmė miškingumo mažėjimą [18,409].

XIX-XX a. pr. susidomėta Pamario užliejamų pievų melioravimu, įrengiant polderius su pylimais ir vandens pumpavimo stotimis. Pirmasis Nemuno žemupyje 1840 metais supiltas Rusnės pylimas. Krašte polderiai įrenginėti pagal Olandišką pavyzdį kaip žiemos (neužlieti visus metus) ar vasaros (neužlieti tik vegetacijos laikotarpio potvynių). Pirmasis vasaros tipo polderis su raudonų plytų siurbline, varoma garo mašinos, įrengtas 1907 metais Uostadvaryje. Jis sausino 1952 ha užpelkėjusių pievų tarp Atmatos ir Pakalnės. Iki 1930 Nemuno deltoje įrengti 8 dideli polderiai [17,647-648]. 1954-1975 Klaipėdos ir Šilutės rajonuose steigtos potvynių užliejamų ir žiemos tipo neužliejamų polderių su įvairaus pajėgumo vandens pumpavimo stotimis sistemos. Įrengiant polderius, dalyje užliejamų teritorijų buvo lygiagrečiai aukštinami vietiniai keliai, ko pasekoje padažnėjo potvyniai pavasarinių vandens srautų upių žemupiuose, padidėjo jų intensyvumas, pasikeitė natūraliai susiformavęs gamtovaizdis, išsibalansavo ekologinė sistema. Pažymėtina, jog Senieji rytinio Kuršių marių kranto gyventojai su žiemos ir pavasario potvyniais nesigalynėjo. Užliejamose vietose buvo įkūrę ištisus kaimus, gyvenvietes su bažnyčiomis, malūnais, kepyklomis, mokyklomis, valčių dirbtuvėmis. „Seniausia Rusnės salos gyvenvietė Vorusnė įsikūrė 1366 metais“ [32]. Prie Kuršių marių ir į jas įtekančių upių žiotyse šimtus metų gyvavo Akmingės, Karklės, Lūjos, Tovės, Nemunyno, Labguvos gyvenvietės. Pamariečiai gerai suprato, kad potvynių srautai padaro nemažai ir gero: patręšia dumblu laukus, natūraliai formuoja pamario gamtovaizdį, po žiemos atgaivina gamtą. Apdairiai vertindami minėtus

dalykus, žmonės vengė tvenkti užliejamas teritorijas, stengdavosi akmenimis grįsti kelius taip, kad jų paviršius nebūtų aukščiau šalikelių ir gretimų pievų [27].

XX a. vid. Rusnės salose iškasta 9 (320 ha), o Kintuose 20 (600 ha) žvejybinių vandens tvenkinių sistema ženkliai pakoregavo Pamario krašto kraštovaizdį.

Pastarąjį dešimtmetį vykstantys uosto gilinimo darbai neigiamai įtakoja nusistovėjusį Kuršių marių vandens balansą, didėja vandens druskingumas, mažėja žuvies ištekliai.

1.2. Socialinės aplinkos istorinės raidos analizė

Šiame skyriuje chonologiškai apžvelgiama etninės, demografinės ir kultūrinės Pamario krašto aplinkos kondicija įvairiais istoriniais laikmečiais. Analizuojama kokios gentys ir tautos čia dominavo nuo seniausių iki šių laikų, kokie buvo jų verslai, kokia kultūra. Susiejamas ryšys su santvarkų pasikeitimais, politiniais ir kitais krašto socialinei raidai reikšmingais įvykiais.

1.2.1. Socialinės aplinkos istorinė raida

Seniausiųjų laikų Pamario krašto apžvalga:

- *Paleolitas.* X-IX tūkst. prieš Kr. – dabartinio Pamario krašto teritorija, priskiriama Pabaltijo Madleno kultūrai.
- *Mezolitas.* VIII-V tūkst. prieš Kr. – Kundos kultūra; VII-V tūkst. prieš. Kr. – Nemuno kultūra.
- *Neolitas.* V-III tūkst. prieš Kr. – Narvos-Nemuno kultūra; III tūkst. prieš Kr. pab. – II tūkst. I ketvirtis – virvelinės keramikos kultūra.
- *Vėlyvasis neolitas-sen. Žalvario amžius.* III tūkst. pab. prieš Kr.-II tūkst. pr. prieš. Kr. – Pamario (Žucevo) ir jos įtakos sritis.

Mūsų eros periodas:

Pamario kraštas priklauso Lietuvos pajūrio kapų su koncentriškais akmenų vainikais arealui (Kliošiose ir Bandužiuose aptiktos I-IV a. kapų su akmenų vainikais radimvietės) [10,78].

Pamario kraštas lokalizuojamas multikultūrinės etninės zonos srityje. Apie čia analizuojamą pamarį, nuo Nemuno deltos iki Klaipėdos pietinės ribos, koncentravosi skalvių, lamatiečių ir kuršių etnosai. Turint minty, jog „kartografuojant archeologijos paminklus buvo nustatyta, kad kuršius nuo kaimyninių genčių skyrė natūralios gamtinės sienos: tankūs miškai pelkės ir upės“ [10,68] bei vadovaujantis nuomone, jog „skalviai buvo tarpinė gentis tarp prūsų ir lietuvių, turėjusi įvairių kultūrinių bruožų“ [18,265] galima manyti, jog VIII-XIII a. mūsų tyrimo

objekto teritorija ar dalis teritorijos (15-30 km) buvo mišriu etnosu (dominuoja skalviai) menkai apgyventas, natūraliomis gamtos kliūtimis ypač turtingas kraštas. Skalvių ir lamatiečių etniniai branduoliai koncentravosi tikrojo pamario (gamtine prasme) periferijoje, o pagrindinės kuršių gyvenvietės prasidėjusios tik šiaurinėje pamario dalyje, ten kur dabar Klaipėdos miesto pietinė riba, tuo tarpu miškingasis bei pelkingasis pamarys, atlikęs savotišką tarpgentinės sienos ribos amortizacinę funkciją pasižymėjo kuklia, tačiau daugiakultūrine etnine-socialine aplinka, kurioje dominuojanti gentis buvo – skalviai.

X-XI a. Kuršo teritorija buvusi padalinta į 5 atskiras žemes, kurių piečiausia dalis, vadinta Pilsoto vardu (*lv. Pilsats*). Tuo metu Pilsoto žemės driekėsi iki dabartinės Klaipėdos miesto pietinės ribos [16,390]. Piečiau nuo šios ribos gyveno skalviai ir iš dalies sulietuvėję kiti baltai [15,120].

XIII a. Kuršo žemė *Pilsats* jau apėmė visą Pamario kraštą nuo Nemuno deltos iki Klaipėdos ir dar tęsėsi apie 10 km į šiaurę.

1230 m. į prūsų žemę atvykęs kryžiuočių magistras Hermanas Balkas pasistatęs pilį už Vyslos šalia Fogelzango (Niešavos pilis) pradėjo prūsų žemių užkariavimą [9,75].

1253 metais Klaipėdoje, Dangės krante, Livonijos ordinas, pasistatė mūrinę pilį, pavadintą Memelburgo vardu (*vok. Memelburg*). Pamario kraštas pateko į Kryžiuočių ordino įtakos sferą.

1274 metais numalšintas didysis prūsų sukilimas. Vakaruose prūsai, rytuose kuršiai, lietuviai ir kitos gentys paversti beteisiais baudžiauninkais.

1283 metais katalikybės gynimo ir kovos su pagonimis dingstimi Kryžiuočių ordinas pradėjo intensyviai puldinėti Lietuvą [12,193]. Prasidėjo intensyvūs šiaurinio Nemuno kranto gyvenviečių puldinėjimai. Vietos gyventojai iššudyti, išvežti į nelaisvę arba patys paliko savo gimtas vietas. Teritorija ištuštėjo, virto apleista dykra [20,157].

1328 metais livoniškiai kryžiuočiai Klaipėdos pilį perdavė Prūsijos kryžiuočiams, kurie tuo tarpu jau buvo užėmę visą pajūrį (pamarį – aut. past. V. J.) iki Klaipėdos ir įsitvirtinę Nemuno žemupy.

Iki 1422 metų Melno taikos, dėl nuolatinių lietuvių puldinėjimų, Pamario krašte kaip ir visoje Užnemunėje iki Alnos upės kryžiuočiai neturėjo galimybės kolonizuoti krašto, steigti sodybų bei dvarų. Pamario kraštas liko menkai, vietos gyventojais apgyventa teritorija. Čia vietos gyventojai kryžiuočių buvo vadinami lietuviais [26,600-605]. Pastaroji aplinkybė jokiu

būdu nereiškia, jog jau tuomet dominuojanti krašto gyventojų dauguma buvo lietuviai, kadangi kryžiuočiai rytų etnosus buvo linkę skirti į prūsus ir lietuvius.

1422 metais Melno taikos metu buvo galutinai patvirtinta Kryžiuočių ordino-Lietuvos tarpvalstybinė siena. Pamario kraštas su visa Mažąją Lietuva atiteko kryžiuočiams ir jų arba jų tęstinės valstybės valdžioje išbuvo 5 amžius. „Po Melno taikos paskelbimo į kraštą pradėjo plūsti ne vokiečiai į daugiausia kuršiai ir žemaičiai, iš kurių nemaža dalis bėgo nuo LDK bajorų priespaudos bei persekiojimų“ [20,157].

1422-1525 metais Pamario krašto gyventojai buvę rytinėje ordino žemių provincijoje buvo tokie pat beteisiai kaip ir vakariniai prūsai, tačiau skirtumas tas, kad *čia* analizuojamas pamarys nebuvo kolonizuojamas bei išvengė germanizacijos represijų (ordino žemių autochtonai neturėjo teisės gyventi miestuose ir vokiečių gyvenamuose kaimuose, jie net negalėjo būti vokiečių tarnais, savo kalba jie galėjo kalbėti tik namie, o vokiečiams net buvo uždrausta su jais kalbėti nevokiškai) [26,606]. Pamario krašto kultūrą šios represijos įtakojo tik dalinai, kadangi vokiečių gyvenamų kaimų tuo metu pamaryje nebūta, o didesnis miestas čia buvęs tik Memelis, kuriame ir koncentravosi pamario vokiškosios kultūros branduolys.

1525 metais nusilpusio Kryžiuočių ordino vietoje susiformavo protestantiška Prūsijos kunigaikštystė, kuri išsilaikė Pietryčių Pabaltijyje (įskaitant Pamario kraštą – aut. past. V. J.) kaip feodalinė valstybė nuo 1525 iki 1701 metų [5,178]. Įsivyravusio protestantizmo religijos idėja saugojo mažlietuvių teisę kalbėti savo gimtąja kalba. Tuo metu Pamario krašte Ventės rage ir Nemuno deltoje dominavo kuršininkų etninės kultūros branduoliai.

XVI-XX a. pamaryje vyravo unikali krikštų laidojimo tradicija [16,324].

Nuo 1618 metų Prūsijos valstybės teisiniuose dokumentuose Prūsijos lietuvių žemes imta vadinti Lietuvos provincija, Lietuviškais valsčiais, Lietuviška apygarda arba tiesiog Lietuva, Prūsų Lietuva, o raštijoje labiau – Mažąja Lietuva [14,6]. Toks krašto įvardijimas reiškia čia vyravusią gyventojų daugumą sudarius lietuvių tautybės žmones. Ilgą laiką Pamario krašte gyvenę kuršiai XVII a. I pus. išnyko.

1618 m. Brandenburgo asmenine unija buvo sujungta su Prūsijos kunigaikštyste į Brandenburgo-Prūsijos valstybę [15,202].

1701–1917 m. laikotarpiu Prūsijos kunigaikštystė gyvuoja jau kaip Prūsijos karalystė (*vok. Konigreich Preussen*) ir 1701–1871 m. yra Europos valstybė [11,12].

Iki XVIII a. pr. Pamario girios išsaugojo autochtonų baltų daugumą [15,460].

1700-1721 metais vykusio šiaurės karo metu – 1709-1710 metais Mažojoje Lietuvoje kilo maras nusinešęs 150 000 žmonių gyvybes. Klaipėdos apskrity liko 871 tuščia sodyba, Ragainės apylinkėje gyvi liko penktadalis gyventojų. Tokio masto lietuvininkų mirtingumas sąlygotas higienos (būrai negalėjo turėti pirčių), fizinio bei moralinio išsekimo (sunki baudžiavinė našta) priežastimi [16,732]. Prasidėjo pirmoji krašto germanizavimo banga – Fridricho I pakviesti, į kraštą mielai kėlėsi zalcburgiečiai, švabai, šveicarai, kadangi tuo metu P. Vokietijoje ir Šveicarijoje buvo persekiojami protestantai. Čia jie turėjo privilegijuotųjų teises vietos gyventojų atžvilgiu. Mokyklose buvo mokoma lietuvių kalba, bažnyčiose pamaldos vykdavo pirma vokiečių, o tik po to, prastesniu laiku, darkyta lietuvių kalba. [26,612-615].

XVIII a. pab. Prūsijos karalius ėmė domenus nuomoti bajorams, juose steigėsi ir junkerių dvarai. Dėl to daug lietuvininkų laukininkų atiteko privatiems dvarininkams vokiečiams, sustiprėjo socialinė ir tautinė priespauda [15,334].

XVIII a. pab. pradėta naikinti baudžiava visiškai panaikinta 1807 metais. Po faktinio baudžiavos panaikinimo valstiečiai turėjo nepalankiomis sąlygomis išsipirkti iš feodalo priklausomybės. 1854 metais sudaryta galimybė išsipirkti žemę per 56 metus. Šie ekonominių-socialinių santykių pasikeitimai įtakojo migracinių (kolonijistinių – aut. past. V. J.) procesų suintensyvėjimą visoje Mažojoje Lietuvoje [15,155]. 1871 metais Drevernoje iš 343 gyventojų – 192 buvo gimę Drevernoje, Priekulėje iš 201 – 35 [16,106].

1863-1873 metais, Prancūzijos karo belaisviai kastuvais iškasė Karaliaus Vilhelmo vardu pavadintą kanalą, kuriuo Minijos upė, buvo sujungta su Kuršių nerija. Viena iš pagrindinių kanalo statybos priežasčių buvo vėjuotos Kuršių marios, sukeldavusios keblumų medienos pirkliams vandens keliu Nemunas-Kuršių marios gabenusiems krovinį į Klaipėdą. „Po II Pasaulinio karo kanalas buvo užtvenktas ir iki šių dienų tarnauja kaip vandens rezervuaras“ [31].

XIX a. prasidėjo antroji, daug radikalesnė už pirmąją, germanizacijos banga. Iš visuomeninio gyvenimo lietuvių kalba buvo visiškai išstumiama, prasidėjo sąmoningas krašto germanizavimas (per mokyklas, vietovardžių, pavardžių suvokietinimą, karinę tarnybą, knygas, spaudą, bažnyčią, ir kt.) [26,616]. 1871 metais suvienyta Vokietijos valstybė. 1871-1947 metais, Prūsija tapo šios naujosios šalies vidine federuota valstybe. Tai turėjo įtakos Mažosios Lietuvos 1871-1914 metų migracijos procesų suintensyvėjimui. Pradėjo sparčiai plėstis suvienytosios Vokietijos pramonė, todėl vis daugiau žmonių iš Mažosios Lietuvos vykdavo uždarbiauti prie Reino ir kitur, ten įsitvirtindavo ir suvokietėdavo. Gyventojų migraciją skatino ir O. Bismarko

politika, siekimas sparčiau sujungti visas provincijas, germanizuoti tautines mažumas [15,498]. Visoje imperijoje išskyrus Klaipėdos ir Šilutės apskritis įvesta valstybinė vokiečių kalba. Nepaisant to Klaipėdos apskrityje, kurioje tuo metu 4/5 visų mokinių sudarė lietuviai, iki 1884 neliko nė vienos grynai lietuviškos mokyklos [15,462].

Nuo 1898 iki karo Klaipėdos apygardoje daugiausia kartų visoje Mažojoje Lietuvoje buvo renkamas Lietuvos atstovas į Vokietijos parlamentą [26,623]. 1905 metais Pamario krašte absoliučią gyventojų daugumą sudarė vien tik lietuvių kalbą mokantys gyventojai (Kairių apylinkėje – 80-90% ; Priekulės – 60-70%;; Venskų – 80-90%; Kiškių – 70-80%; Kintų – 60-70%). Vokiečiai daugumą šiame krašte sudarė tik Klaipėdos, Šilutės, kitų didesnių, miestų, miestelių ir kaimų ribose bei dvaruose [duomenys iš 1907 Vinco Vileišio sudaryto žemėlapio]. Pamario krašte būta mažai inteligentų, nes vietos gyventojai nebuvo pratę savo vaikų leisti į mokyklas, kurios tuomet buvo svarus germanizavimo politikos įrankis. Pagrindiniai gyventojų verslai buvo žvejyba, žemdirbystė, gyvulininkystė bei miškininkystė. Pastaroji aplinkybė sudaro prielaidą, menką gyventojų išsimokslinimą bei autochtonišką gyvenimo būdą aiškinti kaip vieną iš esminių lietuvybės išsaugojimo krašte priežasčių.

1914-1915 metais Pamario kraštas išgyveno pirmąją sovietinių trėmimų į Sibirą bangą. 1923-01-15 Klaipėdos kraštas su pamariu iki Nemuno deltos prijungtas prie Lietuvos. Tas pats Klaipėdos kraštas okupuotas nacistinės Vokietijos 1939-03-22. Tarpukarinis Klaipėdos krašto priklausymas Lietuvai pristabdė germanizavimo procesus, nors, visgi, ir tuomet iš Vokietijos buvo koordinuojama ir finansuojama germanizavimo politika, kurstoma nesantaika. Nacistinės valdžios metais prieš lietuvininkus vykdytos represijos, visuomeninių veikėjų trėmimai, kurstė vietos gyventojų baimes ir skatino krašto autochtonų emigraciją.

Iki II Pasaulinio karo pabaigos lietuvininkų autochtonų daugiausia išliko Klaipėdos *ir likusiame Pamario krašte* (aut. past. - V. J.), kur pastarieji sudarė daugumą [15,462]. 1944-1945 metais prasidėjęs Sovietinės okupacijos laikotarpis, tęsėsi iki 1990, kuomet Lietuvos Respublika atgavo nepriklausomybę. Sovietinio režimo pradžioje buvo vykdomas mažlietuvių genocidas, kuris be Karaliaučiaus krašto, kuriame vietos gyventojai buvo iššudyti arba išsiųsti į sov. Vokietiją, kraštą kolonizuojant rusais, palietė Klaipėdos, Šilutės bei kitus pamario regionus [16,448-449], 1948-1951 metais Klaipėdos ir Šilutės apskrityse vykdyti trėmimai iš esmės pakeitė Pamario krašto demografinę sudėti [15,284] – Pamario kraštas neteko socialinės istorinės

raidos tapatumo bruožų – kaimus, miestelius ir miestus užplūdo naujakuriai iš Rusijos ir kitų Lietuvos miestų.

1.2.2. Verslai bei veiklos

Bendra apžvalga. Pamario gyventojų socialinius skirtumus bei verslinę įvairovę determinavo gamtinės sąlygos bei ilgaamžės tradicijos. Sausesnėse vietose piečiau Klaipėdos kūrėsi *žvejų laukininkų* (žvejyba, augalų ir gyvulių auginimas) gyvenvietės. Pelkėtose pakrantėse įsikūrė Klišiai, Dreverna, Svencelė. Piečiau (prie marių priartėjusiame Ventės-Klaipėdos kalvagūbryje) sausuose plotuose gyvavo laukininkų ir žvejų kaimai (Kintai, Šturmai, Ventė ir kt.). Toliau nusidriekusioje Nemuno deltoje, prie upių žiočių, tarp pelkių ir užtvindomų plotų, kūrėsi upiniai gatviniai *žuvininkų, daržininkų* (žemės ūkio šaka (auginamos daržovės)) ir *pievininkų* (gyvulininkystė, šienavimas) kaimai (Minė, Pakalnė, Vorusnė, Skirvytė ir kt.). Šioje pelkėtoje vietoje ilgus amžius vyravo lietuvininkai ir kuršiai [16,403]. Nemuno deltoje ir kitose Šilutės apylinkėse kūrėsi *pelkininkų* kaimai. Čia žmonės turėjo prisitaikyti prie nestandartinių ir ypatingai sunkių ūkininkavimo sąlygų (ūkiniam susisiekimui naudotos valtys, plaukiojusios sausinimo grioviais). Pelkininkų kaimuose verstasi visomis aukščiau minimomis veiklomis [17,513].

Laivyba ir žvejyba. Žuvies gausa pasižymėjusios Kuršių marios lėmė, kad Pamario krašte dar nuo akmens amžiaus vyraujantis užsiėmimas buvo žvejyba. *Čia* žuvis gaudyta *kurnų* ir *kiudelių* (dar vadinamos *kuršvaltėmis* arba sovietmečiu sugalvotu dirbtiniu *kurėno* pavadinimu (sugalvotas buvo *kuršėnas*, bet dėl spaudoje įsivėlusios korektūros klaidos visuomenėje pritapo *kurėno* pavadinimas)), 5,75 metrų ilgio dviburėmis *tinklaičių* arba *marių* valtelėmis, 4-5 metrų ilgio, kyliniais vienburiais *ūdiniais laivais*. Visos mariomis plaukiojusios burvaltės stiebų viršūnėse turėjo specialias medines vėtrunges, kurių raižiniai rodydavę valties priklausomybę atitinkamam kaimui (vėtrungės buvusios kabinamos ir ant namų stogų). Nuo XIII a. iki sovietmečio pavyzdingai rūpintasi žuvies išteklių apsauga. Žvejyboje naudotos priemonės buvo: *tinklai, venteriai, bučiai, žeberklai, kabliukai* ir kt. Kiekviena priemonė buvo įvairiausių tipų ir variantų [16,404-405].

Dar, Kuršių mariose plaukiojo mediniai senoviniai plokščiadugniai prekybos laivai – *vytines* [18,766]; pagrindinai šienui gabenti naudotos *bradinės* valtys; seklumų ir upių susisiekimui naudotos 3,5-4 metrų ilgio valtys – *luotai*; mediniai burlaiviai ar savaeigės baržos su 1-3 stiebais, skirti keleiviams ir kroviniams gabenti – *kuršlaiviai*; nuo XIX amžiaus iki II

Pasaulinio karo Kuršių mariomis kursavo 2, o vienu metu ir trys *plokščiadugniai garlaiviai (Klaipėda-Karaliaučius per Krantbėkį (geležinkeliu), Klaipėda-Juodkrantė, Klaipėda-Nida, Klaipėda-Rasytė*. Kuršių mariose plaukiojusių laivų grimzlė neturėjo viršyti 1,2 metro.

XVI-XVIII a. Rusnėje veikė įmonė, kurioje ruošta eksportuoti eršketus į Vakarų Europą. Prasidėjusi Sovietinė okupacija sunaikino marinistinę laivybos tradiciją Kuršių mariose [16,399-416].

<u>*Kitos veiklos.*</u> Bebrų, ūdrų, elnių, briedžių ir kitų gyvūnų *medžioklė*, *miškininkystė* (miškas buvo saugomas įvairiais įstatyminiais reglamentais, tačiau vietos gyventojai vadovavosi posakiu, kad „*Pons Dievas mišką ir žvėris žmogui davė*“ [17,129] (mediena (plukdyta Kuršių mariomis bei vėliau iškastu Karaliaus Vilhelmo kanalu) medžio anglis, degutas, derva, pelenai, vaškas, žvėrių kailiai)), *žemdirbystė* (priklausomai nuo gamtinių sąlygų – daržininkystė, pievininkystė, laukininkystė), *gyvulininkystė* (ypač XIX-XX a. nusausintuose ir apsaugotose nuo potvynių Nemuno deltos pievose, pamario sodybose ir dvarvietėse augintos karvės, kiaulės, avys, ožkos, triušiai, naminiai paukščiai, ypatingoje pagarboje laikyti arkliai). Miesteliuose ir miestuose, priklausomai nuo jų ekonominio išsivystymo laipsnio, vystėsi amatai, prekyba (vykdavo dideli turgūs), o XIX a. ir gamyba.

1.3. Urbanistinės aplinkos istorinės raidos analizė

Krašto urbanistinės raidos tapatumą pagrindinai refleksuoja sausumos ir vandens kelių sistemos bei atskirų kaimų, miestelių ir miestų urbanistinės plėtros istorinės aplinkybės bei tendencijos. Šios sritys ir yra akcentiniai skyriaus analizės objektai.

1.3.1. Bendra urbanistinės plėtros charakteristika

Artimiausias Kuršių marių prieigas juosia gyvenviečių žiedas, susiklostęs iš žuvininkų (žvejų) senųjų sodybų. Svarbiausiose vietose kūrėsi laivininkai, ten plėtėsi uostai (Klaipėda). Vokiečių ordinas apjuosė marias pilių žiedu (1252 – Klaipėda, 1360 – Ventė). Tose vietose vėliau kūrėsi administraciniai centrai. Kitų gyvenviečių plėtros tempai ženkliai priklausė nuo kelių būklės, krypties ir prekybinės/ekonominės svarbos (Šilokarčema ir Priekulė kūrėsi prie senojo kelio Klaipėda-Tilžė). Dvarų sodybos įtakojo kokybinę kaimų plėtrą, tačiau tuo pat ir ilgą laiką stabdė laisvą kaimų plėtimąsi tomis kryptimis, kur žemė priklausė dvarui.

<u>*Sausumos keliai:*</u>

Senieji sausumos keliai Pamario krašte buvo trijų tipų: negrįsti, grįsti skaldytais akmenimis, grįsti tašytais akmenimis, o nuo XX a. pr. asfaltuojami. Šalikelėse augančių medžių eilės įrėminančios kelių juostas – būdingas pamario kelių istorinio tapatumo bruožas [16,64-65].

Pamarys buvo „*Gintaro kelio"* ėjusio per Kuršių neriją įtakos zonoje „(Lietuvoje neolito laikotarpio gintarų rasta Juodkrantėje, Smiltynėje, *Klaipėdos uoste, Lužijos miške prie Priekulės,* Palangoje, Šventojoje)" [33].

Nuo 1252 Klaipėdos pilies pastatymo klostėsi senieji vieškeliai į Tilžę bei į Nemuno deltą („į Rusnę ėjo Tilžės kelio atšaka" [20,157]) [17,709], o 1360 metais Ventėje pastačius pilį ir į Ventę [18,692]. Iki 1853 metų nutiestas plentas Tilžė-Šilutė-Priekulė-Klaipėda [16,64]. 1872 nutiestas plentas Šilokarčema-Rusnė [18,411]; 1875 nutiestas plentas Priekulė-Kintai [16,100], netrukus po to, pro Muižės dvarą, ir Kintai-Ventė [17,179]; 1881 nutiestas plentas Šilokarčema-Kintai; 1872-1875 pro Žibus (Šilutę) nutiestas geležinkelis Tilžė-Klaipėda [18,409], XIX a. pab. nutiestas akmenimis grįstas kelias Kintai-Minė [17,122]. 1902-1904 per Karaliaus Vilhelmo kanalą pastatyta 10 lengvų metalinių tiltų [31]. 1928 metais Klaipėdos krašte kelių tinklą sudarė 204,1 km/1000 km^2 (Didžiojoje Lietuvoje 10 kartų mažiau) [16,64]. Sovietmečiu, senieji akmenimis grįsti plentai bei vieškeliai nugyventi arba užasfaltuoti, sunaikinta vertinga tiltų sistema.

Vandens keliai:

Visos svarbiausios Pamario krašto gyvenvietės kūrėsi greta vandens kelių vedančių, ekonominiu atžvilgiu svarbių, kaimyninių miestų ir kaimų kryptimi. Statyti uostai, prieplaukos, švyturiai, laivų statybos cechai, karčiamos ir kt. Ilgą laiką vandens keliai buvo patogiausias ir svarbiausias susisiekimo būdas. Upės buvo prižiūrėtos ir pritaikytos intensyviai laivybai (krantai reguliuoti bunomis, gilinti farvateriai). Kuršių marios, Nemunas, Minija, Šyša ir kt. upės – nuo seno naudoti Pamario krašto vandens keliai, kuriais gabentos pelkininkų užaugintos daržovės, pievininkų suruoštas šienas, plukdyti sieliai (Nemunu ir Kuršių mariomis) bei svarbiausia – susisiekta su pakrančių kaimynais, plaukta į bažnyčias, prekyvietes. Vėliau vandens keliai pradėti naudoti ir turistinei laivybai (burlaiviai, garlaiviai). „1647 ir 1712 parengti vandens kelių Nemuno deltoje (*vok. Memelniederung*) planai" [16,66]. 1863-1873 metais iškastas Karaliaus Vilhelmo kanalas, kad laivai iš Nemuno galėtų pasiekti Klaipėdą neįplaukdami į audringas ir pavojingas Kuršių marias (nuo Minijos ties Lankupiais iki Smeltės pusiasalio Klaipėdoje). „XIX a. pab. iškasta Minijos upės perkasa į Atmatą (ties Minės kaimu)" [17,122].

Tankus bei intensyviai naudojamas vandens kelių tinklas buvo viena iš esminių Pamario krašto urbanistinės plėtros determinančių. Sovietmečiu itin reikšminga vandens susisiekimo tradicija sunaikinta.

1.3.2. Miestų, miestelių ir kaimų urbanistinės aplinkos istorinės raidos charakteristika

Šilutė, iki 1923 Šilokarčema (vok. Heydekrug). Šilutė, esanti fundamentinio Pamario krašto periferijoje, *čia* aptariama todėl, kad patenka į preliminariai numanomą Pamario krašto teritoriją bei dėl savo, kaip rajono administracinio centro reikšmės.

„Dabartinės Šilutės apylinkės jau nuo seno baltų genčių buvo tankiai apgyventos. I-IV a. archeologiniai radiniai (Romos monetos, vikingų radiniai) suteikia pagrindo manyti, jog iki XIII a. dabartinės Šilutės apylinkės buvo vienas svarbiausių regiono prekybos arealų“ [20,157]. 1511 metais pusiaukelėje tarp Tilžės ir Klaipėdos pastatyta karčiama. Šioje vietoje iš aplinkinių kaimų vėliau susikūręs miestelis pavadintas Šilokarčema. 1540 gyveno 27 šeimos. 1550 metais Verdainėje (sudėtinėje Šilokarčemos gyvenvietėje) stovėjo bažnyčia, 1588 įsteigta mokykla. XVII a. Šilokarčemoje įsikūrė nuo relig. persekiojimo pabėgę škotai. XVIII-XIX a. Prūsijos valdžia į miestą aktyviai kvietė kolonistus. Tuo laiku Šilokarčemoje įsteigtas pašto skyrius, valstybinis dvaras, muitinė, vaistinė, baptistų maldos namai, ligoninė, teismas, sūrių gamykla, kalėjimas, knygynas, paštas, kat. bažnyčia, spaustuvė, telegrafas, telefonas ir kt. 1846-1850 nutiestas Tilžės-Klaipėdos plentas sujungė visas tris gyvenvietes (Šilokarčema, Verdainė, Žibai). 1872 nutiestas plentas Šilokarčema-Rusnė, 1881 Šilokarčema-Kintai, *kas iliustruoja administracinio rajono centro ryšius su fundamentine pamario krašto zona* (aut. past. V. J.), 1872-1875 pro Žibus nutiestas geležinkelis Tilžė-Klaipėda. XIX a. pab. Šyšos upe pradėjo plaukti garlaiviai, XX a. pr. įrengtas uostas. 1923 Mažosios Lietuvos krašto dalį prijungus prie LR Šilokarčema pervadinta Šilutės vardu. Tarpukariu suklestėjo prekyba, pagyvėjo bankų veikla, sustiprėjo pramonė, paspartėjo *kaimo* plėtra. 1941 suteiktos miesto teisės. Po II Pasaulinio karo mieste liko tik 7 gyventojai. Sovietmečiu, naujai apgyventame mieste, naujai kūrėsi pramonė, formuota miesto kultūra, išlaikytas urbanistinis ir architektūrinis miesto senamiesčio karkasas [18,409-412].

Priekulė (vok. Prökuls). Archeologiniai radiniai atskleidžia, kad Priekulės apylinkėse gyventa dar Naujojo akmens amžiaus laikais. Nuo 1252 Klaipėdos pilies pastatymo klostėsi senieji vieškeliai į Tilžę bei į Nemuno deltą. Per Minijos upę keltasi ties dabartine Priekule. Ties Minijos perkėla, greta senosios karčiamos klostėsi nauja gyvenvietė. Priekulė kūrėsi Minijos

neužliejamose vietose. Kryžkelę užėmė prekeiviai bei XVI a. įkurta kulmiškojo dvaro sodyba. *Manoma, jog panašiu metu klostėsi Žvejų gatvelė vedusi iki Drevernos kaimo, kas iliustruoja svarbų (šio tyrimo kontekste) Priekulės kaimo pamarinį ryšį* (aut. past. V. J.). Piečiau pastatyta koplyčia. Po Septynerių metų karo Priekulei atsikurti padėjo vandens ir sausumos kelių kryžkelė bei pamario uostai Drevernoje bei Strykyje. XIX a. gretimose pelkėse aptikus gintaro pradėta jo kasyba. 1846 kaime gyveno 128 žmonės (kalbėjo vok. ir liet.). XIX a. vid. nutiesus plentą bei geležinkelį Klaipėda-Tilžė bei išparceliavus kulmiškojo dvaro žemes naujoms statyboms Priekulė pradėjo sparčiai augti, statyti mūriniai pastatai. 1884 pastatyta evangelikų liuteronų bažnyčia, 1885 – naujasis tiltas per Miniją. 1912 kaime gyveno 780 žmonių, buvo 2 dvarai, veikė teismas, geležinkelio stotis, garlaivių prieplauka, pašto, telefono ir telegrafo skyriai, viešbutis, 7 užeigos namai su restoranais, spirito varykla, sūrinė, malūnas, lentpjūvė ir kt. Priekulės plėtrą skatino garsūs bei gausiai lankomi turgūs. II Pasaulinio karo pabaigoje sovietai išdegino bei išgriovė Priekulės centrinę dalį [17,709-711]. Okupacijos metu padaryta urbanistinės bei architektūrinės žalos, tačiau miesto istorinio tapatumo fundamentas išliko iki šių dienų.

Dreverna (dar vadinamas Draverna, vok. Drawöhnen). Dreverna yra senas pamario žvejų kaimas, įsikūręs Drevernos upės žiotyse, nuo kurios ir kildinamas kaimo vardas. Upės pavadinimas (*Drivene*) raštuose minimas jau 1253 metais. Gyvenvietė (*Drawehn*) pirmąsyk paminėta 1590 metais. XVII-XVIII amžiuose Dreverna garsėjo dideliais žuvų turgumis (vyko trečiadieniais ir šeštadieniais). Greta Drevernos buvo muitinės sodyba. 1863-1873 metais iškasus Karaliaus Vilhelmo kanalą, su juo sujungta ir ištiesinta Drevernos upė, kurios žemupiu susisiekta su Kuršių mariomis. Nuo 1870 metų *čia* veikė vandens matavimo stotis. 1898 metais įkurta pradžios mokykla (išlikusi). Drevernoje buvo lentpjūvė, vėjo malūnas, navigacijos bokštas. Tankiai užstatytas senasis Drevernos branduolys (keliolika įvairių sodybų) buvo Drevernos upės žiotyse. Į rytus tęsėsi vėlesni viensėdžiai. Dirbamos žemės driekėsi pamario pakiluma į pietus (iš kitų pusių Dreverną supo drėgnos žemumų pievos ir pelkės) [15,322]. Sovietinės okupacijos metais Dreverna buvo žuvininkystės ūkio centras. Tuo pat laikotarpiu labai pakeistas žvejų kaimo urbanistinis ir architektūrinis karkasas. Buvęs radialinio tipo kaimas sovietmečiu buvo plečiamas stačiakampiu planu, ko pasekoje Dreverna tapo mišraus suplanavimo kaimu. XX a. pr. nusausinus didelius žemės plotus bei įrengus Brukšvų polderį Dreverna tapo stambiu žemės ūkio centru. Drevernoje iki šių dienų išlikusios istorinės kapinės unikalios dėl čia esančių senųjų lietuvininkų antkapinių paminklų – krikštų.

Svencelė (vok. Schwenzeln). Kaimas įsikūręs prie Kuršių marių. 1509 minima Kulmo teise valdoma Svencelės karčiama, kurios lankytojui suteikta lydekų žvejybos teisė. 1539-40 metais kaime buvusi karčiama ir 4 sodybos. 1737 metais minima pradinė mokykla (greitai iškelta į Dreverną). 1785 metais Svencelė minima kaip Priekulės valsčiaus karališkasis valstiečių kaimas su karčiama ir 14 ugniakurių. 1890 metais įkurta nauja pradinė mokykla. 1905 kaime buvo 72 gyvenamieji namai, 392 gyventojai (341 lietuvis), 1925 – 415, 1939 – 349, 2001 – 152 gyventojai [18,369]. Pamario kopoje nuo senų laikų išlikusios Svencelės kapinės. Sovietmečiu, senoji kaimo linijinė struktūra sunaikinta – įkurtas ančių fermos kompleksas.

Kintai (kurš. Kinte, vok. Kinten). Šiauriau dabartinės Kintų vietos yra piliakalnis liudijantis, jog čia gyventa dar priešistoriniais laikais. Kintai kūrėsi sausame gūbryje palei senąjį Klaipėdos-Ventės pamario kelią. 1540 minima Blazio Kinto sodyba. Priklauso *Jociškių* dvarui. 1550 jau buvo maldos namai. 1700 tikslu stabdyti pustomus pamario smėlius pasodintas Kintų miškas. 1705 metais pastatyta didelė mūrinė evangelikų liuteronų bažnyčia (Kintai tapo Ventės-Kintų parapijos centru, kas inspiravo spartesnį bažnytkaimio augimą), parapijinė pradžios mokykla. XVIII-XIX a Kintai buvo svarbus prekybos centras (čia vykdavo dideli žuvų ir gyvulių turgūs). Nuo XIX amžiaus – valsčiaus centras. 1850 metais greta Kintų pradėjo kurtis naujieji Kintai. XIX amžiuje čia buvusi vaistinė (1802 m), valst. girininkija (1820 m), paštas (1850 m), 1875 metais nutiestas plentas į Priekulę. 1905 kaime buvo 498 gyventojai (260 lietuvių); 1925, 1939 metais – apie 450 gyventojų (apie 100 sodybų). Tarpukaryje čia veikė giedotojų choras, šaulių būrys, 3 klasių mokykla, paštas, policijos ir pasienio policijos įstaigos, sveikatos punktas, 3 viešbučiai, taupomoji skolinamoji kasa, kelios krautuvės ir kt. 1932 metais pastatyta didelė *Pienocentro* pieninė. Centre buvo daug mūrinių puošnių 1-2 aukštų pastatų. Kintai garsėjo kaip kurortas gražioje vietoje. Sovietmečiu nugriauta apie 75 proc. senų pastatų, senosios Kintų kapinės. Vaizdingą gyvenvietę sudarkė standartiniai sovietmečio statiniai [16,100]. Kintai iki šių dienų išlaikė linijinės planinės struktūros substanciją.

Ventė (vok. Windenburg). 1360 metais, tikslu *stabmeldžiams atgrasinti*, Ventėje pastatyta Kryžiuočių ordino pilis. Marių bangos šią pilį nugriovė, todėl 1409, kitoje vietoje, buvo pastatyta nauja pilis. 1595 jau fiksuoti tik šios pilies likučiai. 1540 gyvenvietėje buvo 34 sodybos, veikė karčiama (veikiausiai dar nuo Ordino laikų). 1630 metais kaime minimi 34 sodžiai ir 33 dalininkai. 1709 parapijos centras perkeltas į Kintus. 1736 kaime buvo 16 lietuviškai kalbančių valstiečių šeimų. 1785 Ventė buvo mišrusis kaimas su 20 *ugniakurų* (sodybų). 1852 kaime

fiksuoti 246 gyventojai. Tais metais Ventėje įsteigta pradinė mokykla. XIX a. VII deš. pradėtos tvarkyti Ventės rago krantinės, 1863 įrengtas mūrinis švyturys, 1880 įsteigta vandens matavimo stotis. 1905 kaimo bendruomenėje buvo 66 gyv. namai, 352 gyv. (298 liet.), 1910 – 350, 1925 – 301. 1929 metais įsteigta Ventės rago ornitologinė stotis [18,692]. Ventės kaimas išlaikė dispersiškos linijinės planinės struktūros pobūdį.

Minija, Minė, Minijė (vok. Minge – tariama Minje). Minė įsikūrė Minijos upės žiotyse, Kuršių marių žvejams patogioje vietoje. Gausios upės sąnašos per šimtmečius žiotyse suklostė naujus sausumos plotus taigi Minė atsidūrė atokiau nuo marių. Kaimui augant ir jį perplanuojant, susiklostė gatvinis-*rėžinis* (aut. past. – V. J.) upinis kaimas, kurio sodybos išsidėstė abiejuose upės krantuose, o Minija tapo nelyg kaimo gatve, kuria susisiekta gausiomis valtimis. Sodybos kurtos skersiniuose rėžiuose – siauruose žemės sklypuose, pastatai talpinti paupyje greta prieplaukų, kur žvejai laikė savo kuršvaltes. Iki 1945 tokių kaimų Nemuno deltoje ir pamaryje buvo daug. Be žvejybos čia dar šienauta apylinkių pievose. Kaip ir kiti paupių kaimai Minė patirdavo potvynius. 1540 čia gyveno 11 činčininkų ir 2 privilegijuotos vok. šeimos. Nuo 1601 veikė karčiama, 1736 atidaryta pradžios mokykla, 1802 – burių, vėliau ir valčių dirbtuvė, 1827 Minijos deš. kr. įrengta vandens matavimo stotis. XIX a. pr. kaime buvo 31 sodyba; XIX a. vid. – 76 sodybos. 1850 veikė pašto agentūra, vaistinė. XIX a. pab. iškasus Klaipėdos kanalą, įrengus perkasą į Atmatą, paupio takus laivų vilkėjams, akmenimis grįstą kelią į Kintus ir kt. Minė atgijo. Ties kaimu pertvarkinėti sieliai tolesniam gabenimui link Klaipėdos. Apie 1900 gyveno 482 žvejai ir ūkininkai (70 proc. – lietuvininkai). Abiem upės krantais driekėsi sodybų juosta su tankiai sustatytais mediniais ir mūriniais pastatais. 1941 buvo 205 gyventojai. Verstasi žvejyba, pieno ūkiu, medienos gabenimu. Sovietmečiu kaimas nuniokotas ir nugyventas. Po 1986-1990 Minę sudarkė gausūs nauji statiniai nebūdingi Pamario kraštui [17,121]. Pirminė gatvinio-rėžinio upinio kaimo urbanistinė struktūra išliko nepakitusi iki šių dienų.

Šturmai (vok. Sturmen). Kintų parapijos laukininkų tipo kaimas. 1905 metais buvo 101 gyventojas (96 liet.) [18,450].

Jociškiai (vok. Jacischken). Neišlikęs. 1626 metais 4 km į pr nuo Kintų minimas Jociškių dvaras, kurio žemės tęsėsi ištisą mylią iki Ventės rago. XVIII a. pab. Jociškius sudarė kelios sodybų grupės besidriekusios Minijos pakrante, veikė keltas. Persikėlus per upę, kelias pro Povilų kaimą per drėgnas pievas vedė į Kintus 700 žingsnių ilgio pylimu sukrautu iš žabų ir

žemių. Vėliau, šiauriau Jociškių nutiesus naująjį Kintų-Šilokarčemos vieškelį, dvaro sodybos reikšmė sumento. XX a. dvaras bei gyvenvietė išnyko [15,643].

Muižė (vok. Feilenhof). *Neišlikęs.* 6 km į pv nuo Kintų, Kuršių marių rytinėje pakrantėje, Ventės rage buvo Muižės dvaras. XIX a. pr. kulmiškių kaime buvo 9 sodybos, XIX a. vid. – 22. 1820 metais dvarą įsigijus žvejybos prievaizdui W.E.Beerbohmui iš čia kontroliuotos visos Kuršių marios. Pro Muižę nutiestas plentas Priekulė-Ventė. 1941 metais Muižė buvo tvarkinga ir graži sodyba su 2 aukštų mūriniais dvaro rūmais, ūkiniais pastatais, plytine. Pamaryje buvo dailus parkas, laivų prieplauka. Muižės kaimo vienkiemiai tęsėsi paplente ir pamariu Kintų link. Stankiškių sankryžoje buvo karčiama (*vok. Kreuz-Krug*). Sovietmečiu dvaro sodyba nugyventa ir sunaikinta [17,179].

Rusnė (vok. Ruß). Bažnytkaimis Nemuno deltoje prie Nemuno, Skirvytės ir Atmatos upių išsišakojimo. 1419 metais pastatyta medinė bažnyčia, 1448 minima Rusnės karčiama. Nuo 1498 Rusnės, kaip ir kitų su vandens telkiniais besiribojusių kaimų, žvejai naudojosi laisvos žvejybos teise. Suintensyvėjus prekybai Nemunu Rusnė tapo prekių perkrovimo iš didesnių į mažesnius laivus, ir atvirkščiai tarpiniu punktu. 1540 metais Rusnė jau buvo viena didžiausių gyvenviečių Klaipėdos valsčiuje (52 sodybos). Nuo XVI a. vid – valsčiaus centras. 1553 įsteigta lietuviška parapinė mokykla. 1544 m. pamaldos bažnyčioje vyko lietuvių ir kuršių kalbomis. Didžiojo maro metais, kaip ir visame pamary, labai sumažėjo žmonių. Nuo XVIII a. vid. pradėjo sparčiai augti, dėl suintensyvėjusio medienos gabenimo Nemunu į Klaipėdą (dalis medienos buvo apdirbama vietoje, veikė 6 lentpjūvės), atsirado amatininkų cechai. 1736 Rusnėje buvo 76 sodybos (71 užsiėmė žvejyba), 1785 – 136 sodybos, minimi vėjo malūnai. XIX a. veikė biblioteka, keli knygynai, knygrišykla. 1792 metais gavo teisę rengti savaitinius turgus. 1810 įrengta vandens matavimo stotis, 1833 atidaryta vaistinė. Po 1888 pavasario potvynio kairiajame Atmatos krante supiltas 5 km pylimas. 1872 įrengtas plentas į Šilokarčemą, 1874 pradėtas tiesti plentas į Kaukėnus, 1913-14 per Atmatą pastatytas geležinis tiltas (1944 susprogdintas). 1905 Rusnė buvo valsčiaus centras, turėjo 173 gyv. namus, 1973 gyventojus (dauguma lietuviai), 1910 – 1826, 1925 – 1509 gyventojai. Tarpukariu veikė vaistinė, banko skyrius, pašto stotis, telegrafas, pasienio policijos įstaigos [18,153]. 1946 m. Rusnei suteiktos miesto teisės, o 1967 visa Rusnės sala tapo miestu. Nuo 1946 pradėjo veikti biblioteka, žuvų apdirbimo įmonė, 1948 – kultūros namai, 1954 – vid. mokykla, 1957 – ligoninė, 1961 – žuvivaisos įmonė, 1962 m. –

ichtiologijos stotis, 1974 m. pastatytas tiltas per Atmatos upę ties Rusne. 1997 Rusnei suteiktas miestelio statusas (2301 gyv.) [32]. Rusnė – mišraus urb. suplanavimo struktūros miestelis.

Uostadvaris (vok. Kuwertshof). 1757 metais Atmatos upės kairiajame krante sudeginto Šyšos kaimo vietoje 1766 įsteigtas Uostadvario dvaras. 1873-1876 metais pastatytas svarbiausias Klaipėdos kanalo navigacinis ženklas – švyturys. 1907 metais įrengta vandens kėlimo stotis. 1785 čia buvo 6, 1818 – 8, 1888 - 5 sodybos, 1905 – 29 gyv. (24 vok., 5 liet.), 1925 – 40 gyv. Verstasi peivų ir ganyklų nuoma [18,600].

Skirvytėlė (vok. Skirwietell). 1949 m. prie radialinio Rusnės miestelio buvo prijungta periferinė gatvė, besitęsianti rv kryptimi. Šiame kaime gyventojai įsikūrė XVI a.pab. Jis galutinai susiformavo po baudžiavos panaikinimo parceliuojamose dvarų žemėse. Žvejai apsigyvendavo Pakalnės ir Vorusnės miškingose pakrantėse atskirais vienkiemiais, kurie ilgainiui sudarė grupes, o supylus apsauginį pylimą juos sujungė bendra gatvė. Atstumas tarp atskirų sodybų nevienodas. Pastatų dydis ir jų gausumas priklausė nuo žvejų turtingumo. Naujų pastatų atsiradimas susijęs su 1888 m. potvyniu, Rusnėje sunaikinusių apie 70 pastatų. Be žvejybos ir žemdirbystės, vietos gyventojai vertėsi nendrių pjovimu ir pardavimu. Daugelyje sklypų buvo gyvenamasis namas, tvartas ir daržinė. Pastatai išdėstyti aplink stačiakampės ir trapecijos formos kiemą. Namų išplanavimas ir architektūra išliko be didesnių pakitimų nuo XIX a. vid. [32].

Pakalnė (vok. Pakallna). Kaimas Nemuno deltoje, išsidėstęs abipus Pakalnės upės. Pirmą kartą paminėta 1613, kai žvejybos meistras V. Baugartas, gavęs žemės sklypą ir privilegiją, čia įsteigė smuklę. 1897 m. Pakalnė jau buvo nemažas kaimas, kuris siekė Rusnę ir tapo Rusnės priemiesčiu. Nuo 1736 m. čia veikė pradžios mokykla. 1880 m. atidaryta antroji klasė. Pakalnėje išlikusios senosios evangelikų liuteronų kapinės. 1905 m. čia gyveno 452 gyventojai, 1997 – 58 ūkiai, 130 gyventojų [32]. Pakalnė – istoriškai susiklostęs, vienkieminis-padrikas upinis kaimas.

Vorusnė (vok. Warruß). Kaimas Nemuno deltoje, prie Vorusnės upės žiočių, kadaise stovėjo ant Kuršių marių kranto. Priaugant krantui, nuo marių nutolo. Vorusnė – viena seniausių šio krašto gyvenviečių. 1366 m. Kryžiuočių ordino rašte minima kaip *Variszkin* (Variškinė). Nuo 1706 veikė karčiama. Vorusnė minima kaip skurdi žvejų ir padienių darbininkų gyvenvietė [32]. 1785 kaime buvusios 27; 1905 – 29 sodybos (176 gyv. (127 lietuviai). Tarpukariu atidaryta pradinė mokykla. XIX a. pr. 1997 m. užregistruoti 8 *vienkieminių padrikų* ūkių *struktūros* (aut. past. V. J.) gyvenvietė, 27 gyventojai [18,795].

1.4. Architektūrinės aplinkos istorinės raidos analizė

Pamario architektūros tipai pagal socialinius, kultūrinius ir ekonominius ypatumo bruožus skiriami į *žuvininkų, laukininkų, pievininkų, pelkininkų, miškininkų (žiūrėti sk. 1.2.2.), dvarų* ir *miestų* architektūrą. Šios sritys ir yra akcentiniai skyriaus analizės objektai.

Baltiškame krašte tūkstančius metų gyventa mediniuose pastatuose, palaipsniui tobulinta jų konstrukcija bei įranga, atrandami nauji puošimo būdai ir kt. [16,554]. Pamario krašto architektūra skiriama į profesionaliąją ir liaudies [15,69]. Profesionalioji architektūra (projektuoja specialistai) reiškėsi labiau išsivysčiusiuose kaimuose, miesteliuose, miestuose ir dvaruose. Tuo tarpu liaudies architektūra (projektavo ir dirbo nekvalifikuoti meistrai) ilgą laiką buvo dominuojantis pamario architektūros tipas, kurio kūrybinis braižas ir darbo rezultatas pagrindinai priklausė nuo to krašto etninių, kultūrinių, socialinių ir ekonominių veiksnių, profesionaliojoje architektūroje tuo metu vyravusių tendencijų bei dirbusio meistro profesinių įgudžių ir mentaliteto. Nors pamaryje liaudies architektūra formavosi multikultūrinėje etninėje aplinkoje, o liaudies architektūros artefaktai ženkliai skyrėsi nuo Didžiosios Lietuvos architektūrinės kūrybos – visgi, čia baltiškoji savitumo substancija išliko dominuojanti.

Žuvininkų architektūra. Žuvininkų ūkeliai turėjo mažiau trobesių, kūrėsi arčiau vandens (marių pakraštyje, išlaikant saugų aukštį virš vandens, kad polaidžio metu neapsemtų vanduo), pritaikyti žvejų darbui, laivybai ir vasarotojams priimti. Namas buvo vieno aukšto pušinių rastų, sienos apmuštos lentomis. Vyravo rausvai ruda namų spalva, puošybos dėmenys balti, geltoni, mėlyni [18,895-896]. Gegninis laužtais galais stogas dengtas šiaudais ar nendrėmis, jo gale buvo skylė. Namai gausiai puošti ornamentuotomis vėjalentėmis, pastogių kraštinės lentos išpjaustytos kiaurapjūve technika. Čiukurai puošti mediniais lėkiais, kraigo kryžmais – tupelėmis, durys, langų apvadai, langinės drožiniais ar pjaustiniais. Baldai turi panašių ornamentikos motyvų. Lėkiuose ir kėdžių atkaltėse įžiūrima panašumo į krikštus. Žuvininkų sodybos būdingas pastatėlis *bukinė*, naudota žuvims rūkyti ir taukams lydyti. Žvejybos įrankius džiovino ant namo sienų, stogų, kiemuose įrengtų spec. skersinių. Žuvininkų sodybų pakraščiuose smėlėtoje pakilesnėje vietoje buvo kapinės su joms būdingais paminklais *krikštais* [18,886]. Ant namų stogų ir burlaivių stiebo viršūnėse būdavo kabinamos specialios ornamentais puoštos vėtrungės, rodydavusios socialinę priklausomybę, vėjo kryptį, o kai kurios ir jo stiprumą [18,706], o taip pat paukšteliai, lentelė su namo pastatymo metų įrašu, priekyje mediniai žirgeliai, verpstės. Nemuno

žemupyje žvejų sodybas nuo vandens pusės juosė apsauginiai medžiai ir krūmai, saugoję nuo pavasario ledų [18,896].

Laukininkų architektūra. Neaukšti mediniai pastatai, patikimais pamatais, šiaudų ir nendrių stogais, didelėmis plačiomis pastogėmis. Kintant ūkininkavimo sąlygoms kito ir pastatų architektūra, vidaus išplanavimas. Būdingi sen. laikų laukininko sodybos pastatai: gyvenamasis namas, pirtis (XVII a. pr. uždrausta dėl gaisrų) klėtis (grūdam saugoti), jauja (javams džiovinti ir kulti (XVII a. pr. uždrausta dėl gaisrų)), lininė (linams džiovinti), tvartas arba aptvaras (gyvuliam laikyti), daržinė (pašaram ir neiškultiem javam laikyti). XVIII-XIX a. įsigalėjo patogūs laukininkams gyventi dviejų ar vieno galo gyv. namai su prieangiu (prybučiu) ir virtuve (kaminu) viduryje, gyv. estaba, kamera ir kt. patalpomis galuose. Sen. lietuvininkų sodyboms būdingą laukininkų pastatų gausą bei įvairovę XIX-XX a. pr. pakeitė naujoviški racionalūs pastatai tvarkingai suplanuotose sodybose. XX a. pr. paplito tvirti ir puošnūs raudonplyčiai tvartai, pakeitę sen. medinius statinius. Tvarkingai išdėstytus pastatus juosė medinė tvora, kieme būdavo šulinys, šuns būda, augo tradiciniai vietos medžiai. Didesnėse sodybose statyti specializuoti tvartai (arklidės, karvidės, kiaulidės ir kt.). Gyvenamuosius pastatus vietos meistrai dailindavo tradicinėmis puošmenomis. 1944 prasidėjo krašto architektūrinio paveldo naikinimas [16,503-507].

Pievininkų architektūra. Statyti taikantis prie ekstremalių gyvenimo sąlygų užliejamų pievų plotuose. Sodybos kurdintos kalvelėse. Mūriniai ūkiniai pastatai statyti toje sodybos pusėje, kurią užgriūdavo ledonešis, kai kur įrengtos nedidelės kalvelės ar užsodintos medžių eilės stabdydavusios ledo lytis. Mediniai pastatai statyti ant aukštų pamatų., sumūrytų iš akmenų, vėliau betonuotų. Šienas ir kt. pašarai laikyti pastogėse. Užliejamose vietose nestatyti rūsiai. Gyv namuose būdavo įrengti patogūs laiptai į pastogę, kur laikyti grūdai, gyventa potvynių metu ar vasarą. Įprastinis buvo pastatų remontas po potvynių, suniokotų tvorų ir kt. atstatymas [17,571-572].

Pelkininkų architektūra. Pelkininkų kaimai Šilutės apylinkėse gyvavo jau XVIII a., pelkininkų kolonijos pradėtos kurti XIX a. pradžioje [24]. Pelkininkų pastatai buvo panašūs į laukininkų pastatus. Pastatai taikyti vyravusiam verslui. Dažniausiai nedideli mediniai pastatai, lengvais stulpiniais pamatais (sunkūs akmenys bei mūras nugrimzdavo į durpes). Nebuvo rūsių, pastatų apačia dervuota apsaugai nuo puvimo. Po sunkesnėmis krosnimis tekdavo įrengti platesnius medinius pamatus (savotišką plaustą durpyne). Stogai nendriniai, šiaudiniai, lentiniai

bei čerpiniai. Prasigyvenusieji pelkininkai namus praplėsdavo, papuošdavo gonkais, drožinėtomis medinėmis puošmenomis. XX a. pr. plito pastatų dažymas įv spalvomis, dekoruotos langinės. Namus nuo kelių skyrė bent 20 metrų atstumas, kur palikta vietos sausinimo grioviams ir kitkam. Kolonistų sodybose vyravo nedideli ūkiniai pastatėliai. Po 1944 beveik visi pastatai buvo sunaikinti [17,517].

Miškininkų architektūra. Jau Kryžiuočių ordino laikais statytos sodybos ir pastatai miškų prižiūrėtojams ie darbininkams.Vėlesniais amžiais tokių sodybų daugėjo, tačiau kertant miškus, jos neretai atsidurdavo žemės ūkio plotuose ir tapdavo naujų gyvenviečių branduoliais. Miškų kirtimamas stabilizavusis, susiklostė pastovesnis miškininkų sodybų tinklas. XIX a. pab. paplito raudonplyčių girininkijų pastatai su rūsiais-dirbtuvėmis po namu, aukštais tašytų akmenų cokoliais. Sodyboje dar būdavo raudonplytis tvartas, medinė daržinė, kartais atskiras rūsys. Pastatai pasižymėjo gera statybos darbų kokybe. Po 1944 daug sunaikinta [17,131-132].

Dvarų architektūra. Dvarai buvo svarbiausia feodalinio ūkininkavimo forma, vyravusi žemės ūkyje ir apėmusi dalį pramonės. Dvarą sudarė žemvaldžio centrinė sodyba, keli palivarkai (dideli arimai) su dvaro pramonės įmonėmis ir priklausantys tam žemvaldžiui laukininkų kaimai, kartais ir miesteliai. Po XIX a. baudžiavos panaikinimo, nuo dvarų atsiskyrus kaimam dvarus imta vadinti tik dvaro sodybomis su tam tikru žemės plotu. Dvaro sodybos pobūdis ir architektūra atitiko jų savininkų (daugiausia vokiečių) nuostatas. Pastatus projektuodavo kvalifikuoti specialistai, todėl dvarų sodybų architektūra skiriama profesionaliajai. Pamario krašte vyravo nedidelės dvarų sodybos. Jas sudarė: dvaro rūmai, pagalbiniai pastatai (tarnų būstai, kumetynai (1-2 aukštų mediniai, o vėliau ir mūriniai dvaro darbininkų būstai), virtuvės, rūsiai), gamybiniai pastatai (tvartas, daržinė, svirnai, dirbtuvės ir kt.). Greta dvaro sodybos neretai būdavo ir kiti žemės ūkio paskirties gamybiniai trobesiai (degtinės varykla Priekulėje).

Čia statyti naujoviški gamybiniai trobesiai skatino aplinkinių gyvenviečių sodybų tobulėjimą, atspindėjo ir skleidė to meto architektūrines madas bei tendencijas. Dvaro sodybos planuotos labai racionaliai, pastatai statyti kompaktiškai, dažniau aplink vieną bendrą stačiakampį kiemą, taupant žemę. Tuo jos skyrėsi nuo plačiai išskleisto plano Lietuvos ir Lenkijos dvaro sodybų. XIX – XX a. pr. gamybinių statinių architektūra kombinuota iš raudonų plytų, skaldytų akmenų, tinkluotų plokštumų, kalto metalo ir medžio elementų. Dalis seniausių dvarų sodybų vėliau tapo aplink juos susiklosčiusių gyvenviečių branduoliais (Priekulė, Šilutė). Dvarų palivarkų sodybos, kurios pirmiausia buvo kaip gamybos kompleksai pasižymėjo

pabrėžtiniu kuklumu. Sovietinės okupacijos metais dauguma dvarų sodybų suniokotos ir nugyventos [15,333-336]. Architektūrinės stilistikos diferenciavimą žiūrėti sekančiame skyriuje (*Miestų architektūra*).

Miestų architektūra.

Ilgą laiką pamaryje vyravo liaudies architektūra, tačiau palaipsniui, atitinkamose vietose bei susidarius palankioms aplinkybėms, vyko kaimų plėtra ir laipsniškas virtimas aukštesnės kategorijos urbanistiniais dariniais – miestais. Mažesnių miestų urbanistinės ir architektūrinės raidos tendencijos reikšmingai priklausė nuo ten buvusių dvarų sodybų. Miestų plėtros metu miestuose kaip ir dvarų sodybose aktyviausiai reiškėsi profesionalioji architektūra, kuri Pamario krašte atspindėjo to meto germaniškosios architektūros tendencijas. Vakarietiškų architektūros stilių diegimas pamario miestuose prisidėjo prie bendros germanizacijos politikos ir krašto socialinio kosmopolitizavimo. Įvairiu laiku krašte reiškėsi šie stiliai:

- XV-XVI a. – *gotika* – krašte vyravo dykra, todėl stilius menkai pasireiškė [15,512];
- XVII-XVIII a. – *barokas* – priešingai nei Didžiojoje Lietuvoje čia statytos pabrėžtinai kuklios, asketiškos išvaizdos, evangelikų liuteronų bažnyčios. Klaipėdoje statyti fachverkiniai sandėliai ir gyvenamieji namai, turėję mansardinius stogus, papuoštus vėtrungėmis ir drožinėtais stoglangiais, taisyklingai sudalintais plačiais langais su alavuotais figūriniais apkaustais. [10,142]. Įvairiais istorinės raidos etapais išnyko.
- XVIII-XIX a. pr. – *klasicizmas* – būdinga orderinė sistema – kolonų ar piliastrų portikai, taisyklingumas ir simetriškumas, griežtos puošmenos. Pamario krasicizmas pasižymėjo protestantišku kuklumu, paprastomis, racionaliomis pastatų formomis. Labiau nei pačiuose miestuose reiškėsi dvarų sodybose. [16,227]. Dauguma klasicizmo pastatų sunaikinta II pasaulinio karo ir sovietinės okupacijos metais.
- XIX a. pr. – *istorizmas* – naudojamasi senosiomis formomis bei motyvais, kartais apjungiami skirtingų šalių, tačiau to paties laikmečio ir stiliaus architektūros elementai ir laikomasi bendrųjų tos architektūros krypties tradicijų. Skubant stiprinti tuomet naujai suvienytą Vokietijos imperiją, skatintas pabrėžtinas architektūros vokiškumas (tam tiko istoristinis *romantizmo* bei *neogotikos* (iš kurios formavosi *imperinis stilius*) interpretavimas) [15,606]. Pamario regione ir jo įtakos zonose reiškėsi Klaipėdoje (Centrinis paštas, kareivinės), Šilutėje (bažnyčia, teismų bei kalėjimų kompleksai), Nidoje ir Juodkrantėj (bažnyčios).

- XIX a. pab-XX a. pr. – *eklektizmas* – eklektikos menas gyvavo imperijos klestėjimo laiku, todėl tuomet buvo statoma daug šio stiliaus pastatų. Naudojamos senųjų architektūros stilių formos, jas įvairaus vaizdingumo dėlei įvairiai supinant. Būdingas pabrėžtinas puošnumas, mėgdžiojami senųjų aristokratų ženklai. Fasadų architektūra kombinuota iš raudonų plytų ir šviesaus tinko plokštumų, įvairių puošmenų, skirtingų laikmečių motyvų ir pan. [15,348]. Pamario miestuose dominavo vokiškoji architektūros stilistika, nors Klaipėdoje jautėsi ir angliškosios architektūros įtaka (pavieniai fragmentai).
- XX a. pr. – *modernizmas* – Modernizmo plėtrai padėjo sugriautų krašto miestų atstatymas po I Pasaulinio karo. Tada vietoj nukentėjusių senųjų pastatų neretai talpinti modernizmo statiniai. [17,138]. Pasižymėjo priešprieša seniesiems architektūros stiliams. Modernizmui būdingi architektūros stiliai:
    - *Jugendo stilius* (plito XIX-XX a.) – romantiškos dekoracijos (puošnūs ir sudėtingi augaliniai ornamentai, vingiuotos linijos, lenktos ir ovalios formos. Pastatai puošti bokšteliais, vaizdingais frontonais, erkeriais, įvairiai dekoruotais balkonais [15,657]. Reiškėsi Klaipėdoje, Šilutėje, Priekulėje.
    - *Ekspresionizmas* (paplito po 1910 m.) – būdingos aštrios ir laužytos formos, pabrėžtinai rūsti ir gruboka statinių forma, pastato dalims būdinga nerami priešprieša [15,350]. Pamario krašte dažniausiai apsiribota pavieniais ekspresionizmo motyvais.
    - *Funkcionalizmas* (paplito XX a. I pusėje) – būdingas utilitarinės paskirties pabrėžimas, prieštaravimas ilgaamžėms kultūros ir meno tradicijoms. Atsisakyta puošmenų, istorinių detalių. Griežtos formos švelnintos raudų plytų ir tinko intarpais [15,408]. Praeitį ir vietines tradicijas paniekinęs funkcionalizmas pakeitė Pamario krašto miestų, miestelių ir kaimų urbanistinės ir architektūrinės struktūros sąrangą.
    - *Konstruktyvizmas* (susiklostė XX a. I pus.) pabrėžė naujų statybos medžiagų konstrukcines galimybes, atmetė tradicinį pastatų puošimą tradicinėmis detalėmis. Siekė kuo paprastesnių ir racionalių geometrinių formų [16,279]. Konstruktyvizmas neigė vietos tradicijas, aktyviai reiškėsi regione ir ženkliai prisidėjo prie Pamario krašto nutautinimo.
    - *Imperinis stilius* (XIX-XX a.) – pabrėžtinai didingi, masyvūs kapitališki statiniai, sumūryti iš raudonų plytų su tašytų akmenų pamatais, arkinėmis angomis, smailiais dekoruotais frontonais (kareivinės, administraciniai bei įvairių įstaigų statiniai,

bažnyčios) [15,606]). Siekiant pabrėžti Vokietijos vientisumą papilto standartiniai projektai. Statyti administraciniuose centruose [15,585]. Pamario krašte reiškėsi menkai.

1.5. Apibendrinimas

Pamario krašto etnokultūrinė aplinka klostėsi unikalioje gamtinėje erdvėje. Šis, Kuršių marių pakrantėje išsidėstęs regionas istorinės evoliucijos plotmėje pasižymėjo sudėtinga gamtine struktūra. Čia išsiteko užliejamos pievos, klampios pelkės, platūs laukai, tankūs miškai, savita flora ir fauna, vandeningų upių, o vėliau kanalų ir griovių, tinklas. Visi paskiri regiono istorinės raidos gamtiniai elementai, pasižymintys savitomis charakteristikomis suvoktini kaip neatskiriamos vieningo Pamario gamtinio regiono detalės, kur to organizmo jungiamąją bei dominantinę poziciją užima Kuršių marios. Gamtinis ryšys su minimu regiono dominuojančiu veiksniu bei pačių vietų gamtinė aplinka skirtinguose teritoriniuose arealuose nebuvo adekvatūs. Tai sudarė sąlygas formuotis Pamario krašto tapatuminės sistemos įvairovei – skirtingose gamtinėse terpėse klostėsi savitų kultūrų bendruomenės. Tačiau kaip skirtingomis savybėmis pasižymintys gamtiniai arealai gali būti suvokiami kaip neatskiriamos vieningo Pamario gamtinio regiono detalės, taip sociokultūriniais skirtumais išsiskiriančios istorinės bendrijos išsidėsčiusios pamario gamtinėse erdvėse turi būti priimamos kaip neatskiriamos vieningo pamario sociokultūrinio regiono detalės.

Krašto materialioji kultūra – germaniškosios ir baltiškosios kultūrų sintezės rezultatas. Vietos žmonių veikloje, nepriklausomai vietos gamtinių sąlygų, produkcijos tipo, jos gavimo būdo bei pobūdžio, ypatinga svarba teko vandens keliams – griovių ir kanalų tinklui bei puikiai išvystytam sausumos kelių tinklui kuriais ta produkcija būdavo transportuojama. Vyravo savita pamario architektūra; bendras krašto užstatymas – ekstensyvus.

XVIII a. pab. Kuršių nerijoje prasidėjo bei iki šių dienų tebesitęsia žmogaus kova su tame regione aktualiomis gamtinėmis stichijomis (smėliu, vėju ir vandeniu). Atitinkamu tikslu rytiniame pamario krašte XVIII a. pr. pasodintas Kintų miškas (sustabdyti Kintų kopų pustymą rytų kryptimi bei sušvelninti mikroklimatą vyraujančių vakarų vėjų krašte). Lygiai taip XIX a. pab. prasidėjęs natūralių ar menkai sukultūrintų pamario gamtinių arealų *polderizavimas,* išplitęs visame Pamario krašte, priimtinas kaip žmogaus kova su šio krašto stichijomis – pelkėmis; upėmis ir mariomis užliejančiomis pievas bei laukus. Pamaryje išsikerojęs polderių tinklas yra pagrindinė Pamario, kaip sukultūrinto (žmogaus pertvarkyto) gamtinio arealo, aplinkybė.

II. PAMARIO KRAŠTO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

2.1. Teritorinė apibrėžtis

Teritorinė apibrėžtis. Šis studijos skyrius sprendžia darbo pradžioje išsikeltos tyrimo problemos ir tyrimo objekto parametrus. Čia analizuojama Lietuvos Respublikai priklausanti rytinė Kuršių marių pakrantė. Studijos kontekste priimama, jog Pamario krašto šiaurinė riba sulygsta su Klaipėdos miesto pietine riba. Nuo čia, iš rytų pusės ribojama antropogeninės krašto kelio Klaipėda-Šilutė kliūties, o iš vakarų gamtine Kuršių marių kliūtimi, analizuojama teritorija driekiasi iki pat Nemuno deltos, kur sulig Skirvytės upe, Žalgirių mišku ir Šilutės miestu užsibaigia pietine regiono riba.

Bendra argumentacija. Pamario krašto regioninė apibrėžtis yra tiesiogiai priklausoma nuo analizuojamos teritorijos gamtinės ir kultūrinės aplinkos sąrangos. Regionas, kurio fundamentinė įtakos dominantė yra Kuršių marios, susideda iš tapatuminės sistemos sudedamųjų dalių visumos. Tų dalių reikšmingumas bei įtaka bendrai Pamario krašto kokybei ir rezultatui nėra adekvatūs, todėl teritorijos regioniškumui nustatyti naudojama bendrų tapatumo ženklų analizė, akcentuoja tik tuos identiteto bruožus, kurie, kaip būtinoji sąlyga, yra būdingos regiono visumos dedamosios dalys bei geriausiai reprezentuoja krašto medžiaginę ir dvasinę visumą. Tokie geriausiai krašto tapatumą reprezentuojantys gamtinės ir kultūrinės sąrangos dariniai, kurių kartografine analize remiantis, konktretizuojama regiono teritorinė apibrėžtis yra pelkės, polderiai, melioracijos griovių sistemos, pavasarinių potvynių įtakos zona ir, svarbiausia, – gamtiniai bei kultūriniai ryšiai su Kuršių mariomis kaip *vietos* dominante.

Detali argumentacija:

- *Klaipėdos miestas* yra išsidėstęs išilgai Kuršių marių pakrantės, todėl teritorinės apibrėžties prasme artimiausiuose marių prieigose esanti Klaipėdos dalis galėtų būti priimama kaip *pamario rajonas*, tačiau *Pamario kraštas* refleksuoja kokybine prasme skirtingą idėją. Klaipėda nepasižymi Pamario kraštui būdingomis gamtinėmis ir kultūrinėmis savybėmis. Dėl intensyviai antropogenizuotos bei daugiaplaniškos dominantinės aplinkos Klaipėdos miestas negali būti priimamas kaip Pamario krašto dalis.
- *Kuršių marios* yra natūrali gamtinė Pamario krašto kliūtis analizuojamos teritorijos vakarinėje pakrantėje. Kuršių marios, regioninės apibrėžties kontekste, priimamos, kaip būtinasis, atitinkamos, Pamario kraštu laikomos, teritorijos ryšinis adresatas.

- *Nemuno delta* pasižymi polderių, melioracijos griovių ir pelkių gausa, pavasariniais potvyniais, tiesiogiai ribojasi su Kuršių mariomis bei yra veikiama itin stiprios Nemuno upės įtakos sferos, kuri salai suteikia unikalaus išskirtinumo bendrame Pamario krašto kontekste.
- *Žalgirių miškas* pasižymi melioracijos griovių ir pelkių gausa, yra išsidėstęs Nemuno išsišakojimo į Atmatos ir Skirvytės upes rytinėse prieigose. Ši vieta pasižymi didžiausiomis ledų sangrūdomis ir pavasariniais potvyniais, kurių metu Žalgirių miškas yra visiškai užliejamas.
- *Šilutės miestas* išsidėstęs polderiais apsaugotų bei melioracijos griovių suraikytų žemių prieigose. Šilutė turi tiesiogines sausumos ir vandens kelių jungtis su Kuršių mariomis, pasižymi regionui būdinga profesionaliaja miestų architektūra. Šilutės politika bei strategija tvirtai paremta Kuršių marių įtakos svarba miesto formavimuisi ir įvaizdžiui.
- *Krašto kelias Klaipėda-Šilutė* priimtinas kaip antropogeninė kliūtis įrėminanti analizuojamą regioną, skirianti skirtingo pobūdžio žemėnaudas (rytinėje kelio pusėje nebėra polderių, ženkliai mažesnis griovių bei pelkių intensyvumas) bei galutinai sumenkinanti tolesnių teritorijų ryšius su Kuršių mariomis (didelio intensyvumo kelio vizualinė ir fizinė įtaka).
- *Teritorija išsidėsčiusi tarp krašto kelio Klaipėda-Šilutė, Tenenio ir Minijos upių* priimama kaip Pamario krašto dalis dėl polderių, melioracijos griovių bei pavasarinių potvynių įtakos. Visgi, pažymėtina, jog šios teritorijos ryšiai su Kuršių mariomis yra sąlyginai žemi, nėra pamariui būdingų pelkių, vyrauja Minijos ir Tenenio upių dominantinės aplinka.
- *Priekulė* priimtina kaip Pamario krašto miestas dėl tiesioginių sausumos ir vandens kelių ryšių su Kuršių mariomis, regionui būdingo kultūros paveldo, miesto formavimosi ir įvaizdžio kūrimo politikos bei keliamų prioritetų (rekreacijos ir turizmo plėtra).

2.2. Gamtinės aplinkos analizė

Geologiniu požiūriu pamarys yra dalis Baltijos plokštumos, kurią įvairiais laikotarpiais suformavo ledynai. Čia dominuoja žemuma ir lyguma [15,451]. Analizuojami parametrai: saugomos gamtinės teritorijos, miškai, vandenys, augalija ir gyvūnija.

2.2.1. Saugomos teritorijos (gamtinės) *(pažymėtos pagrindiniame brėžinyje)*

Regioniniai parkai:

1) Nemuno deltos regioninis parkas (Žin., 1992, Nr. 30-913) įsteigtas tikslu išsaugoti Nemuno deltos kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes. Daliai parko

teritorijos priskirtas paukščių ir buveinių apsaugai svarbių teritorijų statusas. Plotas – 28952,88495745 ha.

Biosferos poligonai:

1) Kuršių marių biosferos poligonas (Žin., 2009, Nr. 114-4868) įsteigtas tikslu išsaugoti vertingą Kuršių marių vandens ekosistemą. Teritorijai priskirtas buveinių apsaugos statusas. Plotas – 31138,06539601 ha.

Rezervatai:

1) Nemuno priešakinės deltos gamtinis rezervatas (Žin., 1995, Nr. 16-377) įsteigtas tikslu išsaugoti teritoriją ir akvatoriją, kur vyksta aktyviausi natūralūs deltos formavimosi procesai. Saugomai teritorijai priskirtas paukščių ir buveinių apsaugos statusas. Plotas – 2415,006082 ha.

Draustiniai:

1) Lūžijos botaninis draustinis (Žin., 1998, Nr. 1-9) įsteigtas tikslu išsaugoti pamario smėlio paplūdimių bendrijas su retomis halofitinėmis rūšimis bei Kuršių marių pakrantės užliejamas pievas su retais augalais. Teritorijai priskirtas buveinių apsaugos statusas. Plotas - 67.62358472 ha.

2) Kliošių kraštovaizdžio draustinis (Tyrų žemapelkė) (Žin., 1998, Nr. 1-9) įsteigtas tikslu išsaugoti pamario lygumos šlapių miškų ir pelkių kraštovaizdį su botaninėmis ir zoologinėmis vertybėmis. Teritorijai priskirtas paukščių ir buveinių apsaugos statusas. Plotas – 2618,88038078 ha.

3) Svencelės telmologinis draustinis (Žin., 1992, Nr. 30-913) įsteigtas tikslu išsaugoti botaniniu ir zoologiniu požiūriais vertingą Svencelės aukštapelkę. Teritorijai priskirtas buveinių apsaugos statusas. Plotas – 1206,72545004 ha.

4) Svencelės pievų botaninis-zoologinis draustinis (Žin., 2005, Nr. 43-1371) įsteigtas tikslu išsaugoti meldines nendrinukes (*Acrocephalus paludicola*). Teritorijai priskirtas paukščių apsaugos statusas. Plotas - 49,87909435 ha.

5) Kintų botaninis draustinis (valstybinis) (Žin., 1992, Nr. 30-913) įsteigtas tikslu išsaugoti natūralias pelkėtas pamario pievas su halofitinių rūšių bendrijomis, pamario miškus. Teritorijai priskirtas buveinių apsaugos statusas. Plotas – 520,20526381 ha.

6) Kintų telmologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu renatūralizuoti ir išsaugoti pelkės gamtinį kompleksą. Plotas – 110,85272033 ha.

7) Kniaupo botaninis-zoologinis draustinis (Žin., 1995, Nr. 16-377) įsteigtas tikslu išsaugoti seklią marių įlanką su vandens paukščių perimvietėmis ir maitinimosi vietomis, žuvų nerštavietėmis, retų ir nykstančių augalų augimvietėmis. Plotas – 870,48718875 ha.

8) Minijos ichtiologinis draustinis (Žin., 1974, Nr. 18-181, 20-203) įsteigtas tikslu išsaugoti upėtakių lašišų, šlakių ir žiobrių nerštavietes. Dalis teritorijos turi paukščių ir buveinių apsaugai svarbių teritorijų statusą. Plotas – 2804,99915709 ha.

9) Minijos ichtiologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti žuvų migracijos kelią ir nerštavietes. Plotas – 85,6456993 ha.

10) Minijos senvagės botaninis-zoologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti būdingas Minijos pievų ir paslėnio miškų bendrijas su retų ir nykstančių rūšių augalija ir gyvūnija. Plotas - 185.66100351 ha.

11) Ventės kraštovaizdžio draustinis (Žin., 1995, Nr. 16-377) įsteigtas tikslu išsaugoti pamario kraštovaizdį, retų ir nykstančių augalų bendrijas, paukščių migracijos kelio aplinką su raiškiu moreniniu reljefu ir kultūros vertybėmis. Plotas – 1668,3893033 ha.

12) Tenenio hidrografinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti raiškią Tenenio upės hidrografinę struktūrą, pelkėtą paslėnį su natūraliomis pievomis, retų ir nykstančių rūšių augalija. Plotas – 101,49314604 ha.

13) Aukštumalės telmologinis draustinis (Žin., 1995, Nr. 16-377) įsteigtas tikslu renatūralizuoti ir išsaugoti Aukštumalės pelkinę ekosistemą, pasižyminčią ežerokšnių kompleksais, savitomis biocenozėmis, retų ir nykstančių rūšių augalija ir gyvūnija. Plotas – 1017,26342572 ha.

14) Krokų lankos botaninis-zoologinis draustinis (Žin., 1995, Nr. 16-377) įsteigtas tikslu išsaugoti lagūninės kilmės ežero hidrobiocenozes su retų ir nykstančių rūšių augalija ir gyvūnija. Plotas – 1214,78049044 ha.

15) Uostadvario ornitologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti paukščių poilsio vietas migracijos metu, retų ir nykstančių paukščių perimvietes. Plotas – 335,54210635 ha.

16) Žalgirių ornitologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu retų ir nykstančių paukščių perimvietes. Plotas – 60,96400774 ha.

17) Žalgirių kaimo kraštovaizdžio draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti pelkininkų kolonijos kaimą ir jo žemėnaudos ypatumus. Plotas – 280,63356799 ha.

18) Rupkalvių telmologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti Rupkalvių pelkę su retų ir nykstančių augalų ir gyvūnų buveinėmis. Plotas – 358,43003366 ha.

19) Rupkalvių ornitologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti retų ir nykstančių paukščių perimvietes. Plotas – 85,69752654 ha.

20) Sausgalvių pievų botaninis-zoologinis draustinis (Žin., 2005, Nr. 43-1371) įsteigimo tikslas išsaugoti stulgius (*Gallinago media*), meldines nendrinukes (*Acrocephalus paludicola*). Teritorijai priskirtas paukščių apsaugos statusas (Žin., 2004, Nr. 41-1335). Plotas – 240,48637454 ha.

21) Sausgalvių ornitologinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti retų ir nykstančių paukščių perimvietes. Plotas – 109,27247294 ha.

22) Leitės hidrografinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti Leitės upelio ir jo žiočių hidrografinę struktūrą, Raginiškų salos biocenozes. Plotas – 148,96194238 ha.

Buveinių apsaugai svarbios teritorijos:

1) Nemuno delta (Žin., 2009, Nr. 51-2039) 1130, Upių žiotys; 2330, Nesusivėrusios žemyninės smiltpievės; 3160, Natūralūs distrofiniai ežerai; 3270, Dumblingos upių pakrantės; 6120, Karbonatinių smėlynų smiltpievės; 6450, Aliuvinės pievos; 7110, Aktyvios aukštapelkės; 7120, Degradavusios aukštapelkės; 9080, Pelkėti lapuočių miškai; 91D0, Pelkiniai miškai; 91E0, Aliuviniai miškai; Baltijos lašiša; Kartuolė; Kūdrinis pelėausis; Paprastasis kirtiklis; Salatis; Skiauterėtasis tritonas; Šarvuotoji skėtė; Ūdra; Vijūnas. Plotas - 23905.7320894 ha.

2) Lūžijos ir Tyrų pelkės (Žin., 2009, Nr. 34-1287). 2320 Pajūrio smėlynų tyruliai; 6120 Karbonatinių smėlynų smiltpievės; 6410 Melvenynai; 6430 Eutrofiniai aukštieji žolynai; 6450 Aliuvinės pievos; 6510 Šienaujamos mezofitų pievos; 7120 Degradavusios aukštapelkės; 91D0 Pelkiniai miškai; Kraujalakinis melsvys. Plotas - 2686.50386468 ha.

3) Minijos upė (Žin., 2009, Nr. 51-2039). Kartuolė; Ovalioji geldutė; Paprastasis kirtiklis; Paprastasis kūjagalvis; Pleištinė skėtė; Ūdra; Upinė nėgė. 1869.95396472 ha.

4) Svencelės pelkė (Žin., 2009, Nr. 34-1287). 7120 degradavusios aukštapelkės; 3160 natūralūs distrofiniai ežerai; 7110 aktyvios aukštapelkės; 91D0 pelkiniai miškai.

5) Kintų pievos ir miškai (Žin., 2009, Nr. 34-1287). 2180 medžiais apaugusios pajūrio kopos; 6430 eutrofiniai aukštieji žolynai; 6510 šienaujamos mezofitų pievos; 9010 vakarų taiga; 9080 pelkėti lapuočių miškai; 91D0 pelkiniai miškai; ūdra; didysis auksinukas. Plotas – 518,92404851 ha.

Paukščių apsaugai svarbios teritorijos

1) Nemuno delta (Žin., 2004, 55-1899) Didžiųjų baublių (Botaurus stellaris), nendrinių lingių (Circus aeruginosus), pievinių lingių (Circus pygargus), jūrinių erelių (Haliaeetus albicilla), švygždų (Porzana porzana), plovinių vištelių (Porzana parva), griežlės (Crex crex), avocetės (Recurvirostra avosetta), juodkrūčių bėgikų (Calidris alpina), gaidukų (Philomachus pugnax), stulgių (Gallinago media), mažųjų kirų (Larus minutus), upinių žuvėdrų (Sterna hirundo), mažųjų žuvėdrų (Sterna albifrons), juodųjų žuvėdrų (Chlidonias niger), baltaskruosčių žuvėdrų (Chlidonias hybridus), didžiųjų apuokų (Bubo bubo), balinių pelėdų (Asio flammeus), meldinių nendrinukių (Acrocephalus paludicola), paprastųjų medšarkių (Lanius collurio), sodinių startų (Emberiza hortulana); paukščių migracinių srautų susiliejimo vietos, taip pat migruojančių gulbių giesmininkių (Cygnus cygnus) ir mažųjų gulbių (Cygnus columbianus), baltakakčių (Anser albifrons) ir pilkųjų (Anser anser) žąsų, baltaskruosčių berniklių (Branta leucopsis), ausuotųjų kragų (Podiceps cristatus), cyplių (Anas penelope), smailiauodegių (Anas acuta), pilkųjų (Anas strepera), šaukštasnapių (Anas clypeata) ir kuoduotųjų (Aythya fuligula), ančių, didžiųjų (Mergus merganser) ir mažųjų (Mergus albellus) dančiasnapių, tilvikinių paukščių, jūrinių erelių sankaupų vietos apsaugai. Plotas - 26673.52339442 ha.

2) Minijos upės slėnis (Žin., 2004, 55-1899). Griežlės (Crex crex), tulžių (Alcedo atthis) apsaugai. Plotas - 2175.37036512 ha.

3) Svencelės pievos (Žin., 2005, Nr. 85-3014). Meldinės nendrinukės (*Acrocephalus paludicola*) apsaugai. Plotas – 55,02840001 ha.

4) Sausgalvių pievos (Žin., 2005, Nr. 85-3014). Stulgių (Gallinago media), meldinių nendrinukių (*Acrocephalus paludicola*) apsaugai. Plotas – 240,48737335 ha.

- Šiame skyriuje pateikiama informacija surinkta ir susisteminta iš *Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie aplinkos ministerijos* internetinėje svetainėje [29] publikuojamos *Saugomų teritorijų kadastro duomenų bazės.*

2.2.2. Vandens telkiniai

Kuršių marios (vok. Kurisches Haff; rus. Kuršskij zavil). Trikampio formos lagūna Baltijos pietrytinėje pakrantėje, tarp Klaipėdos ir Sembos. Bendras plotas - 1584 km²; plotas LR teritorijoje – 415 km². Kuršių marių baseino plotas – 100458 km², kurių 98% sudaro Nemuno baseinas. Į marias įteka virš 20 upių. Vidutinis Kuršių marių gylis – 3,7 m, giliausia vieta – 7 m (ties Alksnyne). Palei Kuršių neriją tęsiasi 3-5 m gylio povandeninė rina – Panerijos duburys. Tai laivybos farvateris. Rytiniu pakraščiu driekiasi plokščia povandeninė smėlėta lyguma (1-2 metrų gylio). Yra keletas seklumų. Sekliausia marių vieta – šiaurinė jų dalis. Mariose kaupiasi upių atnešamos dugno nuosėdos, todėl jų gylis vis mažėja. Kuršių marių dugnas yra gana vienodas – daugiausia smėlingas, dumblingos nuosėdos dengia beveik visus marių pagilėjimus. Apie Ventės ragą, dugne, yra moreninio priemolio ir riedulių. Į marias upės kasmet atneša vid. 22,2 km^3 vandens, iš kritulių susirenka – 1,27 km^3, iš jūros – 5,5 km^3. Per metus išgaruoja – 1,1 km^3, į jūrą nuteka – 27,8 km^3. Vanduo Kuršių mariose kasmet pasikeičia vid. 4,7 karto. Bangos atvirose mariose siekia iki 2,5 m. Būdingiausia vandens augalija: makrofitai (vandens lelijos, lūgnės, meldai, nendrės). Viso Kuršių mariose rasta 114 augalijos rūšių, 176 fitoplanktono. Paplitę titnagdubliai, žaliadumbliai ir melsvadumbliai. Kuršių mariose ir Nemuno deltoje yra 50 rūšių žuvų, priklausančių 16 šeimų. „Kuršių marių teritorija dabar aiškiai mažėja, kadangi Nemuno avandeltoje po šiaurinės deltos polderių statybos labai paspartėjo gurgždų (salų) plėtra į vakarus, Ežios sekluma ties Skirvyte auga, Kniaupo įlanka ties Atmata dumblėja“ [10,46]. Pastarąjį dešimtmetį vykstantys uosto gilinimo darbai neigiamai įtakoja nusistovėjusį Kuršių marių vandens balansą, didėja vandens druskingumas, mažėja žuvies ištekliai.

Kuršių marių intakai (LR teritorijoje):

1) *Dangė* (ilgis – 62,5 km; baseino plotas – 58 ha). Klaipėdos mieste upės vaga sureguliuota. Teka per miesto centrinę dalį. Dangės žiotys į Kuršių marias yra uosto teritorijos dalis.

2) *Smeltalė* (ilgis – 20,9 km; baseino plotas – 12,4 ha). Upė įteka į Malkų įlanką. Ties žiotimis yra didžiulė valčių ir mažųjų laivų prieplauka. Upė nelaivuojama.

3) *Klišupė* (ilgis – 2,3 km; baseino plotas – 0.27 ha). Upė sekli, ties žiotimis į Kuršių marias užnešta, yra seklumų.

4) *Draverna* (ilgis – 2,2 km; baseino plotas – 0,29 ha). Dėl mažo gylio (vietomis apie 1,1 m) laivyba šioje upėje techniškai ribota (čia gali plaukioti tik plokščiadumgniai ir kiti mažos grimzlės laivai).

5) *Atmata* (ilgis – 62,5 km; baseino plotas – *Nemuno (Rusnės) atšaka*). Didžioji dalis upės (nuo Nemuno išsišakojimo iki Uostadvario) tinkama laivybai, tačiau išplaukimai į Kuršių marias ir iš jos užnešti, yra seklumų.

6) *Rusnaitė* (Skirvytės dešinysis intakas) (ilgis – 2,4 km; baseino plotas – 0,2 ha). Pakalnės upė 1 km ties žiotimis vadinama Rusnaite. Krantus saugo 1,5 m aikščio pylimai. Upė tinkama laivybai, tačiau Kuršių marių žiotyse gylis tesiekia 80 cm, yra seklumų.

7) *Naikupė* (ilgis – 4,2 km; baseino plotas – 0,48 ha). Upę trijose vietose kerta sausumos sekliai – nelaivuojama.

8) *Skatulė* (ilgis – 3,5 km; baseino plotas – 1,03 ha). Ties Kuršių marių žiotimis yra seklumų. Vyrauja natūrali gamta. Laivybai tinkama.

9) *Skirvytė* (ilgis – 9,7 km; baseino plotas – *Nemuno (Rusnės) atšaka*). Didžioji dalis upės tinkama laivybai, tačiau išplaukimai į Kuršių marias ir iš jos yra užnešti.

Įvairūs hidrotechniniai darbai labai pakeitė Nemuno deltos ir daugelio mažesnių Kuršių marių intakų tinklą. Tai nebe natūralių upių sistema, bet daugybės dirbtinių melioracijos ir laivybos kanalų raizginys [16,400].

<u>*Kiti vandens telkiniai:*</u>

- *Karaliaus Vilhelmo (Klaipėdos) kanalas* priskiriamas Valstybinės reikšmės upių sąrašui (Žin., 2003, Nr. 98-4394). Kanalas saugomas ir kaip Nekilnojamoji kultūros vertybė (Žin., 2005-05-07, Nr. 58-2034). Ilgis (nuo Minijos upės iki Smeltės pusiasalio) – 24,2 km; plotis – 28-30 m, baseino plotas – 48 ha. Klaipėdos kanalas įtrauktas valstybinės reikšmės vandens kelių sąrašą, tačiau laivybai dar nenaudojamas. Vidaus vandens kelių direkcijos atlikti batimetriniai matavimai nuo Lankupių iki Klaipėdos parodė, jog Vilhelmo kanalo gylis yra didesnis nei 2 metrai. Tai reiškia, jog čia gylis tenkina laivybos poreikį, tačiau dėl nesutvarkytos šliuzų sistemos kanalas negali būti laivuojamas. Ties Minijos upės ir Karaliaus Vilhelmo kanalo sandūra yra Lankupių šliuzas, kurio pirminė paskirtis buvo reguliuoti laivybą ir vandens lygius kanale. Šliuzas savo funkcijų nėra praradęs, tačiau naudojamas tik retsykiais. Valdomas tik rankiniu būdu (vartų valdymo mechanizmų elektrinė pavara išmontuota). Nuo 1993 metų Klaipėdos kanalas ir Lankupių šliuzas išjungti iš Klaipėdos rajono melioracijos fondo apskaitos ir teisiškai nėra niekam perduoti. Šiuo metu Lankupių šliuzą eksploatuoja AB „Klaipėdos vanduo“. Dabartinė šliuzo funkcija – saugoti kanalą ir aplinkines teritorijas nuo potvynių ir pralaisti laivus. Tuo tarpu eksploatuojančiai organizacijai šliuzas reikalingas tik pakankamo

Minijos vandens kiekio įleidimui į kanalą. Kanalo vandeniu patenkinama 2/3 Klaipėdos miesto geriamojo ir buitinio vandens poreikių.

Drevernos upėje yra Drevernos šliuzas, kurio, kaip ir trečiojo, Karaliaus Vilhelmo kanale esančio – Klaipėdos šliuzo, pagrindinė funkcija sąlygota III-iosios Klaipėdos miesto vandenvietės poreikių – sūraus ir galimai užteršto vandens patekimo iš Kuršių marių stabdymas. Drevernos šliuzas valdomas tik rankiniu būdu (elektrinės pavaros įranga išmontuota arba sunaikinta). Drevernos šliuzas gali praleisti laivus kai kanalo vandens lygis aukštesnis už marių lygį. Klaipėdos šliuzas laivybos funkcijų neteko, nes žemiau yra pastatyta vandens pralaida.

Dėl neišspręsto Lankupių ir Drevernos šliuzių juridinės priklausomybės klausimo, potvynio metu, nėra garantuotas operatyvus veikimas (pavojus Brukšvų ir kitiems polderiams). Minimi šliuzai trukdo laivybą, neleidžia atsirasti naujai vandens turizmo trasai (žiedinė trasa: Dreverna - Klaipėdos kanalas - Minija - Atmata - Kuršių marios - Dreverna arba Klaipėda - Kuršių marios - Atmata - Minija - Klaipėdos kanalas – Klaipėda (abiem atvejais galimas Šyšos vandens kelio į Šilutę įtraukimas į maršrutą)). Klaipėdos kanalas driekiasi palei Kairių karinį poligoną, Lūžijos botaninį draustinį bei kerta Kliošių kraštovaizdžio draustinį. Kariškių ir aplinkosaugininkų požiūris į laivybos atgaivinimą kanalu – neigiamas.

- *Minija* – priskiriama Valstybinės reikšmės upių sąrašui (Žin., 2003, Nr. 98-4394). Minijos atkarpa nuo žiočių iki Klaipėdos kanalo tinkama laivybai. Minijos upė yra svarbi paukščių ir buveinių apsaugai teritorija, čia įsteigtas 1 rezervatas ir 7 draustiniai. Minijai būdingi poplūdžiai, kai upė būna net vandeningesnė nei pavasario potvynių metu. Sausmečiu Minija labai nusenka, o po stiprių liūčių jos debitas gali padidėti net keliasdešimt kartų. Upės ilgis (Kuršių marių ir Atmatos intakas) – 201,8 km; baseino plotas – 440 ha. Minijos gylis nuo upės žiočių iki Mingės kaimo – 2,4-3,0 metrai (ruožas pritaikytas laivybai).
- *Šyša* – priskiriama Valstybinės reikšmės upių sąrašui (Žin., 2003, Nr. 98-4394). Nuo Šilutės iki žiočių upės vaga sureguliuota, pritaikyta ir naudojama laivybai. Šiame ruože upės gylis - 2 metrai. Pavasarį vanduo pakyla 1,5 – 2,3 m virš vidutinio vasaros vandens lygio, per vasaros poplūdžius – iki 2,1 m, rudenį 0,3 – 0,8 m. Žiemos poplūdžiai kartais būna aukštesni už pavasario potvynius. Prie Šyšos įrengta vandens siurblinė, pumpuojanti vandenį iš Šyšos polderio. Bendras upės ilgis – 56,9 km; baseino plotas – 43,1 ha.
- *Tenenys*. Ilgis – 71,9 km, baseino plotas – 28,1 ha. Natūralia laukine gamta, skaidriu vandeniu pasižymintis vandens telkinys. Žvejų mėgstama upė.

- *Pakalnė.* Upė esanti Nemuno deltoje. Ilgis – 8 km, vidutinis gylis – 3-4 m, ties Kuršių marių žiotimis gylis – apie 80 cm. Krantai apsaugoti 150 cm aukščio pylimais. Upė laivuojama. Pakrančių aplinkoje vyrauja natūrali gamta ir etnagrafinio stiliaus sodybos.
- *Krokų Lanka* – lagūninės kilmės ežeras. Ežere ir jo prieigose gausu nykstančių augalų ir gyvūnų rūšių. Svarbi paukščių migracijos koridoriaus dalis. Krantai žemi, smėlėti, užpelkėję. „Daugelis Krokų Lanką supančių ir į ją įtekančių vandens telkinių po 1944 prarado senuosius vaizdingus vardus, nes melioruojant 1960-90 jie ištiesinti, paversti pylimais apsuptais grioviais ir kanalais“ [16,346]. Krokų lankos ežeras, su pelkingomis, Nemuno nešmenų suneštomis, pakrantėmis, saugomas kaip botaninis-zoologinis draustinis. Ežero plotas – 780 ha (mažėja), vidutinis gylis – 1.89 m (seklėja).
- Rusnės saloje įrengtas 9 (384 ha) žvejybinių *vandens tvenkinių kompleksas*. Tvenkiniai skirti pramoginei žūklei (įžuvinti karpiais, karosais, kuojomis, lydekomis, lynais, baltaisiais amūrais, raudėm, ešeriais). Juose galima žvejoti ištisus metus.
- Greta Kintų įrengtas 20 (600 ha) žvejybinių *vandens tvenkinių kompleksas* (administruoja Kintų žuvininkystės ūkis).

2.2.3. Krantai

<u>*Kuršių marių rytinis krantas ir jo prieigos.*</u> LR teritorijoje esančio rytinio Kuršių marių kranto ilgis apie 67 km. Šiaurinė Kuršių marių pakrantė urbanizuota. Čia išsidėstęs Klaipėdos uostas. Sulig Kiaulės nugara prasideda Smeltės pusiasalis (rytinė dalis saugoma kaip botaninis draustinis) ir jo skiriama Malkų įlakna – dirbtinis Kuršių marių užutėkis. Į pietus nuo Smeltės pusiasalio plyti smėlingas krantas (Lūžijos botaninis draustinis), palaipsniui žemėjantis, pelkėjantis bei pereinantis į Tyrų pelkę (Kliošių kraštovaizdžio draustinis), kuri tęsiasi iki Klišupės upės. „Šiame ruože fiksuojami tankūs paprastosios nendrės (*Phragmites australis*) sąžalynai, auga juodalksniai (*Alnus glutinosa*), pelkiniai karklai (*Salix rosmarinifolia*), plaukuotieji beržai (*Betula pubescens*), gojeliai su didžiąja dilgėle (*Urtica dioica*). Nuo minimos upės pietų kryptimi Kuršių marių krantas pakyla 3-5 metrus, o pelkėtus plotus pakeičia normalaus drėgnumo teritorija“ [21,91]. Čia, ant Drevernos upės kranto, įsikūręs Drevernos kaimas, kur 2008 metais įrengta šiuolaikiška laivų prieplauka. Už 3 kilometrų nuo Drevernos įsikūręs Svencelės kaimas. Teritorija tarp minimų kaimų sudalinta griovių ir pylimų sistema – čia įrengtas Brukšvų polderis, kurio teritorijos dalyje vystoma sėklinės bulvininkytės veikla (stambiausias sėklinės bulvininkystės ūkis šalyje).

Nuo Svencelės kaimo apie 2,5 km pietryčių kryptimi, iki ant marių kranto veikiančių naftos gręžinių, tęsiasi Svencelės pievų botaninis-zoologinis draustinis, kur tankiai veši saugomos meldinės nendrinukės (*Acrocephalus paludicola*). Apytikriai už 0,5 kilometro rytų kryptimi nuo Svencelės pievų plyti didžiulė Svencelės pelkė. Pietų kryptimi nuo Svencelės pievų iš karto prasideda Kintų pelkėtos pievos ir miškai (Kintų botaninis draustinis), kurios tęsiasi apie 4,5 kilometro iki Kintų kaimo. Didelė dalis šio pakrantės ruožo gausiai apaugusi paprastosiomis nendrėmis. Tarp Kuršių marių kranto ir Kintų gyvenvietės yra išlikęs nedidelis pamario kopų kompleksas (tai unikalus darinys visoje žemyninio Pamario krašto teritorijoje). Į pietus nuo Kintų, marių krantas išlieka žemas, vietomis užpelkėjęs, gausiai apaugęs paprastosiomis nendrėmis. „Pakrantė toliau palaipsniui kyla iki 3-5 metrų aukščio. Krantas status, skardingas. Tarp vandens linijos ir kranto skardžio susiformavo 3-6 metrų pločio paplūdimys. Tokios struktūros krantas driekiasi apie 8 kilometrus iki pat Ventės rago“ [21,91] Šiai teritorijai suteiktas Ventės kraštovaizdžio draustinio statusas. Ruožas yra ardomas moreninis, su paplūdimiais iš smėlio ir kriauklių. Tai, kad ši kranto atkarpa yra eroduojanti vietomis kelia grėsmę ir greta kranto linijos besidriekiančiam keliui Kintai-Ventė. Nuo Ventės rago nutiesta gelžbetoninė buna, kurios tikslas apsaugoti ragą nuo bangų ardomosios veiklos.

Rytų kryptimi nuo Ventės rago krantas ženkliai nužemėja ir užpelkėja. Tokia kranto kondicija tęsiasi iki seklios apie 2 km ilgio ir 1 km pločio Kniaupos įlankos, kuri dėl Nemuno nešamų sąnašų ir besiplečiančios Rusnės salos palaipsniui siaurėja. Kniaupo įlankai ir jos pelkingiem krantam iki Minijos ištakų priskirtas botaninio-zoologinio draustinio statusas. Nuo Atmatos iki Skirvytės upės tęsiasi žemas ir pelkėtas Nemuno deltos kranto ruožas. Nemuno deltos šiaurinė dalis turtinga upės nešmenų, aktyvūs biogeniniai procesai. Čia ypač daug žemės pylimų, supiltų apsisaugoti nuo potvynių.

<u>Būdingiausios Kuršių marių pakrančių augalų rūšys.</u> Paprastoji pušis (*Pinus sylvestris*); Juodalksnis (*Alnus glutinosa*): Dilgėlinis salpinis juodalksnis, Vingiorykštinis juodalksnis, Viksvinis-vilkdalginis juodalksnis; Karpotasis beržas (*Betula pendula*); Trapusis gluosnis (*Salix fragilis*); Baltasis gluosnis (*Salix alba*); Paprastoji nendrė (*Phragmites australis*); Meldinė nendrinukė (*Acrocephalus paludicola*); Didžioji dilgėlė (*Urtica dioica*); Balinis ajeras (*Acorus calamus*); Pelkinis karklas (*Salix rosmarinifolia*). Užliejamų pievų augalai: Vingiorykštė (*Filipendula*); Pievinė vingiorykštė (*Filipendula vulgaris*); Pelkinė vingiorykštė (*Filipendula*

ulmaria); Šalpusnis (*Tussilago*); Ankstyvasis šalpusnis (*Tussilago farfara*); Viksva (*Carex*). Vandens augalai: vandens lelijos, lūgnės, meldai, nendrės.

Karaliaus Vilhelmo kanalo krantai. Klaipėdos kanalo krantų aukštis 2-4 metrai. Pakrantės gausiai apaugusios paprastosiomis nendrėmis (*Phragmites australis*). Abipus kanalo driekiasi pravažiavimo keliai, kurių tik šiaurine dalimi galima laisvai važinėti automobiliais. Toliau keliai užblokuoti gelžbetonianiais masyvais, rytinėje dalyje vietomis būklė nepatenkinama (nepravažiuojami), vakarinę kelių dalį naudoja Kairių poligono įsikūrusio Klaipėdos kanalo vakarinėse prieigose esančiame Kliošių miške karinė technika. Pakrantėje dominuojantys medžiai: paprastoji pušis (*Pinus sylvestris*), karpotasis beržas (*Betula pendula*), paprastoji eglė (*Picea abies*).

Minijos krantai. Šiaurinės Minijos dalies krantai aukšti – 1-3,5 metro, atodangose siekia 10-15 metrų. Nuo Lankupių laipsniškai nužemėja iki 0,5 metrų aukščio. Tokie žemi krantai tęsiasi iki pat Minijos žemupio ties upės žiotimis, todėl gyvenvietes ir laukus nuo užliejimo daug kur saugo pylimai. Kratai vietomis sutvirtinti. Pakrantės vešliai apaugusios aukšta žole, krūmais ir nedideliais medžiais. Pavasarį ir kitų potvynių metu Minija žemupyje užtvindo didelius plotus.

2.2.4. Miškai

- Kliošių miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas). Mišką į dvi dalis dalina Karaliaus Vilhelmo kanalas. Šiaurinje miško dalyje, rytinėje kanalo pusėje įsikūręs Kairių karinis poligonas. Dalis miško patenka į Lūžijos botaninio draustinio teritoriją, dalis – į Kliošių kraštovaizdžio draustinio ribas.
- Svencelės miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas). Svencelės miškas atriboja Svencelės pelkę nuo Svencelės kaimo. Miškas patenka į Svencelės telmologinio draustinio ribas.
- Kintų miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas, paprastoji eglė). Dalis miško patenka į Kintų botaninio draustinio teritoriją.
- Sakūčių miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas, paprastoji eglė, juodalksniai).
- Bundalių miškas (dominuojančios medžių rūšys – karpotasis beržas, paprastoji eglė).

- Aukštumalos miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas, juodalksnis, eglė, drebulė). Aukštumalos miškas rėmina Aukštumalos pelkę aplinkinių teritorijų atžvilgiu. Miškas patenka į Aukštumalos telmologinio draustinio ribas.
- Ventės miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas, juodalksnis). Miškas patenka į Ventės kraštovaizdžio draustinio teritoriją.
- Žalgirių miškas (dominuojančios medžių rūšys – paprastoji pušis, karpotasis beržas, paprastoji eglė, drebulė, juodalksnis). Žalgirių miške yra Rupkalvių pelkė. Pavasarinių ir kitų potvynių metu miškas yra užtvindomas. Dalis miško patenka į Rupkalvių telmologinio draustinio ribas. Miškas užima 1231 ha teritoriją.
- Nemuno deltos miškai – Briedžių ir Šv. Elenos bei kituose vakarinėje Nemuno deltos dalyje esančiuose miškuose dominuoja juodalksniai, baltalksniai bei gluosniai. Šie miškai pavasarinių ir kitų potvynių metu yra užliejami kaip ir dalis Nemuno deltos pievų. Miškai patenka į Nemuno priešakinės deltos gamtinio rezervato ribas.

2.2.5. Fauna

<u>*Būdingiausios Pamario krašto gyvūnų rūšys:*</u> stirna (*Capreolus capreolus*); briedis (*Alces alces*) (Priedas Nr.1-23); šernas (*Sus strofa*); pilkasis kiškis, kiškis (*Lepus europaeus*); rudoji lapė (*Vulpes vulpes*); upinis bebras (*Castor fiber*); europinė ūdra (*Lutra lutra*); varlė (*Ranidae*); geltonskruostis žaltys (*Natrix natrix*) (Priedas Nr.1-22); paprastoji angis (*Vipera berus*); laumžirgis (*Aeshnidae*). Pamario kraštas sudaro itin svarbią paukščių mirgacijos koridoriaus dalį.

2.2.6. Potvyniai

Pamaryje didžiausias potvynis kyla pavasarį, kuomet dėl ženkliai padidėjusio Nemuno vandens nuotėkio (per 2 mėnesius nuteka 2/5 metinio debito (vidutinis 700 m³ nuotėkis padidėja 12 kartų)) bei dėl Nemuno upėje, ties Nemuno delta susidariusių ledų sangrūdų, upės vanduo išsilieja iš krantų ir užtvindo pamario pievas bei laukus. Potvynio metu apsemiama apie 50 km kelių. Šilutės rajone apsemiamas apie 14000 ha plotas. Praktiškai visuomet nuo povynio kenčia Žalgirių kaimo apylinkės (Žalgirių miškas apsemiamas visiškai), taip pat visuomet užliejamas krašto kelias Šilutė-Rusnė. Vandens lygiui ant kelio viršijus 25 centimetrų ribą, kelias tampa nebepravažiuojamas. Tuomet automobiliai į Rusnę keliami specialiu tralu.

Išsiliejęs vanduo ir ledai kasmet atneša daug nuostolių: ardomi ir griaunami pylimai, apsemiamos krantinės, keliai ir gyvenvietės (nukenčia sodybos ir kitas privatus žmonių turtas). Su šia stichija bandoma kovoti įvairiais būdais: aukštinami ir tvirtinami esami ir pilami nauji

pylimai, kurie turi būti atsparūs ne tik vandens, bet ir vėjo ir net bebrų (integruojamas metalinis tinklelis) ardomojo poveikio atžvilgiu; tvirtinami upių krantai, prižiūrima kanalų, griovių, melioracijos įrenginių ir šliuzų sistema; ties Rusne įrengtas ledlaužis; susidariusios ledų sangrūdos barstomos durpėmis; susidarius ypatingai ekstremaliai situacijai ledų sangrūdų likvidavimui naudojama karinė intervencija – ledų sangrūdos sprogdinamos. Gyventojai iš kritinių potvynio rajonų evakuojami valtimis, amfibijomis ir net sraigtasparniais, tačiau tokių priemonių prireikia pakankamai retai – dalis vietinių žmonių sutinka laikinai palikti savo namus tik iškilus realiam pavojui jų sveikatai ar gyvybėms (potvynis priimamas kaip natūralus gamtos ciklas, kurį reikia išgyventi).

Pastaruoju metu ši gamtos stichija pamažu įgauna rekreacinį pobūdį: specialiu tralu *pasivėžinti* apsemtu krašto keliu atvyksta ne tik tie žmonės, kuriems būtina racionali susisiekimo paslauga su Šilute/Rusne, bet ir šalutiniai asmenys – rekreantai. Po apsemtas Žalginių apylinkes, tame tarpe ir mišką, plaukiojama baidarėmis. Kai kurie vietiniai gyventojai naudojasi potvyniu ir visuomenės susidomėjimu minima gamtos stichija, rengdami ekskursijas po apsemtas apylinkes, siūlydami maitinimo ir kitas minimalias paslaugas. Tokių verslininkų potvynio užliejamame krašte kol kas – mažuma, tačiau kasmet kylanti paklausa inspiruoja adekvatų pasiūlos augimą.

2010 metų pavasarinio potvynio metu apsemtos teritorijos:

Rusnės seniūnija. Pakalnė (60ha; 15 sodybų), Šyškrantė (-), Uostadvaris (230ha), Vorusnė (40ha), Skirvytė (40ha).

Saugų seniūnija. Alkos (2000ha), Vytuliai (500ha; 1 sodyba).

Kintų seniūnija. Vabalai (100ha), Kintai (300ha), Minija (500ha), Rūgaliai (400ha), Sakūčiai (500ha), Šyšgiriai (800ha; 12 sodybų), Stankiškiai (400ha).

Šilutės seniūnija. Pagryniai (800ha), Rupkalviai (1200ha; 2 sodybos), Sausgalviai (1000ha; 2 sodybos), Šyša (900ha; 3 sodybos), Žalgiriai (2000ha; 21 sodyba).

Pastabos. Gelbėtojų pagalbos neprireikė [35].

2.3. Kultūrinės aplinkos analizė

2.3.1. Saugomos teritorijos (kultūrinės)

- Rusnės urbanistinis draustinis (Žin., 1995, Nr. 16-377) įsteigtas tikslu išsaugoti Rusnės miestelio planinę erdvinę struktūrą, kultūros vertybes. Plotas – 135,87747888 ha.

- Mingės kaimo architektūrinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti gatvinio-upinio etnografiškai vertingo žvejų kaimo architektūros pobūdį, planinę erdvinę struktūrą. Plotas – 33,92571982 ha.
- Skirvytės kaimo etnokultūrinis draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti Skirvytės kaimo, kaip vieno etnografiškai vertingiausių ir geriausiai išlikusių Mažosios Lietuvos žvejų kaimų, planinę erdvinę struktūrą, etnines tradicijas ir tradicinę gyvenseną. Teritorijai priskirtas paukščių apsaugos statusas. Plotas – 40.63098949 ha.
- Pakalnės polderių kraštovaizdžio draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti vasaros polderių kraštovaizdį su gausiomis Nemuno protakomis, seniausią Lietuvoje vandens kėlimo stotį, Uostadvario švyturį, paukščių perimvietes, jų poilsio vietas migracijos metu. Plotas – 2727,66780459 ha.
- Žalgirių kaimo kraštovaizdžio draustinis (Žin., 2001, Nr. 95-3355) įsteigtas tikslu išsaugoti pelkininkų kolonijos kaimą ir jo žemėnaudos ypatumus. Plotas – 280,63356799 ha.

o Šiame skyriuje pateikiama informacija surinkta ir susisteminta iš *Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie aplinkos ministerijos* internetinėje svetainėje [29] publikuojamos *Saugomų teritorijų kadastro duomenų bazės.*

2.3.2. Saugomos kultūros paveldo vertybės

Urbanizuotos vietovės

1) Šilutės miesto istorinė dalis (unikalus objekto kodas: 12331). Plotas – 87,49 ha.
2) Priekulės miesto istorinė dalis (33624). Plotas – 83,44 ha.
3) Rusnės miesto istorinė dalis (2933). Plotas – 60,22 ha.
4) Rusnės miesto dalis vadinama Skirvytėlė (10304). Plotas – 15,85 ha.
5) Minijos kaimas – gyvenvietė (10322). Plotas – 35,60 ha.

Statinių kompleksai ir ansambliai

1) Karaliaus Vilhelmo kanalas (25965). Plotas – 174 ha. Kompleksą sudaro: Lankupių k. šliuzas (unikalus objekto kodas: 25966); Jokšų k. tiltas (25967); Kliošių k. tiltas (25968); Lankupių k. namas (25969); ūkinis pastatas (25970); ūkinis pastatas (25971). Šliuzas naudojamas vandens lygiui kanale palaikyti, neatlieka laivų pralaidos funcijos; būklė – gera. Tiltai surėsti iš metalinių konstrukcijų, kurios paremtos ant raudonų netinkuotų plytų stačiakampių kolonų; būklė nepatenkinama. Pastatų fasadai – raudonų netinkuotų plytų; stogai – šlaitiniai, čerpiniai; būklė patenkinama.

2) Drevernos k. (Jono Gižo) sodyba (30799). Atstatyta; nėra ornamentinių dekoro raižinių, architektūrine, stilistine ir koloristine prasmėmis – neautentiška. Būklė puiki.

3) Klišių k. etnoarchitektūrinė sodyba (31217). Plotas – 1,54 ha. Kompleksą sudaro: stuba (31218); svirnas (31219); rūsys (31220); tvarto liekanos (31221); daržinė (31222). Architektūrinę komplekso substanciją sudaro mediniai (dažyti rudai, žaliai ir nedažyti), raudonų plytų netinkuoti ir tinkuoti pastatai šlaitiniais raudonais čerpiniais ir asbestiniais stogais. Komplekso būklė – sąlyginai (tvarto problema) patenkinama.

4) Lankupių k. sodyba (23115). Kompleksą sudaro: namas (25969), ūkinis pastatas (25970), ūkinis pastatas (25971). Dominuoja raudonų plytų mūro fasadai, šlaitiniai čerpiniai raudonos spalvos stogai. Būklė – patenkinama.

5) Ventės k. švyturys su namu (22538). Plotas – 5,00 ha. Kompleksą sudaro: švyturys (16799); namas (12564). Susiformavo 1852 metais. Raudonų netinkuotų plytų mūras; namo stogas šlaitinis, čerpinis.

6) Uostadvario vandens kėlimo stoties kompleksas (4841). Plotas – 1,50 ha. Kompleksą sudaro: vandens kėlimo stotis (16753); namas (22549); ūkinis pastatas (22550). Dominuoja raudonų plytų mūro fasadai, vietomis su kombinuotais balto tinko fragmentais; šlaitiniai čerpiniai raudonos spalvos stogai. Būklė – puiki.

7) Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčios ir parapijos namų kompleksas (23608). Plotas – 1,14 ha. Kompleksą sudaro: evangelikų liuteronų bažnyčia (1644); klebonija (23609); parapijos namai (1645). Raudonų netinkuotų plytų ir baltai dažyto tinkuoto fasado kombinuotas derinys, stogai šlaitiniai, čerpiniai, yra bokštas. Kompleksas susiformavo 1809-1889 metais. Būklė – gera.

8) Rusnės etnoarchitektūrinė žvejo sodyba (31813). Plotas – 0,30 ha. Kompleksą sudaro: namas (31814); sandėlis (31815); tvartas su daržine (31816). Mediniai rudai dažyti ir nedažyti fasadai; šlaitiniai čerpiniai ir nendriniai stogai; tvarto su daržine cokolis – raudonų netinkuotų plytų. Komplekso būklė – patenkinama.

9) Šyškrantės k. sodyba (29867). Plotas – 0,22 ha. Kompleksą sudaro: namas (29868); svirnas (29869); tvartas (29870). Fasadai – mediniai, dažyti rudai; stogai – šlaitiniai, čerpiniai. Būklė – patenkinama.

10) Priekulės geležinkelio stoties pastatų kompleksas (33207). Plotas – 2,8818 ha. Kompleksą sudaro: pastatas (33208); namas (33209); namas (33211); pastatas (33226); sandėlio

pastatas (33227); ūkinis pastatas (33228); ūkinis pastatas (33229). Fasadai – raudonos netinkuotos plytos; stogai – šlaitiniai, čerpiniai ir asbestiniai. Dalis pastatų nežymiai rekonstruoti. Būklė – patenkinama.

11) Priekulės dvaro sodyba (245). Plotas – 11,36 ha. Kompleksą sudaro: rūmai (31125); skalbykla (31126); rūsys (31127); arklidė (31128); kiaulidė (31129); kluonas (31130); liekanos (31131); svirnas (31132); kumetynas (31133); smuklė (31134); parko fragmentai (31135). Fasadai – raudonų netinkuotų plytų, vietomis baltų silikatinių plytų netinkuoti, tinkuoti, mediniai; stogai – šlaitiniai, čerpiniai, asbestiniai. Būklė – nepatenkinama (dalis pastatų griūva neprižiūrimi).

12) Šilutės kalėjimo statinių kompleksas (30551). Plotas – 0,42 ha. Kompleksą sudaro: teismo rūmai (30552); kalėjimas (30553); tvora su vartais (30554).

13) Šilutės geležinkelio stoties pastatų pirmasis kompleksas (30555). Plotas – 0,77 ha. Kompleksą sudaro: stotis (30556); vandentiekio pastatas (30557); pietų namas (30558); šiaurės namas (30559).

14) Šilutės geležinkelio stoties pastatų antrasis kompleksas (30560). Plotas – 0,48 ha. Kompleksą sudaro: sandėlis (30561); namas (30562).

15) Šilutės Šv. Kryžiaus bažnyčios pastatų kompleksas (30363). Plotas – 2,18 ha. Kompleksą sudaro: bažnyčia (23207); namai (30364); parapinė mokykla (30365).

16) Šilutės dujų fabriko statinių kompleksas (20551). Plotas – 0,30 ha. Kompleksą sudaro: Pagrindinis gamybinis pastatas (23538); gamybinis pastatas (23539); medžiagų sandėlis (23540); dujų saugykla (23541).

17) Šilutės Šojaus dvaro sodyba (663). Plotas – 10,4613 ha. Kompleksą sudaro: rūmai (15991); svirnas (23414); kiaulidė (23415); rūsys (23416); malkinė (33267); namas (23417); arklidė (23418); karvidė (33268); kluonas (23419); bokštas (23420); ledainės liekanos (33304); namas (23422); sodininko namas (23421); parkas (23423).

- Šilutės miesto *paveldinės* architektūros bendri tapatumo bruožai: 2-3 aukštų pastatai; fasadai – raudonų netinkuotų plytų arba tinkuoti; stogai – šlaitiniai, čerpiniai.

Kiti išskirtini objektai:

1) Kintų evangelikų liuteronų bažnyčia (1637). Tinkuotas, baltos spalvos fasadas; šlaitinis, čerpinis stogas. Būklė – gera.

2) Ventės rago ornitologijos stotis (20549).

- Šiame skyriuje pateikiama informacija surinkta ir susisteminta iš *Kultūros paveldo departamento prie kultūros ministerijos* internetinėje svetainėje [28] publikuojamos *Kultūros vertybių registro duomenų bazės*.

2.3.3. Pamario kaimų, miestelių ir miestų charakteristika

- *Dercekliai (Dituvos sodai)*. Stačiakampio plano kaimas (kolektyviniai sodai) esantis Klaipėdos rajono savivaldybės teritorijoje. Kaimas turi seniūnaitijos centro statusą. Yra pagrindinė mokykla, biblioteka, kelios parduotuvės. Pro Dituvą eina geležinkelis Klaipėda-Šilutė-Pagėgiai. Urbanistine ir architektūrine prasme Derceklių užstatymas visiškai neatitinka Pamario krašto istorinės raidos tradicijos tęstinumo idėjos (sodybinio užstatymo tūriai, formos, spalviniai ir medžiaginiai bei apskritai stilistiniai sprendimai paremti pagrindinai vien pragmatiniais sumetimais, visiškai neatsižvelgiama į teritorinę vietos priklausomybę pamario regionui).

- *Dreverna.* Seniūnaitijos centras. Svarbiausi Drevernos kaimo (680 gyv.) objektai: kultūros namai, vaikų darželis, pagrindinė mokykla, biblioteka, kilnojamasis pašto skyrius, žirgynas, mažųjų laivų uostas, kempingas, gamtos paminklas – Drevernos akmuo; kultūros paveldo objektas – kapinės. Drevernos šiaurės rytiniu pakraščiu driekiasi karaliaus Vilhelmo kanalas. Ties kaimu į marias įteka Drevernos upelis (buvusi Minijos deltos atšaka), kuriame išlikęs senas šliuzas. Yra Brukšvų polderis kuriame funkcionuoja stambiausias šalyje sėklinės bulvininkystės ūkis (Petro Vasiliausko). Vystoma verslinė žuvininkystė (stambiausia bendrovė – UAB „Kuršių marios) pamažu pradeda užleisti pozicijas vandens turizmui. Šiais metais planuojama galutinai įrengti atstatytą Jono Gižo sodybą kuriame turėtų įsikurti Gargždų turizmo centras. Miesto architektūrinio karkaso fundamentą sudaro sovietinės ir naujos statybos objektų visuma. Sovietiniai ir kiti senesnės statybos objektai ardo istorinio architektūrinio vientisumo idėją. Tuo tarpu naujausių objektų architektūra stilistiškai artima regiono architektūrai, nors kai kuriais atvejais interpretacijos iškreipia istorinio tęstinumo idėją (geltona spalva nudažytas Jono Gižo namas, neornamentuotos vėjalentės, langų ir durų apvadai). Kasmet birželio pradžioje vyksta žvejų kaimo šventė – „Ant marių kraštelio“. Kaimo bendruomenė Drevernos ateitį sieja su rekreacija ir turizmu.

- *Svencelė.* Kaimas (152 gyv.) ribojamas Kuršių marių, Svencelės telmologinio draustinio (Svencelės pelkė), ir Brukšvų polderio. Architektūrinį karkasą sudaro sovietinės ir naujos statybos gyvenamieji namai, kurių dalis – dviaukščiai, silikatinių netinkuotų plytų

fasadais, sutapdintais parapetiniais stogais. Svencelės kaimą labiausiai reprezentuoja jėgos aitvarų paplūdimys (populiariausias Lietuvoje). Šioje vietoje planuoja naujos rekreacinės gyvenvietės statyba *(žiūrėti skyrių 2.6.5.)*. Apytikriai už 2 km pietų kryptimi yra UAB „Minijos nafta“ naftos gręžinių kompleksas. Kaimo bendruomenė kaip didžiausią Svencelės privalumą iškelia natūralią gamtą.

- *Kintai*. Miestelis (833 gyv.) išsidėstęs Kintų miško užuovėjoje, kuri skiria Kintus nuo nedidelio Kintų kopų masyvo ir Kuršių marių. Kintai yra seniūnaitijos ir parapijos centras. Kintų išplanavimas linijinis, su atsišakojančiomis gatvelėmis. Kintai priklauso Nemuno deltos Regioniniam parkui. Svarbiausi objektai: seniūnija, vidurinė mokykla, biblioteka, katalikų (buvusi evangelikų liuteronų) bažnyčia (pastatyta 1705), vaistinė, kelios parduotuvės, kepykla, žuvies kioskas, paštas, girininkija, valčių ir mažųjų laivų prieplauka, žuvininkystės ūkis, Šilutės kredito unijos Kintų kasa, ugniagesių komanda, šokių kolektyvas „Kintai“, VšĮ „Vydūno kultūros centras”, Kintų vaikų dailės ir muzikos mokykla. Architektūros paminklai – buvusioji evangelikų liuteronų bažnyčia, senasis mokyklos pastatas (pastatyti 1705), istoriniai – dvejos evangelikų liuteronų senosios kapinės. Kintų centrinės dalies architektūrinis karkasas išsaugojo istorinio tęstinumo atskirus fragmentus (architektūrinėje miestelio sandaroje dominuoja sovietinė ir nauja individuali statyba, yra net daugiabučių dviaukščių, silikatinių netinkuotų plytų fasadais, sutapdintais parapetiniais stogais namų). Paskutiniųjų metų architektūrinė raidos tendencija atskleidžia, kad nauji, ypač turistiniai, objektai projektuojami ir statomi prisilaikant krašto architektūrinių tradicijų (rudai dažyti mediniai fasadai, šlaitiniai nendriniai stogai). Kintuose yra jėgos aitvarų paplūdimys su įrengta mažąja rekreacine infrastruktūra. Miestelio bendruomenė Kintų ateitį sieja su rekreacija ir turizmu. Netoli Kintų siekiama įrengti naftos gavybos gręžinius.
- *Šturmai*. Kaime (52 gyv.) veikia viešbutis ir pramogų kompleksas UAB „Šturmų švyturys“, žuvininkystės bendrovė – UAB „Šturmų žuvininkystės įmonė“ pastaruoju metu laipsniškai keičianti veiklos pobūdį į rekreacinę laivybą ir žuvininkystę. Kaime yra prieplauka. Kaimo architektūrinis karkasas atitinka istorinio tęstinumo tradicijas.
- *Ventė.* Kaimas, esantis pamario kyšulyje vadinamame Ventės ragu. Ventėje yra poilsio ir laisvalaikio centras – „Ventainė“, kultūros paveldo objektas – Ventės švyturys, ornitologijos stotis. Kaimo architektūrinio karkaso pagrindas atitinka istorinio tęstinumo tradicijas (naujos statybos namai atitinka stilistinės vienovės istorinėje erdvėje principus).

- *Priekulė*. Miestas (1655 gyv.) išsidėstęs prie Minijos upės. Turi seniūnijos centro statusą, yra 2 seniūnaitijos. Priekulės miesto istorinė dalis įrašyta į kultūros paveldo vertybių registrą kaip urbanistinė vertybė (unikalus objekto kodas: 33624). Urbanistinė-planinė struktūra – dvilypė – išliko autentiška XVI-XIX a. susiklosčiusi ir didele dalimi savaiminga plano struktūra, kuri po 1944 m. beveik nebuvo pakeista; XVI-XIX a. susiklosčiusių Klaipėdos, Pamarių, Turgaus, Žvejų, Naujosios, Vingio, Amatų, Lietuvininkų, Žalgirio gatvių tinklas; istorinių gatvių XVIII-XIX a. ir XX a. pr. užstatymo mūriniais 1-2-3 aukštų pastatais pobūdis; buvusios turgaus aikštės prie Turgaus g. erdvė; išlikusi (naudojama) 1871 – 1873 m. nutiesta geležinkelio trasa su pervaža per Pamarių gatvę; dvaro sodyba su greta buvusia perkėla per Miniją (dalinai pakitusi); išlikę svarbiausi senosios gyvenvietės pastatai ir sodybos: parapinė mokykla Pamarių g. 2 (būklė patenkinama); teismo sodyba Naujojoje g. (būklė gera); katalikų bažnyčia Turgaus g. 11 (būklė gera); evangelikų liuteronų bažnyčia, klebonija ir kunigo namas Pamarių g. (būklė patenkinama); senoji karčiama – užeigos namai Turgaus g. 8 (būklė bloga); senasis paštas Turgaus g. 1 (būklė patenkinama); žandarų sodybos Klaipėdos g. 29 ir Pamarių g. 9 (būklė gera), pastatas Žalgirio g. 2 (būklė gera); buvę aptarnavimo pastatai – viešbučiai, restoranai, krautuvės Klaipėdos g. ir Turgaus g.

Kitos miesto struktūros vertybės: *reljefas*: Minijos upės potvynių neužliejamas kalvagūbris, ant kurio įsikūrė Priekulės senoji dalis; supilta kūginė kalvelė kilmingojo dvaro sodybos parke; Žalgirio g. pietrytinės dalies sankasa – privažiavimas prie tilto per Miniją; senojo tilto prieigos sankasa; geležinkelio linijos iškasa ties Pamarių g. Pervaža. *Takai, keliai ar jų dalys, dangos*: senąjį akmeninį grindinį daug kur paslėpė pokarinė asfalto danga; atviri akmens grindinio plotai išliko buv. turgaviečių plotuose, prie senojo pašto ir Turgaus g. 8 pastato. *Želdynai ir želdiniai*: buv. evangelikų liuteronų bažnyčios šventorių supę senieji medžiai, Priekulės kilmingojo (bajoriškojo) dvaro sodybos aplinkos parkas, Žalgirio gatvės pietrytinės dalies apželdinimo lapuočiais medžiais (ąžuolais ir kt.) pobūdis, Vingio parkas ir Priekulės ąžuolas – valstybės saugomas gamtos paminklas (būklė patenkinama). Upės, natūralūs vandens telkiniai ir hidrotechniniai įrenginiai: – Minijos upės vaga ir jos slėnis.

Už istorinių Priekulės miesto ribų esantis urbanistinis-planinis užstatymo būdas bei architektūriniai pastatų sprendiniai neatitinka istorinio-stilistinio vientisumo idėjos (sovietiniai ir *šių dienų* laisvo stiliaus šiuolaikiniai individualūs mažaaukščiai gyvenamieji namai, ūkinių pastatų kompleksai).

- *Minija (Mingė)*. Gatvinės rėžinės išretėjusios urbanistinės struktūros kaimas, kuriame vietinio susisiekimo funkcija vykdoma Minijos vandens keliu yra Minijos upės žemupyje, Nemuno deltos regioniniame parke. Kaimą supa užliejamos pievos, Aukštumalos pelkė ir Kniaupo įlanka. Turi seniūnaitijos statusą. Valstybės saugomas kaip urbanistinė nekilnojamojo kultūros paveldo vertybė (unikalus objekto kodas: 10322). Sodybos išsidėsčiusios abipus Minijos upės, skersiniuose rėžiuose. Autentiškų pastatų nėra išlikę, tačiau stilistine prasme architektūrinė kaimo struktūra atitinka istorinio tęstinumo tradiciją. Yra jachtų ir motorinių laivių prieplauka, teikiamos vandens ir kaimo turizmo paslaugos. Minijos upė į pietus nuo Minijos kaimo laivuojama (geras vandens susisiekimas su Rusne ir Kuršių mariomis). Šiuo metu Minija yra absoliučiai rekreacinis-turistinis kaimas, kuriame dominuoja vandens ir kaimo turizmo paslaugos.
- *Šilutė*. Šilutė yra rajono ir seniūnijos centras. Per miestą teka Šyšos upė. Šilutės miesto istorinė dalis yra valstybės saugoma urbanistinė kultūros paveldo vertybė (unikalus objekto kodas: 12331). Mieste yra 2 seniūnaitijos – Šilutės ir Šilutės Naujakurių. Šilutė yra mišraus plano miestas. Šiuo metu Šilutei būdingi tūrinės erdvinės kompozicijos bruožai susiklostė XX a. I p. Savitą užstatymo pobūdį sudaro nemažai Klaipėdos krašto regioninės architektūros, taip pat stilistinės originalios architektūros pastatų. Ši teritorija yra vertinga dėl savitos dabartinio miesto visumos, kurią sudaro anksčiau buvę savarankiški įvairaus plano ir skirtingos tūrinės erdvinės kompozicijos Verdainės, Šilokarčemos ir Žibų miesteliai; labai ryškių miesto savaimingos raidos ir planingo formavimo samplaikos bruožų; kai kurių būdingų, tipiškų visų trijų miestelių urbanistinės raidos momentų, kurie nulėmė tam tikras miesto plano ir tūrinės erdvinės kompozicijos formas. Verdainė – vietinės religijos ir kultūros centras, Šilokarčema - prekyvietė, Žibai - amatų ir administracijos centras. Visos komplekso gyvenvietės yra skirtingo plano: Šilokarčemo ir Žibų - radialinis, nors skirtingų formų, Verdainės – linijinis, o dabartinė miesto dalis, jungianti Šilokarčemą ir Žibus, buvo statoma pagal taisyklingą stačiakampį planą.

Svarbiausi objektai: Klaipėdos-Tilžės geležinkelis, evangelikų liuteronų bažnyčia (1926), Karių kapinės, Šv. Kryžiaus bažnyčia (1854), Arkangelo Mykolo koplyčia, muziejus, kultūros namai, prie Šyšos – dvaro rūmai, rajono centrinė ligoninė ir poliklinika; senelių globos namai, paštas, miesto parkas. Miesto pietryčiuose, vakaruose ir šiaurės vakaruose yra kolektyviniai sodai. Didžiosios pramonės dalis ir dauguma įmonių yra sutelkta šiaurinėje miesto dalyje.

Šilutės miesto ir rajono savivaldybės bei privatūs vietos verslininkai siekia, kad Šilutė taptų *vandens turizmo krašto sostine*. Svarbiausia Šilutės valdžios struktūrų išsikelta užduotis – atgaivinti Pamario krašto vandens kelių sistemą, sudaryti tinkamas sąlygas laivybai mariose, upėse bei kanaluose, puoselėti turistinę paslaugų infrastruktūrą ir skatinti nacionalinių bei tarptautinių turistinių srautų generavimą krašte.

- *Rusnė (centrinė gyvenvietė)*. Rusnės miestas užima visą Rusnės salą, yra Nemuno deltos Regioniniame parke bei turi seniūnijos ir seniūnaitijos centro statusą. Rusnė pasiekiama moderniu tiltu per Atmatą. Pagrindiniai objektai: Rusnės pagrindinė mokykla ir Rusnės specialioji mokykla, paštas, žvejo laukininko etnografinė sodyba-muziejus, Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčia (pastatyta 1827), katalikų koplyčia, Rusnės pilkapis (istorijos paminklas), 2005 metais įrengtas dviračių takas, yra apžvalgos bokštelis ir atokvėpio aikštelės. Rusnės urbanistinė planinė struktūra – radialinė, su trikampe aikšte centre. Dauguma pastatų yra XIX a. pab. - XX a. pr. 1-2 aukštų, mediniai, šlaitiniais stogais, visuomeniniai pastatai – raudonų plytų mūro. Rusnės centrinė gyvenvietė išlaikė architektūrinį vientisumą. Rusnės miesto istorinė dalis saugoma kaip urbanistinė kultūros paveldo vertybė (unikalus objekto kodas: 2933). Rusnės miesto istorinė dalis, vadinama Skirvytėle taipogi saugoma kaip urbanistinis paveldas (unikalus kodas: 10304). Čia užstatymo struktūra laisva, gyvenamieji namai sustatyti ilguoju fasadu į upę, dauguma ūkinių pastatų – galu. Dauguma gyvenamųjų namų – vieno aukšto su pastoge, rąstų rentinio su stačių lentų apkala, dvišlaičiu stogu, dengtu nendrėmis arba olandiško tipo čerpėmis. Dauguma ūkinių pastatų rąstų rentinio su stačių lentų apkala arba raudonų plytų mūro su ertikiu. Rusnės gyvenvietės periferijoje sovietmečiu susiformavo gatvinės rėžinės struktūros fragmentai. Pagrindiniai Rusnės verslai: žvejyba, žemės ūkis (daržininkystė), kaimo ir vandens turizmas bei rekreacija. Antrą birželio sekmadienį Rusnėje vyksta laivininkų bienalė „Išbėg, išbėg iš Rusnės kiemelio“.

- *Uostadvaris*. Kaimas esantis Rusnės saloje, kairiajame Atmatos upės krante, priklauso Nemuno deltos regioniniam parkui. Uostadvaris yra žinybinis uostas (operatorius – Valstybinė vidaus vandens kelių direkcija). Pagrindiniai objektai – nekilnojamojo kultūros paveldo vertybės: 1907 m. statyta vandens kėlimo stotis (garo turbina), susiurbianti pievų vandens perteklių ir nukreipianti jį link Nemuno deltos (unikalus objekto kodas: 16753), XIX a. pab. statytas Uostadvario švyturys (unikalus objekto kodas: 16800); yra polderių muziejus. Uostadvario rytinėje gyvenvietėje architektūrinė-stilistinė struktūra neatitinka istorinio tęstinumo

idėjos, užstatyme dominuoja menkaverčiai sovietinių laikų gyvenamieji ir ūkiniai pastatai, šlaitiniais asbestiniais stogais. Uostadvario švyturio teritorijos architektūra atitinka krašto architektūrinės tradicijos idėją (raudonų plytų mūras, šlaitiniai stogai, dengti raudonos spalvos čerpėmis). Uostadvario vystoma prioritetinė veiklos kryptis – vandens ir kaimo turizmas.

- *Pakalnė*. Pakalnė – istoriškai susiklostęs, vienkieminis-padrikas upinis kaimas išsidėstęs abiejuose Pakalnės upės krantuose. Pakalnėje išlikusios senosios evangelikų liuteronų kapinės. Pakalnės architektūrinis karkasas atitinka istorinio tęstinumo tradicijos idėją (1-2 aukštų mediniai ir kombinuotų mūro bei tinko medžiagų fasadais (dominuoja ruda spalva), šlaitiniais stogais (čerpiniai, nendriniai ir asbestiniai (dominuoja raudona spalva)) gyvenamieji namai.

2.3.4. Polderiai

Žiemos ir vasaros tipo polderiai. Polderis – žemos teritorijos, nuo nuolatinio ar periodinio užliejimo apsaugotos pylimais, nuolat sausintos ir sukultūrintos. Polderiai skiriami į žiemos (neužliejami visus metus) ir vasaros (neužliejami tik vasaros periodo potvynių) tipo. Nemuno ir Minijos žemaslėniuose yra 36 (18 vasaros tipo) polderiai ir 42 siurblinės. Visas polderių baseino plotas sudaro 50500 ha; nusausintas – 28900 ha. Žiemos polderiai Nemuno žemaslėnyje įrengti daugiausia gyvenvietėms ir gamybiniams centrams apsaugoti nuo potvynių. Žemės ūkio naudmenos daugiausia apsaugotos vasaros tipo polderiais (užliejami). Turint minty, jog pavasario potvyniai kartais užtrunka iki gegužės pabaigos (kas sąlygoja kai kurių žolių išmirkimą, nusilpimą, vegetacijos periodo sutrumpėjimą) – ūkininkauti vasaros tipo polderiuose, net ir auginant vien daugiametes pievų žoles yra nelengva ir neretai net nuostolinga. *Apart*, vasaros polderių trūkumų, pastarieji turi ir privalumų: beveik atitinka natūralias gamtines aplinkos sąlygas; apvalo potvynio vandenis nuo nešmenų ir taip mažina Kuršių marių seklėjimą; vasaros polderiuose išlieka vertingų žuvų nerštavietės, praskrendančių paukščių poilsiavietės.

Verslai ir veiklos. Nemuno žemaslėnio pievose ruošiamas šienas. Šienaujama vieną kartą per vasarą (tai nereikalauja tokio intensyvaus sausinimo, kokio reikėdavo šienaujant dukart per vasarą). Šiauresniame pamario areale polderiai labiau pritaikyti žemės ūkio produkcijos generavimui ir apsaugai (Brukšvų polderis Drevernoje/Svencelėje – didžiausias sėklinės bulvininkystės ūkis Lietuvoje (Petro Vasiliausko)).

Problemos. Siurblinių pajėgumai ne visuomet tenkina polderių poreikius; daugelis siurblinių neturi alternatyvos, kas jas pakeistų galimu elektros nutrūkimo atveju; dauguma pylimų sukasti iš atmosferos poveikiui neatsparių medžiagų, nėra apsaugų nuo bebrų (metaliniai

tinkleliai); melioracijos grioviai užžėlę dumblu, žolėmis; dalis drenažo vamzdžių užnešti, fiziškai pasenę arba kitaip sugadinti ir nebeatlieka savo funkcijos; dalies polderiuose įrengtų žvyrkelių būklė – nepatenkinama.

Eksploatavimas. Polderių eksploatavimas, remontas ir rekonstravimas apmokamas valstybės biudžeto lėšomis, nors ateityje, finansavimo praktika turėtų keistis ta linkme, jog už polderių priežiūrą turėtų atsakyti tų žemių naudotoja (galimai, atitinkamo polderio žemės naudotojų asociacija).

2.3.5. Burlaiviai, burlentės, jėgos aitvarai

Buriavimo klubai, mokyklos, paplūdimiai.

- *Drevernos buriavimo klubas* (asociacija, Žvejų g. 7, Drevernos k., Klaipėdos raj.)
- *Svencelės jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimys.* Ties Svencelės kaimu esanti Kuršių marių pakrantė pasižymi idealiomis sąlygomis jėgos aitvarų ir burlenčių sportui (sekli pakrantės akvatorija, saugus krantas (nėra medžių elektros atramų ir kabelių), stabilus vėjas – visa tai ypač palankios sąlygos pradedantiesiems. Svencelės paplūdimys yra plačiai pagarsėjęs bei gausiai lankomas (populiariausias Lietuvoje) tarptautinės reikšmės *kitesurfingo* taškas [37]. Jėgos aitvarų sportas Svencelėje bei Dreveroje ne tik refleksuoja sportinę kultūros pusę, bet ir įneša naujų tonų bei dinamikos į sėslų vietos kultūrinį gyvenimą. Iš visos Lietuvos ir užsienio susirenkantis jaunimas sudaro vertingą, vietos socialine prasme – be galo kontrastingą, tačiau tuo pat metu ir gyvybiškai svarbią bei reikalingą bendriją, kuri užpildo tam tikras krašto kultūrinės visumos spragas. Svencelės paplūdimys naudojamas ne tik aitvarų sportui, čia *kaiteriai* linksminasi ir po sportinių vandens linksmybių – statomos palapinės, kuriami laužai, vyksta šokiai, šildomasi iš akmenų ir polietileno pačių pasigamintoje nedidelėje pirtelėje. Svencelėje jėgos aitvarai yra kur kas daugiau nei tik vandens sportas, tai dominuojanti vietos kultūra.

Perspektyva. Naujai suplanuotoje Svencelės rekreacinėje gyvenvietėje išskirtos atskiros jėgos aitvarų ir burlenčių zonos [36].

- *Kintų buriavimo mėgėjų klubas "Marių burės"* (Minijos prieplaukos operatorius).
- *Kintų jėgos aitvarų paplūdimys*. Aktyvi jaunimo grupė pasivadinusi „*Get trauma*" 2008 metais nendrėmis apaugusioje Kintų pakrantės dalyje įrengė jėgos aitvarų sportui pritaikytą aikštelę, kuri vėliau tapo ir nauja Kintų viešąja rekreacine erdve bei atraktyviu vietos gyventojų bei turistų traukos centru.

- *Poilsio ir laisvalaikio centre „Ventainė“* (Ventės k.) funkcionuoja buriavimo centras (burlenčių mokyklėlė). Pietinėje *Ventainės* prieigoje esantis paplūdimys yra gausiausiai burlentininkų lankoma vieta rytinėje pamario pakrantėje.

Krantų tinkamumas jėgos aitvarų ir burlenčių sportui (mokslinis tyrimas).

Vandens ir vėjo sportas yra ryškiausiai pamario pakrantės zonos tapatumą reprezentuojanti kultūros šaka. Šiuo metu analizuojamoje teritorijoje funkcionuoja 3 pagrindiniai jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimiai, vasaros ir žiemos sezono metu pritraukiantys didelę gausybę šių sporto šakų entuziastų iš Lietuvos ir užsienio šalių. Nepaisant esamo populiarumo, vandens-vėjo sportas yra viena iš perspektyviausių ir didžiausią potencialą turinčių pamario kultūros sričių. Todėl būtinas nuodugnus tyrimas, kuriuo būtų atskleistos tinkamiausios jėgos aitvarų ir burlenčių naujų paplūdimių vietos.

Analizuojamų sporto šakų specifika, taigi ir potencialių paplūdimių steigimui keliami reikalavimai nėra adekvatūs. Atsižvelgiant į tai nusistatomi krantų tinkamumo vertinimo kriterijai (nustatyti konsultuojantis su šios srities specialistais iš *extreme-sports* ir *xpro*).

Pakrantės tinkamumo jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimių steigimui tyrimo metodika (sudarė tyrimo autorius V.J.):

1) Atstumas nuo kranto linijos iki artimiausios kliūties (medžiai, namai, eletros atramos bei kabeliai ir kt.):
   - didesnis nei 200 metrų (pakankamas).
   - didesnis nei 300 metrų (geras).
   - didesnis nei 400 metrų (puikus).
2) Pakrančių tinkamumas jėgos aitvarų paplūdimių steigimui (pagal E.Riepšo „Vandens telkinių tinkamumo rekreacijai nustatymo metodiką“ [25,45]):
   - mažai tinkamos (užpelkėjusios arba statūs griūvantys šlaitai)
   - ribotai tinkamos (sausos stačiašlaitės [>15°] arba lėkštos perteklingo drėgnumo)
   - tinkamos (sausos lėkštašlaitės [<15°])
3) Pakrančių tinkamumas jėgos aitvarų paplūdimių steigimui (Nr.2)
   - mažai tinkamos (>30 m laisvas pakrantės ruožas nuo kranto linijos)
   - ribotai tinkamos (plotis 100-200 m, smėlingas arba >200 m, bet dalinai užžėlęs arba uždumblėjęs)

- tinkamos (plotis >200 m, smėlingas)

4) Atabradų tinkamumas jėgos aitvarų sportui (parengta pagal E.Riepšo „Vandens telkinių tinkamumo rekreacijai nustatymo metodiką“ [25,45]):
   - mažai tinkami (ištisai užžėlęs ir uždumblėjęs arba status skardis ir giluma)
   - ribotai tinkami (plotis 100-200 m, lėkštas, smėlingas arba >200 m lėkštas, bet dalinai užžėlęs, uždumblėjęs, akmeningas)
   - tinkami (plotis >200 m, lėkštas, smėlingas)
5) Viešųjų paslaugų objektų pasiekiamumas:
   - 2,0-5,0 km (pakankamas)
   - 0,8-2,0 km (geras)
   - 0,4-0,8 km (puikus)
6) Rekreacinių traukos objektų pasiekiamumas:
   - 2,0-5,0 km (pakankamas)
   - 0,8-2,0 km (geras)
   - 0,4-0,8 km (puikus)

Pagal metodiką, kurią sudaro aukščiau pateikti vertinimo parametrai, atliktas Pamario pakrančių nuo Drevernos kaimo iki Ventės rago tinkamumo jėgos aitvarų ir burlenčių sporto paplūdimių steigimui tyrimas (priedas Nr.5).

Bendra tyrimo charakteristika:

Teigiami faktoriai: erdvios pakrantės, nuožulnus krantas, nuožulnus, smėlingas atabradas, natūrali gamtinė aplinka, puikus marių kraštovaizdis (Neringos panorama).

Neigiami faktoriai: užpelkėję krantai, artimos kliūtys (medžių masyvai, gyvenamieji ir ūkiniai pastatai), melioracijos grioviai išilgai kranto linijos, skardingi ir statūs šlaitai ties kranto linija ir jos prieigose (pietinėje dalyje), akmenuoti krantai ir atabradai (pietinėje dalyje), viešųjų paslaugų ir rekreacinių objektų trūkumas.

Tyrimas atskleidė, tinkamiausias jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimių vietas:

- 1 km pietvakarių kryptimi nuo Drevernos kaimo.
- Ties Kintų miesteliu.
- Perspektyvoje Svencelės kaime įkūrus rekreacinį kompleksą tinkamiausia vieta bus Svencelės prieigos.

Burlenčių paplūdimiai:

- Burlenčių paplūdimių steigimas galimas visur, kur galimi jėgos aitvarų paplūdimiai, tačiau burlenčių paplūdimiams nekeliamas toks griežtas pakrančių erdvumo reikalavimas.
- Ypač tinkamos išskirtinai burlenčių paplūdimių įrengimui vietos – ruože Šturmai-Ventė esantys smėlingi paplūdimiai.

Tyrimo rezultatų ryšys su esamomis paplūdimių vietomis:

- Populiariausias Lietuvoje Svencelės jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimys pagal esamą situaciją vertinamas palyginti žemais balais, pagrindinai dėl viešųjų paslaugų ir rekreacinių objektų nebuvimo jo aplinkoje, tačiau numatomos Svencelėje plėtros perspektyvos šią vietą paverstų tinkamiausia pamaryje.
- Kintų jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimys vertinamas aukščiausiu balu bendrame pamario kontekste.
- „Ventainės“ burlenčių paplūdimys nėra tinkamas jėgos aitvarų veiklai, tačiau čia esantys kaip ir visi kiti daugiausia pietinėje pamario dalyje esantys smėlio paplūdimiai atitinka burlenčių veiklos aplinkai keliamus reikalavimus.

2.4. Susisiekimo sistema

2.4.1. Sausumos keliai

Krašto keliai:

- Klaipėda-Priekulė-Šilutė (kelio Nr. 141). Kelio ilgis – 40 km; Planuojamas pertvarkyti į magistralinį kelią.
- Šilutė-Rusnė (kelio Nr. 206). Kelio ilgis – 7.3 km.

Rajoniniai keliai (tarp svarbiausių centrų; kiti pažymėti pagrindiniame brėžinyje):

- Priekulė-Dreverna (kelio Nr. 2206). Kelio ilgis – 10.5 km;
- Priekulė-Jokšai (kelio Nr. 2241). Kelio ilgis – 5.0 km;
- Priekulė-Kintai (kelio Nr. 2201). Kelio ilgis – 17.6 km;
- Šilutė-Minija (keliai Nr.4217; Nr.4271). Kelio ilgis – 16.0 km;
- Šilutė-Kintai (kelio Nr. 4217). Kelio ilgis – 15.5 km;
- Kintai-Ventė (kelio Nr. 2201). Kelio ilgis – 9.3 km;
- Rusnė-Uostadvaris (kelio Nr. 4204). Kelio ilgis – 7.8 km;
- Rusnė-Pakalnė (kelio Nr. 4205). Kelio ilgis – 3.8 km.

o Senasis pamario kelių tapatumo bruožas – eilėmis medžiais apželdintos šalikelės – dar ir *šiandien* yra ryškus krašto kelių identiteto ženklas (ypač daug senais medžiais apaugusių šalikelių yra Nemuno deltoje). Nuo XX a. vid. ši istorinė kraštotvarkinė tradicija nėra tęsiama.

Geležinkeliai:

- Klaipėda-Priekulė-Šilutė. Geležinkelio trasos ilgis – 40.0 km.

Dviračių trasos:

- Tarptautinė dviračių trasa – *Eurovelo* [30].
- Vakarų Lietuvos dviračių žiedas Klaipėda-Kairiai-Dreverna-Kintai-Ventė; Kintai-Povilai-Šilutė-Rusnė-Uostadvaris-Pakalnė.
- Nacionalinė dviračių turizmo trasa „Pajūrio dviračių trasa“: *Dviračių trasos atkarpa Šilutė – Kintai – Dreverna – Priekulė – Dituva – Kalviai – Klaipėda* yra realizuota įgyvendinant PHARE projektą Nr. 2002/000-620.03.01 „Dviračių žiedo Vakarų Lietuvoje plėtojimas“.

Pažintiniai takai:

- Kintų. Įrengtos aikštelės su paruoštų rišimui nendrių kūgiais ir rišimo prietaisais.
- Žalgirių. Čia veši 180 augalijos rūšių. Takas veda iki pelkei nebūdingų senų ąžuolų.
- Aukštumalos. Tvarkytinas.
- Pakalnės.

2.4.2. Vandens keliai

Valstybinės reikšmės vandens kelių sąrašas (Pamario krašto ir kitos aktualios upės):

1) Kuršių marios (Atmatos žiotys - Klaipėda) – 64,5 km.
2) Minija (Minijos upės žiotys - Lankupiai) – 19 km.
3) Karaliaus Vilhelmo kanalas (Klaipėdos valstybinis jūrų uostas - Minija) – 22,0 km.
4) *Aktuali-1*. Nemunas (Viršutinė privalka - Birštonas) – 173,6 km.
5) *Aktuali-2*. Kauno HE vandens saugykla (Birštonas - Hidroelektrinė) – 89,8 km.
6) *Aktuali-3*. Nemunas (Hidroelektrinė - Kauno krovinių prieplauka) – 14,0 km.
7) *Aktuali-4*. Nemunas (Kauno krovinių prieplauka - Jurbarkas) – 87,4 km. Garantinis gylis – 1,20 m.
8) *Aktuali*-5. Mituvos kanalas (Mituvos kanalo žiotys - Jurbarko krovinių prieplauka) – 1,0.

9) Nemunas (Jurbarkas - Atmatos žiotys, Uostadvario žiemos uosto akvatorija) – 126,0 km. Garantinis gylis – 1,50 m.

❖ Iš 11 Lietuvoje registruotų valstybinės reikšmės vandens kelių 4 patenka į Pamario krašto teritoriją; dar 5 (įvardinti kaip *aktualūs*) yra tiesiogiai pasiekiami valstybinės reikšmės vandens keliais.

Vietinės reikšmės vandens kelių sąrašas (Pamario krašto upės):

1) Skirvytė (ištakos iš Nemuno upės - Skirvytės žiotys) – 9,0 km.
2) Akmena-Danė (žiotys - 1 km nuo žiočių) – 1 km.
3) Šyša (žiotys - įėjimas į Šilutės uostą) – 5,0 km.
4) Kuršių marios (37-asis navigacijos ženklas – Skirvytės žiotys) – 14,0 km.
5) Kuršių marios (Juodkrantė – Dreverna) – 7,3 km.
6) Kuršių marios (Dreverna – Ventė) – 19,7 km.
7) Kuršių marios (Nidos uostas – Valstybės siena) – 8,0 km.

❖ Iš 8 Lietuvoje registruotų vietinės reikšmės vandens kelių 7 patenka į Pamario krašto teritoriją.

2.4.3. Uostai ir prieplaukos

1) *Drevernos mažųjų laivų uostas* įrengtas 2009 metais. Projekto vertė – 17 milijonų litų. Įrengta 260 metrų ilgio stacionarios (grįstos plytelėmis) ir mobilios krantinės (įrengtas apšvietimas, vandentiekis, kanalizacija, laivų prijungimo prie elektros tinklo kolonėlės). Prie jų gali švartuotis per 30 laivų. Šalia įrengtas laivelių nuleidimo slipas, šešių tonų keliamosios galios kranas didesnių gabaritų plaukimo priemonėms iškelti, dvidešimties vietų automobilių stovėjimo aikštelė, pastatytas 156 kv. m elingas, suteikiama vandens išpumpavimo paslauga. Skysto kuro užpylimo mazgo nėra. Drevernos upė vietomis tesiekia 1,1 metro gylį, kas turint minty, jog čia švartuotis gali tik plokščiadugniai ir mažų gabaritų laivai (pvz.: jūrinėms jachtoms reikalingas 2,5 metrų gylis) suvoktina kaip esminis prieplaukos trūkumas. Prieplauką administruoja Priekulės seniūnija.

2) *Svencelės prieplauka Nr.1* – Svencelės kaimo šiaurinėje dalyje yra menkai įrengta H formos kanalinė prieplauka (kiekvienos kanalo kraštinės ilgis 150-180 m. Sutvirtinta tik pietinio kanalo galinė dalis.

3) Perspektyva: *Svencelės prieplauka Nr.2.* 2008-11-27 Klaipėdos rajono savivaldybėje patvirtintas detalusis planas (Reg. Nr. 003553001948), numatantis naujos, rekreacinio pobūdžio

gyvenvietės atsiradimą Svencelės kaime. Naująją gyvenvietę numatyta įkurti 30 hektarų plote, sovietmečiu *čia* funkcionavusios ančių fermos vietoje. Naujasis Svencelės kaimas suplanuotas kaip Olandiško/Skandinaviško tipo rekreacinio pobūdžio gyvenvietė, suvagota kanalų ir vandens komunikacijų tinklu. Tas pats detalusis teritorijų planavimo dokumentas, kaip ir naujai parengtas, tačiau dar nepatvirtintas Klaipėdos rajono bendrasis planas numato *čia* būsiant modernią prieplauką. Prieplauka bus skirta praplaukiantiems laivams ir lankytojams, jame suplanuota apie 50 – 70 vietų skirtingų tipų laivams. Numatoma galimybė įrengti dirbtinę salą ar plūduriuojantį uostą toliau nuo pagrindinio kanalo, kuriame galėtų švartuotis didesni laivai ar ilgiau apsistojusių svečių laivai. Planuojama, kad nustatytu tvarkaraščiu tarp nutolusio uosto ir centrinės teritorijos uosto kursuos mažas keltas. Pažemintos, terasuotos krantinės leis žmonėms būti kiek įmanoma arčiau vandens. Prieplaukos teritorijos plotas – 6377 m². Detalesnė informacija apie projektą pateikiama adresu *www.svencele.lt*

4) *Kintų valčių ir mažųjų laivų prieplauka* – kanalas su netaisyklingos formos pylimais (ilgis – 250 m, plotis – 20 m), įplauka į kanalą sekli, pylimai užliejami maksimalių potvynių metu, apaugę švendrėmis iki 2,5 m aukščio.

Perspektyva: Planuojama esamos prieplaukos rekonstrukcija įrengiant 207,9 m ilgio krantines ir slipą, apšvietimą, biotualetus, 162 m pėsčiųjų takus ir nuovažas, 6 automobilių stovėjimo vietas, palapinių aikšteles. Vienu metu prieplaukoje galės švartuotis iki 20 mažųjų laivų ir valčių. Akvatorijos dugno valymo ar gilinimo darbai nenumatomi.

5) *Šturmų prieplauka* – privati prieplauka, kurios kompleksą sudaro viešbutis, restoranas, nedideli nuomojami nameliai. Įrengtas apie 250 m stacionarių krantinių ruožas. Akvatorijos gylis nedidelis (šiuo metu gilinamas). Prieplaukos eksterjerą puošia naujai pagamintų kurėnų modeliai. „Šturmų švyturys“ organizuoja turistines iškylas kateriu į Kuršių neriją, Nemuno deltą, Minijos kaimą ir kitur, nuomojamos baidarės, dviračiai, suteikiama galimybė pažvejoti.

6) Ventės prieplauka Nr.1 – poilsio ir laisvalaikio centro „Ventainė“ nedidelė prieplauka su 67 m stacionarių krantinių bei 35 m gelžbetonine buna. Po didesnių audrų prieplauka užnešama, tačiau nuolatos stengiamasi palaikyti 1,5 metro gylį. „Ventainėje“ yra viešbutis ir kaimo sodyba, kempingas, pirčių kompleksas, restoranas, 2 konferencijų salės (40-80 ir 10-20 vietų), naudojamas 48 vietų, vienintelis tokio tipo Lietuvoje, pramoginis laivas, galintis plaukioti sekliuose Kuršių marių vandenys, veikia buriavimo mokykla.

7) *Ventės prieplauka Nr.2* – nedidelė prieplauka tarp Ventės švyturio ir Kniaupo įlankos. Prieplauka gali naudotis jachtos ir nedideli motoriniai laivai. Įrengtų prieplaukos krantinių ilgis – apie 35 m; visų krantinių ilgis – apie 135 m.

8) *Povilų prieplauka* įsikūrusi tarp Kintų vandens tvenkinių ir Minijos upės. Čia įrengta viena 70 metrų ilgio stacionari krantinė, yra nedidelė automobilių stovėjimo aikštelė, viešbutis ir kavinė kuri ant plantoninių plaustų plūduriuoja Minijos upėje (į vidų patenkama liepteliu nuo kranto). Prieplaukoje gali švartuotis jachtos ir nedideli motoriniai laivai. Vyrauja natūrali aplinka. 2010 metų potvynio metu buvo užtvindyta.

9) *Minijos prieplauka* (Minijos kaime) įrengta 2003 metais. Minijos gylis nuo upės žiočių iki Mingės kaimo yra 2,4-3,0 metrai. Šioje atkarpoje nėra orinių elektros laidų ir tiltų. Šiauriau Mingės prieplaukos 9,5 metrų aukštyje yra elektros laidai, trukdantys jachtų laivybą. Prie jachtų krantinės Minijos kaime gali švartuotis 24 jachtos. Prie krantinės plaukiojančių tiltelių gyliai yra 1,6 - 2,2 m. Jachtų prieplaukoje teikiamos paslaugas: vandens ir elektros tiekimas į jachtas, dušai, tualetai, sauna, skalbykla, virtuvė, 4,5 m pločio, 1:10 nuolydžio slipas valtims ir kateriams ištraukti, įrengtas elektrinis, 10 tonų keliamos galios kranas jachtoms aptarnauti. Prieplaukoje įrengta šiuolaikinė apšvietimo ir stebėjimo sistema. Uosto operatorius Kintų buriavimo mėgėjų klubas "Marių burės".

Perspektyva: nedidelio elingo ir jachtų aptarnavimo dirbtuvių statyba (numatyta parengtame detaliajame plane), vandens turizmo informacinis centras.

10) *Šilutės mažųjų laivų uostas* rekonstruotas 2008 metais. Projekto vertė – 13 milijonų litų. Sutvarkyta 4,7 ha uosto teritorija, išvalyta ir pritaikyta vandens turizmui 5 km vandens kelio Šyšos upe (garantinis Šyšos gylis – 1,5 metrai). Uostas gali talpinti apie 100 mažųjų laivų (uosto akvatorijos gylis – 2,0 m). Įrengta 50 vietų automobilių ir 5 vietų autobusų stovėjimo aikštelė, pastatytas elingas su uosto administracinėmis ir buitinėmis patalpomis. Yra laivų iškėlimo-nuleidimo slipas, elektros, vandens tiekimo, balastinių vandenų išpumpavimo galimybė. Neplaukiojimo sezono metu laivai gali būti saugomi patalpoje ir krante. Uoste teikiamos skalbyklos, tualeto, dušo, telefono, interneto paslaugos. Uosto operatorius – UAB „Kintai".

11) *Uostadvario vidaus vandenų uosto prieplauka* įrengta 2008 metais (prie Uostadvario švyturio). Projekto vertė – 5 milijonai litų. Šios prieplaukos statyba buvo projekto „Kompleksinis vidaus vandenų kelio Nemuno upe ir Kuršių mariomis Klaipėda-Kaunas sutvarkymas" sudėtinė dalis. Čia įrengta 53 metrų ilgio stacionari prieplauka galinti talpinti 7-8 laivus ir 60 metrų ilgio

mobili prieplauka galinti talpinti 16 mažųjų keleivinių laivų, yra slipas laivų nuleidimui ir iškėlimui, kolonėlės buitinių ir naftingų nuotėkų iš laivų išsiurbimui ir jų aprūpinimui geriamu vandeniu, įrengtos elektros spintos laivų aprūpinimui elektra, aikštelė automobiliams statyti. Maksimalus jachtų ilgis – 15 m; maksimali grimzlė – 1,7 m.

12) *Uostadvario prieplauka Nr.2* – stacionari 60 metrų ilgio prieplauka Uostadvario gyvenvietėje (menkai išvystyta infrastruktūra).

13) *Rusnės prieplauka Nr.1* – krovininė prieplauka Nemuno šakoje su maždaug 140 metrų betoninių krantinių (betonine buna atribota nuo Pakalnės upės).

14) *Rusnės prieplauka Nr.2* – jachtų ir mažųjų motorinių laivų prieplauka su 115 metrų betoninių krantinių (betonine buna atribota nuo Atmatos upės).

15) *Rusnės prieplauka Nr.3* – stacionari 40 metrų ilgio krantinė, keleivių išlaipinimui (infrastruktūra neišvystyta).

16) *Pakalnės mažųjų laivų prieplauka* įrengta Nemuno deltoje, Pakalnės upės prieigose. Naudojimui pritaikytas apie 90 m ilgio krantinių ruožas. Gali švartuotis jachtos ir nedideli motoriniai laivai.

2.5. Verslai ir veiklos

Žemės ūkis ir gyvulininkystė. Naudojamos žemės ūkio naudmenos nuo bendro seniūnijos ploto: Šilutės seniūnija – 37,6% (pievos ir ganyklos – 68%, ariama žemė – 32%), Rusnės seniūnija – 34,8% (pievos ir ganyklos – 76%, ariama žemė – 23%), Kintų seniūnija – 25,8% (pievos ir ganyklos – 77%, ariama žemė – 22%). Sodai ir uogynai, miškų ir vandens ūkio teritorijos pamaryje užima mažąją teritorijos dalį. Pamario ūkiuose auginamos bulvės, daugiametės žolės, javai, pašariniai šakniavaisiai, lauko daržovės, vienmetės žolės, ankštiniai augalai, rapsai ir kt. Pamarys išsiskiria ypatingai palankiomis sąlygomis bulvių auginimui (Šilutės raj. – 19,35 t/ha), kiek prastesnėmis sąlygomis grūdų ir daržovių auginimui. Drevernos seniūnaitijoje esančiame Brukšvų polderyje veikia didžiausias Lietuvoje sėklinės bulvininkystės ūkis (Petro Vasiliausko). Visuose pamario seniūnijose potvynių užliejami žemės ūkio naudmenų plotai užima daugiau nei 25% bendro žemės ūkio naudmenų ploto. Ūkininkaujantiems potvynių užliejamose vietovėse Klaipėdos ir Šilutės rajono savivaldybės už deklaruojamas žemės ūkio naudmenas mokamos valstybinės išmokos. Pamario krašte gyvulininkystės sektorius užsiima

kiaulių, karvių (pieninginkystė, produktyvumu išsiskirianti šalies kontekste), arklių, avių ir ožkų auginimu.

Žuvininkystė.

Bendri duomenys. Kuršių mariose žvejojančių, įmonių yra apie 70. Lietuvai priklausančioje Kuršių marių dalyje kasmet sužvejojama 30-50 kg/ha žuvų – tai daug daugiau nei kituose natūraliuose vidaus vandens telkiniuose. Kuršių marių vandenyse žuvų išteklių sumažėjimas pagrindinai juntamas į šiaurę nuo linijos Dreverna-Juotkrantė. Čia dėl padidėjusio vandens sūrėjimo karšiai ir kuojos traukiasi į Rusijos federacijos pusę. Žvejyba draudžiama Krokų lankoje ir Kniaupo įlankoje.

Žuvininkystės ūkiai ir stambios įmonės:

- Lietuvos valstybinio žuvivaisos ir žuvininkystės tyrimų centro Rusnės filialas (Šyškrantės kaimas 67 Rusnės mstl., Rusnės sen., Šilutės r. sav., LT-99344). Rusnės saloje įrengtas 9 (384 ha) *vandens tvenkinių kompleksas*. Tvenkiniai skirti pramoginei žūklei (įžuvinti karpiais, karosais, kuojomis, lydekomis, lynais, baltaisiais amūrais, raudėm, ešeriais). Juose galima žvejoti ištisus metus.
- UAB „Kintai“ – greta Kintų įrengtas 20 (600 ha) mėgėjiškai žvejybai skirtas žvejybinių *vandens tvenkinių kompleksas*. Tvenkiniai įžuvinti karpiais, karosais, upėtakiais, ešeriais. Žvejyba galima nuo gegužės 1 dienos.
- 1992-07-01 privatizuotas buvęs Drevernos žunivinkystės ūkio žvejybos padalinys pavadintas valstybine įmone „Kuršmarės“ (tuomet privatizuotai įmonei priklausė 9 motobotai, 17 valčių, 3 kateriai, remonto dirbtuvės, tinklų sandėliai, ledų saugyklos, sandėlis-šaldytuvas, rūkymo cechas, taros ir detalių sandėliai, administracinio pastato patalpos ir kt). 1996 metų sausio pabaigoje jau UAB „Kuršių marios“ kontrolėn perėjo buvusio Drevernos žuvininkystės ūkio turtas: uosto krantinės, bangolaužiai, prieplaukos ir kt. Šiuo metu bendrovė užsiima žvejyba, didmenine ir mažmenine prekyba šviežia ir šaldyta žuvimi, rengia išvykas laivu po Kuršių marias, nuomoja valtis ir vandens dviračius (Drevernos k. Žemaičių g. 2).
- UAB „Šturmų žuvininkystės įmonė“ (Kintai, Šilutės raj., LT-99050).

Žuvų perdirbimo įmonės:

- UAB „JVA Partneris“ (Pamarių g. 15, Priekulė, Klaipėdos raj., LT-96345).
- S. Puidoko IĮ „Rusnės žuvis“ (Pakalnės km., Rusnės sen., Šilutės raj., LT-99350).
- UAB „Dovega“ (Šilo g. 7, Šilutė LT-99149).

Žuvininkystės regresija:

Kuršių mariose žvejojančių įmonių, ir pavienių žvejų gretos kasmet retėja, dėl suprastėjusių socialinių, juridinių, ekologinių, o to pasekoje ir ekonominių sąlygų Kuršių mariose (brakonieriavimas; žuvies kvotos (45–50 tūkst. t/metus); aplinkosauginiai terminai; Klaipėdos miesto uosto išgilinimas, sąlygojęs marių vandens sūrėjimą bei gėlavandenės žuvies išteklių nykimą; leidimas Kaliningrado srities Kuršių marių vandenyse naudoti 36 milimetrų akytumo tinklus ir kt.). Keičiantis Drevernos teritorijos prioritetinio naudojimo sąlygoms, to pasekoje ir veiklos būdui bei pobūdžiui, versline žuvininkyste besiverčiantys žvejai vis dažniau persiorientuoja į *marinistinę rekreaciją* (turistinė žvejyba, teminis maitinimas, apgyvendinimas ir kitų paslaugų pasiūla). Pažymėtina, jog Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos priemonėms – pasitraukimui iš verslo (žvejas supjaustęs savo laivą gali tikėtis 17000-20000 litų vienkartinės kompensacijos ir palikto vienerių metų draudimo dirbti žvejo darbą), žvejybos laivams modernizuoti, kompensacijoms ir kt. skirta 246 mln. litų parama. Kuršių marių vandenyse žvejojančių žvejų gretose fiksuojamos verslinės žvejybos regreso tendencijos sąlygotos aukščiau minimų aplinkybių bei Pamario krašto rekreacinės vertės (priimtina kaip puiki alternatyva).

Rekreacija.

Bendri duomenys. Pamaryje vystoma vandens turizmo, prieplaukų, autoturizmo, dviračių ir pėsčiųjų takų sistema, steigiami viešbučiai, svečių ir poilsio namai, kempingai, kaimo turizmo sodybos. Teikiamos atitinkamo pobūdžio paslaugos. Didžiuliais tempais progresuoja vandens ir vėjo sporto šakų – jėgos aitvarų ir burlenčių – populiarumas. Saugoma natūrali gamta, kurios pagrindinė funkcija (rekreacine prasme) – šviečiamoji. Pamario krašte rekreantų itin mėgstama mėgėjiška žūklė ir poledinė žvejyba, pavasariniai potvyniai, paukščių migracija. Rekreacinė aplinka Pamario krašte yra fundamentinė tapatuminės sandaros dominantė, kuri, *apart* minimos esamos vertės, dar pasižymi išskirtinio potencialo perspektyva *(žiūrėti skyrių 2.6.)*.

Ryšys su versline žvejyba. Pastarųjų metų tendencijos atskleidžia rekreacinio sektoriaus stiprėjimą žvejybinio sektoriaus sąskaita.

- Lietuvos valstybinio žuvivaisos ir žuvininkystės tyrimų centro Rusnės filialo tvenkiniai, *apart* mokslinės paskirties, skirti ir pramoginei žvejybai.
- UAB „Kintai“, *apart* aukščiau aprašytos pramoginės žvejybos, rengia ekskursijas po Pamario kraštą ir Kuršių marias (laivais, autobusais, dviračiais, pėsčiomis), nuo rugpjūčio 15 iki

lapkričio 15 – paukščių medžioklę (antys, žąsys, perkūno oželiai, kormoranai), yra 20 vietų svečių namai ir 26 vietų, su banketo sale viešbutis „Pelikanas“.

- UAB „Kuršių marios“, *apart* aukščiau aprašytos pramoginės žvejybos, rengia išvykas laivu po Kuršių marias, nuomoja valtis ir vandens dviračius
- UAB „Šturmų žuvininkystės įmonė“, *apart* žvejybinio sektoriaus, siūlo vandens turizmo (4 turistiniai laivai) poilsio namelių nuomos, maitinimo.

Žiemos metu Kuršių marios tampa poledinės žūklės mėgėjų traukos centru.

Problema. Verslinės žvejybos sezono metu (nuo rugsėjo 1 d. iki balandžio 20 d.) žvejai negali priimti į denį nė vieno pašalinio asmens. O vandens turizmo sezono metu draudžiama verslinė žvejyba. Tokia tvarka pamario žvejams nesuteikia galimybės papildomai užsidirbti iš verslinėje žvejyboje galimai norinčių sudalyvauti pasiturinčių klientų.

2.6. Teritorijų planavimo dokumentų analizė

2.6.1. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas (Žin., 2002, Nr. 110-4852)

- *Funkciniai prioritetai.* Pamario teritorija patenka į Pajūrio funkcinių prioritetų sritį. Prioritetiniai interesai: institutiškai organizuota konservacija, intensyvi rekreacija, tausojantis miškų ūkis. Foninis naudojimas: tausojantis miškų ūkis, tausojantis žemės ūkis, žvejyba vidaus vandenyse. Funkcinių prioritetų rajonai: Kintai – esamas rekreacinių infrastruktūros interesų arealas; Ventė – perspektyvinis rekreacinių infrastruktūros interesų arealas; Rusnė – perspektyvinis t.t. su rekreacinėmis funkcijomis.
- *Miškai.* Pamario miškai – Vakarų žemaitijos (sic! – Mažoji Lietuva (aut. past. V.J.)) vidutinio našumo mišrių miškų pazonis. Bendrojo miško naudojimo intensyvumas – 4.51-5.25 m^3/ha likvidinės medienos per metus.
- *Urbanistinis karkasas.* Sulig Karaliaus Vilhelmo kanalu esanti šiaurrytinė pamario teritorija išskirta kaip *urbanistinio karkaso plėtros koncentracijos arealas*. Čia iskirtas B kategorijos silpno plėtros aktyvumo centras – naujai plėtojamas ir formuojamas mažų miestų pagrindu. Pamaryje išskirtas gamtinio karkaso formavimo rėmimas. Šilutė – esamas lokalinis centras; Priekulė – Lokalinio centro kūrimo ir plėtojimo rėmimas.
- *Sausumos keliai.* Krašto kelias Klaipėda-Šilutė numatomas pertvarkyti į pirmo rango magistralinį (tarptautinį) autokelią.

- *Vandens keliai.* Atgaivinti vidaus vandenų kelių maršrutus, kurie patvirtinti 1996 m. JT Europos Ekonominės komisijos nutarimu. Tai kelias Klaipėda–Kuršių marios–Nemuno upė–Kaunas (E41), kelias Karaliaučius–Kuršių marios–Klaipėda (E70). Numatytas vietinės reikšmės vidaus vandens kelias: Skirvytė-Kuršių marios (iki Atmatos žiočių).
- *Žemės ūkis.* Didelis teritorijos įsisavinimas žemės ūkiui. Dirvožemis jautrus vėjo erozijai. Vidutiniškai našios žemės. Galimybė suformuoti stambius ūkininkų ir žemės ūkio ūkius. Išsaugoma ir gerinama ariamoji žemė bei nusausinamos pievos ir ganyklos. Galimas nedidelių žemės ūkio naudmenų plotų perdavimas miškų ūkio ir kitai paskirčiai. Rekomenduojama gamybos specializacija augalininkystėje ir gyvulininkystėje.
- *Rekreacija.* Rekreacijos perspektyvinės plėtros lygmuo: vidutinis (plėtojamos regioninės reikšmės rekreacinės sistemos). Rekreacinių arealų resursinio potencialo kategorija: šiaurinis pamarys (Kairiai) – labai didelis potencialas; visa kita pamarinė teritorija – vidutinis potencialas. Prioritetinė rekreacijos plėtra: pažintinė ir verslinė rekreacija; kitos vystytinos rekreacijos rūšys: pramoginė rekreacija, poilsis gamtoje, sportinė rekreacija. Pamarį kerta rekomenduojamo nacionalinio reprezentacinio kultūrinio turizmo maršruto „Lietuvos istorijos ir kultūros vėrinys“ dalis (Klaipėda-Priekulė-Ventė-Šilutė-Rusnė) ir regioninis gamtinio ir kultūrinio pobūdžio „Pajūrio parkų žiedas“ (Klaipėda-Priekulė-Ventė-Šilutė-Rusnė). Nemuno deltą nuo žemyno skiria tarptautinis Nemuno vandens kelias (Atmata). Pietinis pamarys patenka į valstybinio Nemuno deltos regioninio parko ribas. Šilutė išskiriama kaip regioninės svarbos pažintinio turizmo centras. Dar žiūrėti skyrių *Funkciniai prioritetai*.
- *Aplinkosauga ir aplinkotvarka.* Arčiausiai Kuršių marių esanti pamario teritorija išskiriama kaip *Nacionalinės svarbos gamtinio karkaso ašis*. Visa pamario teritorija patenka į konversinio (pertvarkomojo) tipo arealą – dabartinio tradicinio naudojimo krypčių (daugiausia intensyvaus žemės miškų bei vandens ūkio) ir prioritetų konversija bei ypatingas aplinkosauginis reglamentavimas. Valstybinio rėmimo politika: nacionalinės svarbos geoekologinė takoskyra. Karaliaus Vilhelmo kanalo, Minijos, Atmatos, Skirvytės, Pakalnės, Nemuno, Šyšos ir kt. upių bei jų prieigų kraštovaizdžio formavimo kryptis: grąžinami ir gausinami kraštovaizdžio natūralumą atkuriantys elementai. Pamario zona įvardinama kaip *aplinkos kokybės gerinimo rėmimo arealas*.

2.6.2. Klaipėdos apskrities teritorijos bendrasis planas (2010-02-23; nepatvirtintas)

- *Funkciniai prioritetai*. Didžiojoje dalyje teritorijos nuo Kairių iki Kintų numatoma intensyvi rekreacija, ekstensyvi konservacija, ekstensyvi infrastruktūros plėtra. Koridoriuje nuo Priekulės iki Drevernos-Svencelės (pakrantė) numatoma intensyvi rekreacija, tausojantis žemės ūkis, ekstensyvi infrastruktūros plėtra. Nuo Svencelės iki Nemuno deltos numatoma intensyvi konservacija, ekstensyvi rekreacija. Nemuno deltoje numatoma intensyvi rekreacija, ekstensyvi konservacija.
- *Sausumos keliai.* Numatoma greitaeigio viešojo susisiekimo transporto linija nuo Šventosios iki Kintų. *Autoturizmo trasos:* Nacionalinė autoturizmo trasa „Kuršių kelias“ **(**Šilutė-Klaipėda-Palanga-Senoji Įpiltis-Skuodas-Barstyčiai). Trasa reprezentuoja išlikusius Kuršių istorijos ir kultūros reliktus. Nacionalinė autoturizmo trasa „Nemuno kelias“ atkarpa (Rusnė-Šilutė-Jurbarko link). Trasa reprezentuoja Nemuno deltos ir Mažosios Lietuvos kultūros, istorijos ir kraštovaizdžio įvairovę.
- *Vandens keliai.* Vandens turizmo trasos: „Minija“ (nacionalinė) – Minijos upe nuo Žarėnų iki Uostadvario. Trasa skirta keliauti baidarėmis, valtimis, plaustais ir kitomis bemotorėmis plaukiojimo priemonėmis. „Nemunas“ (nacionalinė) – Nemuno upe nuo Karceviškių iki Uostadvario su atkarpa Šyšos upe iki Šilutės. Trasa skirta keliauti motorinėmis ir bemotorėmis plaukiojimo priemonėmis vadovaujantis laivybą reglamentuojančiais teisės aktais. „Klaipėdos (Vilhelmo) kanalas“ (nacionalinė). Trasa skirta motorinėms plokščiadugnėms plaukiojimo priemonėms.

Rytinėje Kuršių marių pakrantėje, Kintų, Povilų, Drevernos prieplaukų prieigose vandens turizmo trasos gali būti įrengiamos plokščiadugniams laivams, kurie pritaikyti navigacijai sekliuose (apie 1 m gylio) vandenyse.

Atgaivinti laivybą Karaliaus Vilhelmo kanalu, įtrauktu į valstybinės reikšmės vidaus vandenų kelių sąrašą, sujungtu su Kuršių mariomis ties Klaipėda. Atstatyti Lankupių šliuzą, Drevernos šliuzą (esant būtinumui), iškasti 1,5 km kanalą išplaukimui į Kuršių marias netoli Klaipėdos ir įrengti vidaus vandenų farvaterį Kuršių mariose (į Kintus, Šturmus, Dreverną). Pirmuoju etapu siūloma įrengti farvaterius su 1,1 m. garantiniu gyliu, antru etapu įrengti gilesnius (iki 2,5 m gylio) farvaterius. Įrengti dvi Nemuno žemupyje (Uostadvaryje) plaukiojančio kuro degalines laivams pripildyti.

- *Dviračių turizmo trasos.* Nacionalinė dviračių turizmo trasa „Pajūrio dviračių trasa“: *Dviračių trasos atkarpa Šilutė – Kintai – Dreverna – Priekulė – Dituva – Kalviai – Klaipėda* yra

realizuota įgyvendinant PHARE projektą Nr. 2002/000-620.03.01 „Dviračių žiedo Vakarų Lietuvoje plėtojimas“.

- *Kultūros paveldas.* Išskirtinis regiono nekilnojamojo kultūros paveldo bruožas yra kurortinės architektūros ir urbanistinio paveldo pavyzdžiai ir kompleksai Rusnėje; etnografinių žvejų sodybų, pamario žvejų kaimų fragmentai Rusnėje, Minijos kaime, Ventėje, Kintuose, Drevernoje.

- *Rekreacija ir turizmas.* Rekreacinėse teritorijose, turinčiose vertingiausius pamario rekreacinius išteklius (Rusnėje, Kintuose, Drevernoje, Svencelėje), turi būti siekiama suformuoti vieningą pamario (ir pajūrio) paslaugų ir pramogų juostą, kurioje būtų pakankama paslaugų ir pramogų įvairovė. Priekulę, Šilutę, Dreverną, Rusnę, Kintus siūloma plėtoti kaip regioninės reikšmės turizmo paslaugų centrus. Kintus numatoma plėtoti ir kaip kurortinę teritoriją. Viešųjų paplūdimių infrastruktūra ir paslaugos pamaryje plėtojamos ties Stariške, Dreverna, Svencele, Kintais. Kintuose, Drevernoje, Svencelėje numatoma plėtoti vandens pramogas (žvejybą, maudynes atviruose vandens telkiniuose ir uždarose patalpose, SPA ir kt.) bei sportą (buriavimo, jėgos aitvarų, burlenčių ir kt.).

2.6.3. Klaipėdos rajono teritorijos bendrasis planas (2010; nepatvirtintas)

Svarbiausios Klaipėdos rajono pamario gyvenvietės: Priekulė (esamas ir palaikomas seniūnijos centras), Dreverna, Svencelė, Dercekliai (Dituvos sodai).

- *Funkciniai prioritetai.* Priekulės miesto aplinkinėms teritorijoms suteikiamas atnaujinančios apsaugos statusas (kultūros paveldo požiūriu vertingos teritorijos) bei ekstensyvaus užstatymo reglamentas, Drevernos apylinkėms suteikiamas intensyvaus pritaikymo statusas (rekreaciniu požiūriu vertingos teritorijos) bei ekstensyvaus užstatymo reglamentas, Svencelei – urbanizuojamos aplinkos (specializuotos rekreacinės teritorijos) bei ekologinio reguliavimo reglamentai. Žemės ūkio teritorijose išskiriami atitinkamą žemėnaudos būdą reglamentuojantys teritorijų statusai. Saugomoms ir kitoms menkai sukultūrintoms gamtinėms teritorijoms suteikiami išsaugančios bei atkuriančios apsaugos, subalansuotos (neurbanizuojamos) teritorijos bei kiti konservatyvų teritorijos naudojimo būdą reglamentuojantys statusai.

- *Urbanistika.* Rajono rytinės ir pietinės dalies urbanizacija palaikoma vystant kompaktiškai užstatytus seniūnijų centrus (Priekulę) ir keletą kitų didesnių kaimo gyvenamųjų vietovių pirmenybę suteikiant kaimo gyvenamosioms vietovėms, esančioms rekreacijai ir

turizmui palankiose gamtinėse sąlygose (Dreverna). Priekulės mieste mažaaukštei statybai skiriama 20%, sodybinei 80% ploto; Klaipėdos rajono savivaldybės kaimo vietovėse – 10% mažaaukštei statybai ir 90% sodybiniam užstatymui.

- *Sausumos keliai.* Krašto kelias Klaipėda-Šilutė išskirtas kaip pirmo lygmens šalies urbanistinės integracijos ašis (numatomas magistralinis kelias). Pažymima patogios susisiekimo jungties Priekulė-Gargždais, nebuvimo problema. Klaipėdos rajono pamarį kerta: galima tarptautinių ir nacionalinių autoturizmo maršrutų atkarpa – *„Kuršių kelias“* (nacionalinė); rekomenduojamas dviračių bei autoturizmo maršrutas *„Lamatos žiedas“* (nacionalinė) – pažintinis maršrutas po vaizdingiausias gamtine ir kultūrine verte pasižyminčias istorines Lamatos žemes (trasos ilgis 140 km); išskiriamas nacionalinis *„Didžiųjų miestų trakto“* maršrutas (Klaipėda – Kaunas – Vilnius (Klaipėda-Dreverna-Kintai)).

- *Vandens keliai.* Siūlomi: Dreverna/Svencelė – Juodkrantė (ruožo ilgis – 7,3 km) (iš Drevernos – esamas – pažymėtas bojomis); Dreverna/Svencelė – Klaipėda (23 km); Dreverna/Svencelė – Nida (30 km); Dreverna/Svencelė – Kintai (6,5 km); Dreverna-Svencelė-Dreverna (3,5 km); nacionalinės svarbos Minijos vandens kelias; regioninės svarbos Klaipėdos kanalo vandens kelias.

- *Inžinerinė infrastruktūra.* Drevernoje ir Svencelėje planuojama rekonstruoti esamas vandenvietes, pastatyti naujus vandens gerinimo įrenginius. Drevernoje ir Priekulėje planuojama rekonstruoti esamus nuotekų valymo įrenginius. Svencelėje planuojama įrengti nuotekų surinkimo sistemą ir prijungti prie Drevernos nuotekynės. Venckuose ir Lankupiuose planuojamos naujos vandenvietės, nauji vandens gerinimo įrenginiai bei nauji valymo įrenginiai. Kairiuose, rytinėje Karaliaus Vilhelmo kanalo pusėje numatomas viešasis logistikos centras.

- *Rekreacija.* Drevernos bei Svencelės kaimai su didžiąja dalimi aplinkinių teritorijų, pagal resursinių arealų bendrąjį rekreacinį potencialą, priskiriami vidutinei klasei. Klaipėdos rajono teritorijai priskiriamame pamariniame areale tai aukščiausiai rekreacine prasme klasifikuojamas teritorinis visetas. Priekulės rekreacinis potencialas – žemesnis nei vidutinis.. Priekulė bei Drevernos kaimas šiame bendrajame plane įvardinami kaip bendrojo turizmo, pažintinio turizmo bei pramogų ir sporto specializacijų arealai; Svencelės kaimas – pažintinio turizmo, poilsio gamtoje/kaime, verslinės rekreacijos bei pramogų ir sporto specializacijos arealas. Kitose (gamtinėse) pamario teritorijose iškeliamas poilsio gamtoje/kaime bei verslinės

rekreacijos (nesaugomose teritorijose) prioritetas. Saugomose teritorijose išskiriamas žemas rekreacinis potencialas bei rekreacijos vystymo lygmuo.

- *Aplinkosauga ir aplinkotvarka.* Išskiriamas nacionalinės svarbos pamario geoekologinės takoskyros ruožo fragmentas Drevernos-Klaipėdos atkarpoje. Minijos upė įvardinta kaip Europinės svarbos ekologinis koridorius. Kuršių marios ir visi pamaryje esantys draustiniai išskiriami kaip Europinės svarbos bioekologiniai branduoliai. Nuo Klaipėdos miesto šiaurinės ribos iki Drevernos ir jos gretuminių teritorijų esančioje menkai sukultūrintoje gamtinėje teritorijoje išlaikomas ir saugomas esamas natūralus kraštovaizdžio pobūdis. Drevernos apylinkėse gražinami ir gausinami kraštovaizdžio natūralumą atkuriantys elementai.

2.6.4. Šilutės rajono teritorijos bendrasis planas

Urbanistika. Urbanistinis rajono centras – Šilutės miestas; Lokaliniai centrai – Rusnė, Kintai, Saugos, Vilkyčiai. Ypatingos svarbos Urbanistinė jungtis Šilutė-Vilkyčiai (sulig kelio Klaipėda-Šilutė riba).

Susisiekimas. Pažymimos pagrindinės susisiekimo jungtys: Šilutė-Priekulė-Klaipėda (numatomas magistralinis kelias), Šilutė-Žemaitkiemis-Sakūčiai-Priekulė, Šilutė-Žemaitkiemis Sakūčiai-Kintai-Ventė, Šilutė-Rusnė-Uostadvaris; Pajūrio dviračių trasa; Nemuno dviračių trasa.

Rekreacija. Pažymėta, jog didžiausia vasarojančių poilsiautojų apkrova tenka Rusnės miestui, kiek mažesnės – Kintams, mažiausia – Saugams. Pagal kaimo turizmo ir miestiečių sodybų skaičių – Saugai užima lyderės poziciją, toliau seka – Kintai ir Rusnė.

Aplinkosauga. Didelę Šilutės rajono teritorijos dalį užima Nemuno deltos regioninis parkas.

2.6.5. Kiti planai ir projektai

- *Klaipėdos rajono plėtros strateginis planas 2004*-2012 m. Vizija – patraukliausiais gyvenimui, verslui, turizmui, poilsiui Vakarų Lietuvoje. Šiame dokumente akcentuojamas pagarbos verslo, pramonės, žemės ūkio ir turizmo plėtros aspektas, pagarba kultūros ir gamtos paveldui.

- *Šilutės rajono vietos plėtros 2007-2013 m. strategija. „Gyvenimo ir darbo kokybės gerinimas Šilutės rajono savivaldybės kaimo vietovėse“***.** Vizija – ateitį kuriantis, turtingas ir saugus kraštas. Šiame dokumente akcentuojama pagarba kultūros ir gamtos paveldui, darnios verslo, kaimo ir turizmo plėtros svarba regione.

- *Detalieji planai ir žemėtvarkiniai projektai.* Pamario krašte yra didelis patvirtintų detaliųjų planų kiekis, kuriais numatona naujų mažaaukščių namų gyvenamųjų kvartalų statyba bei žemėtvarkiniais projektais planuojami kaimo turizmo ūkiai. Teritorijų planavimo dokumentuose nustatomi privalomieji reglamentai įpareigojantys prisilaikyti pamario krašto architektūrinės stilistikos.
- *Vėjo jėgainių parkas Nr.1.* Pjaulių kaime, esančiame apytikriai už 2 kilometrų nuo Drevernos kaimo norima įkurti 2 MW galingumo 18 vėjo jėgainių parką. Kiekvienos šių jėgainių aukštis viršytų 100 metrų. Šiam projektui aktyviai priešinasi Pjaulių kaimo gyventojai nesutinkantys ir nepageidaujantys, kad jų gyvenamojoje aplinkoje atsirastų naujas vizualinis interventas bei nuolatinis žemų dažnių triukšmo šaltinis.
- *Vėjo jėgainių parkas Nr.2.* 2008-02-05 tarybos sprendimu Nr.T1-385 patvirtintas detalusis planas, kuriuo Mockių kaime numatoma pastatyti šešias Vokietijoje pagamintas „Enercon E-82“ modelio vėjo jėgaines, su bendra 12 megavatų galia. Vėjo jėgainės bus vienos aukščiausių Lietuvoje (iki 108 metrų). Planuojama, kad vėjo jėgainių parkas per metus pagamins iki 38 mln. kW/h elektros energijos (patenkintų visos Šilutės poreikį).
- *Vėjo jėgainių parkas Nr.3.* Čiūteliuose planuojama 20 Enercon E-82 modelio vėjo jėgainių statyba, kurių kiekvienos nominali galia -2 MW. Menčių ilgis – 41 m. Bokštų aukštis – 85 m. Suminė nominavi galia – 40 MW. Prognozuojama metinė gamyba – 100 GWh.
- *Vėjo jėgainių parkas Nr.*4. AB „Klaipėdos vanduo“ planuoja išnuomoti III vandenvietės teritorijos dalį vėjo arba saulės jėgainių parko kūrimui.
- *Termofikacinė elektrinė.* Šilutės rajone planuojama pastatyti didelio efektyvumo termofikacinę elektrinę, kuri energijos gamybai naudos atsinaujinančius energijos išteklius – biodujas, išgaunamas iš biodegraduojančių atliekų (buityje, soduose, žemės ūkyje susidarančios organinės atliekos), elektrinė bus prijungta prie šilumos aprūpinimo sistemų. Planuojama, kad iš biodujų kasmet bus pagaminama 9 600 MW elektros energijos ir 1 200 MWh šilumos energijos.
- Kintuose jau daugiau nei 7 metus UAB „Minijos nafta“ siekia įrengti naftos gavybos gręžinius. Šiems planams itin aktyviai priešinasi Kintų bendruomenė.
- *Svencelės rekreacinė gyvenvietė.* 2008-11-27 Klaipėdos rajono savivaldybėje patvirtintas detalusis planas (Reg. Nr. 003553001948), numatantis naujos, rekreacinio pobūdžio gyvenvietės atsiradimą Svencelės kaime *(žiūrėti skyriuje 2.4.3.)*.

- *Klišių rekreacinis kompleksas.* 2003-06-26 Klaipėdos rajono savivaldybės tarybos patvirtintas detalusis planas numatantis 29 hektarų teritorijoje, Klišupės upelio šiauriniame krante, įkurti rekreacinio pobūdžio kompleksą, didžiojoje planuojamo žemės sklypo dalyje išlaikant pirminį žemės ūkio žemės naudojimo būdą ir pobūdį čia įrengti medžiotojų, žvejų, poilsio namelius, arklides, saunas, vandens telkinius, žaidimo aikšteles ir kita (iš viso čia suplanuoti 8 pastatai). Detaliojo plano Nr. T11-102; Reg. Nr. 00355300442.

2.7. SSGG analizė

Stiprybės

1) Pamario krašte koncentruojasi tankiausias valstybinės ir vietinės reikšmės vandens kelių tinklas visoje Lietuvos Respublikoje.
2) Modernios prieplaukos.
3) Jėgos aitvarų ir burlenčių sporto paplūdimiai.
4) Geras automobilių kelių susisiekimas (krašto keliai, geležinkelis).
5) Gera geopolitinė padėtis (pasienis su Rusija)
6) Gera geografinė padėtis (Kuršių marios, ryšys su Kuršių nerija, Klaipėdos miestu).
7) Kuršių mariomis ir pamariu driekiasi tarptautinės vertės žuvų, gyvūnų ir paukščių migracijos koridoriai.
8) Unikalūs, urbanizacijos nepaliesti biologinės įvairovės ištekliai (saugomos teritorijos).
9) Unikalus kultūros paveldo sektorius (nacionaliniame kontekste).
10) Didelis rekreacijos ir turizmo paslaugų plėtros potencialas (antropogenizacijos poveikio nesudarkytų, natūralių, neįsisavintų gamtinių vertybinių resursų gausa).
11) Išsaugoti tradicinio kaimo požymiai: agrariškumas ir kaimiškumas.
12) Augantis turizmo verslas (investicijos į turizmo infrastruktūros plėtrą).

Silpnybės

1) Dėl po II pasaulinio karo nutrūkusios nuoseklios sociokultūrinės raidos, šiandieninės sudurtinės bendruomenės nėra vieningos ir organizuotos.
2) Silpni turistiniai ir ekonominiai ryšiai su Kaliningrado sritimi.
3) Regresuojanti verslinė žuvininkystė.

4) Nepatenkinama dalies polderių ir jų įrenginių (pylimai, siurblinės, šliuzai, grioviai ir melioracijos sistemos) būklė, įtakojanti žemės ūkio naudmenų užpelkėjimą, prasiveržiančių pavasarinių potvynių žalą.

5) Ekologinio stabilumo problema (nelegalus gamtos išteklių naudojimas, Kuršių marių eutrofija, didelius žemės plotus užliejantys pavasariniai potvyniai, prasta kaimo gyvenviečių nuotekų valymo būklė).

6) Kuršių marių ir jos intakų seklumas riboja laivybos galimybes krašte.

7) Neišnaudojamos ES struktūrinių fondų įsisavinimo galimybės rekreacijos, žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuose (modernizuojant darbinę aplinką ar keičiant veiklos specifiką).

8) Nepakankamai išplėtotas rekreacijos ir turizmo marketingas, neišplėtota informacinė sistema, trūksta kokybiškų maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas teikiančių įstaigų, kultūros paveldo vertybių pritaikymo rekreacijai. Nepakankamai išnaudota gamtinė aplinka.

9) Jaunimo užimtumo problema, emigracija, alkoholizmas, bedarbystė, kvalifikuotų specialistų ir darbininkų trūkumas. Neuniversitetinių aukštojo mokslo įstaigų trūkumas.

10) Darbingo amžiaus žmonių pasyvumas dalyvaujant darbo rinkos judėjime, keliant asmeninę kvalifikaciją.

11) Darbdavių pasyvumas motyvuojant ir rengiant specialistus vietos gyventojų tarpe.

12) Karaliaus Vilhelmo kanale esantys Lankupių, Drevernos ir Klaipėdos šliuzai pritaikyti vandens lygio reguliavimui kanale. Kanalas naudojamas Klaipėdos III-iosios vandenvietės kaip geriamojo ir buitinio vandens rezervuaras, kuriuo aprūpinama dalis Klaipėdos miesto poreikių. Šliuzai ir vandenvietė trukdo naudoti Klaipėdos kanalą pagal vieną iš pirminių jo paskirčių – laivybai. Kariškių ir aplinkosaugininkų požiūris į laivybos atgaivinimą kanalu – taip pat neigiamas (Kairių poligonas, Lūžijos ir Kliošių draustiniai).

Galimybės

1) Kaliningrado srities kaimynystė (akcentuojamas LR bendrajame plane numatytas vandens kelias Karaliaučius–Kuršių marios–Klaipėda (E70)).

2) Intensyvėjanti laivyba Nemuno upe (LR bendrajame plane numatytas vandens kelias Klaipėda–Kuršių marios–Nemuno upė–Kaunas (E41)).

3) Tvirti tiesioginiai ryšiai su kitais šalies valstybinės reikšmės vandens keliais.

4) Karaliaus Vilhelmo kanalo gylis yra didesnis nei 2 metrai, o tai reiškia, jog čia gylis tenkina laivybos poreikį.

5) Didėjanti ekologiškos produkcijos ir atsinaujinančios energetikos paklausa sudarys sąlygas išnaudoti menkai antropogenizacijos procesų paveiktus Pamario krašto gamtinius išteklius; numatomi statyti nauji vėjo jėgainių parkai.

6) Pamario kaimuose esančios *jaunos* ir besisteigiančios naujos bendruomenės ateityje veiks vieningai ir racionaliai sieks bendrai užsibrėžtų tikslų.

7) ES struktūrinių fondų ir kitų finansinio rėmimo organizacijų lėšų įsisavinimas.

8) Neišnaudoti žmogiškųjų išteklių rezervai (būtina užsiimti specialistų ruoša bedarbių vietos gyventojų tarpe).

9) Kultūros paveldo vertybiniai objektai pritaikytini rekreacijos ir turizmo bei viešųjų paslaugų sektoriui.

10) Senųjų Kuršių marių burlaivių – kurėnų etnokultūrinė pažintinė gamyba ir laivyba.

Grėsmės

1) Globalios ir nacionalinės ekonominės situacijos kaita (naftos kainų svyravimai, rinkų poreikiai, infliacija ir kt.) turės įtakos perspektyvinei Pamario krašto raidai.

2) Išliekant esamam ekonominio išsivystymo lygių skirtumui tarp pamario krašto ir užsienio valstybių tikėtina tolesnė jaunimo ir kitų darbingo amžiaus žmonių emigracija.

3) Nesikeičiant darbo rinkos požiūriui į specialistų rengimą vietos gyventojų tarpe, tikėtinas tolesnis pamariečių migravimas į didžiuosius šalies miestus.

4) Sudėtingėjantis aukštojo mokslo prieinamumas, o baigusiųjų šias mokyklas per menkas motyvavimas grįžti į pamarį įtakotų tolesnį vietos bendruomenių susiskaldymą.

5) Tradiciniais, neefektyviais ūkininkavimo metodais dirbančių vietos žemdirbių ir žvejų nesugebėjimas prisitaikyti prie ES rinkos poreikių ir galimybių įtakos šių verslų regresiją.

6) Industrializacijos procesai pamario gretimybėse gali neigiamai įtakoti Pamario krašto, kaip fundamentinės rekreacinės erdvės formavimąsi.

7) Naftos gavybos verslo plėtra pamaryje gali neigiamai įtakoti pamario kaip rekreacinės erdvės patrauklumą, sumažinti verslo investicijas.

8) Dėl Nemuno nešmenų seklėjančios Kuršių marios gali neigiamai įtakoti ir taip ribotas pamario laivybos galimybes.

9) Numatomų statyti vėjo jėgainių galima neigiama įtaka aplinkos kokybei, rekreacinei aplinkai. Šių projektų įgyvendinimą neabejotinai lydės vietos gyventojų pasipriešinimas.

10) Globalizacijos procesai įtakos vietos kultūrinio identiteto nykimą, savitumo ir išskirtinumo nykimą.

III. PAMARIO KRAŠTO VIZIJA

Remiantis istorinės ir esamos situacijos analizės duomenimis bei nustatytais fundamentiniais tapatumo ženklais, šiame skyriuje formuojama Pamario krašto plėtros direkcija. Sprendžiama intensyviausiai regiono tapatumą reflesuojančių elementų plėtros problema.

3.1. Urbanistinė plėtra ir architektūra

3.1.1. Kultūros paveldas

Pamario krašte esantis kultūros paveldas tvarkybos požiūriu skiriamas į du nepriklausomus sektorius, kuriuose reglamentuojami skirtingi tvarkybos režimai:

- *Kompleksiniai kultūros paveldo dariniai*. Šiam sektoriui priskirtinos saugomos kultūrinės teritorijos, urbanizuotos kultūros paveldo vietovės, statinių kompleksai ir ansambliai.

1) Saugomose kultūrinėse teritorijose [skr.2.3.1.] turi būti betarpiškai laikomasi tų teritorijų tvarkymo ir naudojimo režimo reikalavimų. Tikslu išlaikyti kultūrinį vientisumą bei harmoningos architektūrinės kaitos principą, ne tik gretimybinės teritorijos ir objektai, bet ir tolimesni, į buferinę apsaugos zoną patenkantys objektai, turi būti tvarkomi ir naudojami prisilaikant atitinkamoje saugomoje kultūrinėje teritorijoje dominuojančios tradicijos pobūdžio.

2) Urbanizuotose kultūros paveldo vietovėse [skr.2.3.1.] turi būti laikomasi tų teritorijų tvarkymo ir naudojimo režimo reikalavimų. Šios vietovės turi tapti Pamario krašto, kaip istorinės vertės požymių turinčio regiono, kultūrinės idėjos sklaidos centrais, visuomeninės bei turistinės traukos branduoliais. Į urbanizuotos kultūros paveldo vietovės apsaugos nuo fizinio poveikio bei vizualinės apsaugos pozonį patenkantys žemės sklypai ar jų dalys su ten esančiais kitais nekilnojamaisiais daiktais privalo atitikti urbanistinės vertybės architektūrinės idėjos bei stilistinio vientisumo reikalavimą. Atitinkamas reikalavimas taikomas ir už *režiminių* teritorijų ribų esantiems urbanistinės plėtros arealams, kuriuose dar yra išlikęs dominuojantis architektūrinis-stilistinis ryšys su urbanistinės vertybės zona bei pozoniu arba, į kurių erdvę ikomponuotas tradicinę krašto architektūrinę tradiciją atspindintis objektas nesudarkytų architektūrinio mikroklimato. Prioritetas – tradicinio, kraštui būdingo architektūrinio stiliaus teritorinė plėtra, urbanistinis-arhitektūrinis vientisumas bei harmonija. Pažymėtina, jog naujuose objektuose turi būti integruoti ženklai leidžiantys juos teisingai identifikuoti, kaip naujos statybos artefaktus.

3) Kultūros paveldo statinių kompleksuose ir ansambliuose [skr.2.3.1.] turi būti laikomasi tų teritorijų tvarkymo ir naudojimo režimo reikalavimų, išlaikomas ansamblį sudarančių atskirų nekilnojamųjų daiktų ir viso komplekso autentiškumas. Kompleksų pozicija

bendrame urbanistinio tinklo kontekste – architektūrinė ir visuomeninė dominantė. Į kultūros paveldo kompleksų vizualinės apsaugos pozonį patenkantys nekilnojamieji objektai privalo atitikti architektūrinio vientisumo kriterijų.

- *Pavieniai kultūros paveldo objektai*. Po visą Pamario kraštą išsibarsčiusios pavienės kultūros paveldo vertybės skiriamos į dvi kategorijas, kuriose numatomi skirtingi tvarkybos režimai:

1) Pavieniai kultūros paveldo objektai urbanizuotoje erdvėje, priklausomai nuo architektūrinio ryšio kokybės su gretimybiniais objektais gali būti išpildomi kaip urbanistinio komplekso stilistinė bei funkcinė dominantė, suponuojanti net ir perspektyvinę aplinkos tvarkymo kryptį arba būti integruota į bendrą architektūrinį karkasą, kaip sudėtinis, adekvačios vertės, struktūrinis elementas. Prioritetinė kryptis – kultūros paveldo objekto kaip architektūrinės ir visuomeninės dominantės tvarkyba ir naudojimas.

2) Pavieniai kultūros paveldo objektai neurbanizuotoje erdvėje perpektyvinės urbanistinės plėtros atveju priimtini kaip architektūrinis etalonas.

Pastabos. Visais nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių disponavimo atvejais būtina išlaikyti formos ir turinio kokybinės sintezės principą. Rekonstrukcijos atveju, modernizmo išraiškos forma nepriimtina (priedas Nr.1-6). Rekomenduojamas istorinių parkų regeneravimas ir naujų parkų bei smulkesnių rekreacinių želdynų įveisimas, urbanistinių branduolių *žaliosios infrastruktūros* formavimas. Atgaivintinas porinio lėkio (žirgelių) architektūrinis elementas nendrinių stogų namuose (apsauga nuo vėjo) bei vėtrungių tradicija.

3.1.2. Nauja statyba

Remiantis šiandieninėmis urbanistinės plėtros tendencijomis ir numatoma perspektyva, nauja statyba skiriama į tris nepriklausomus sektorius su skirtingais reglamentais:

- *Gyvenamieji kvartalai ir gyvenamųjų namų grupės* neurbanizuotoje aplinkoje turi atitikti Pamario krašto architektūrinės stilistikos reikalavimą. Viso komplekso stilistinio vientisumo užtikrinimui detaliojo teritorijų planavimo dokumento rengimo etape būtinas konkretus komplekso architektūrinio sektoriaus reglamentavimas. Urbanizuotoje aplinkoje naujai planuojami objektai, esant galimybei išsaugoti harmoningą architektūrinį mikroklimatą, turi būti planuojami prisilaikant Pamario kraštui būdingos architektūrinės stilistikos. Priešingu atveju galimas laisvesnis interpretavimas, naujadarą integruojant į aplinką tokia architektūra, kokios reikalauja vieningos architektūrinės aplinkos rezultato reikalavimas.

- *Pavieniai gyvenamieji namai* neurbanizuotoje aplinkoje (ūkininko sodybos) turi būti statomi išlaikant Pamario kraštui būdingą architektūrinę stilistiką. Naujai planuojami objektai urbanizuotoje erdvėje, esant galimybei, turi atitikti Pamario kraštui būdingą architektūrinę stilistiką. Priešingu atveju, galima laisvesnė objekto išraiška integruojant jį į vieningą urbanistinio komplekso architektūrinę struktūrą.
- *Rekreaciniai ir viešųjų paslaugų objektai* (kempingai, kaimo turizmo sodybos, viešbučiai, restoranai, užeigos) architektūrinės išraiškos formomis ir formos turiniu (paslaugų paketu ar bent dalimi) turi užimti Pamario krašto materialiosios ir nematerialiosios kultūros reprezentacinio dominatoriaus poziciją. Architektūrinė stilistika turi atitikti *pamarietiškos* architektūros tradiciją.

Pastabos. Naujų pastatų architektūrinės išraiškos principas – nauja kokybė, pagal seną tradiciją. Technologinis objekto išpildymas orientuotas į šiuolaikinio žmogaus poreikius. Formos, medžiagos, spalvos – stiliaus prioritetas – istorinės architektūrinės tradicijos tęstinumas, stilistinis vientisumas. Galimi tik tokie šiuolaikinės architektūros interventai, kurie nekeičia architektūrinio komplekso stilistinio vientisumo. Priklausomai nuo urbanizacijos intensyvumo, rekomenduojamas naujos statybos objektų architektūros *reglamentavimas*:

- Medinis arba fragmentiškai medinis fasadas. Dominuojanti medinės fasado dalies spalva rausvai ruda arba natūrali medžio spalva. *Rekomendacija*: pagal tautinių motyvų dekoravimo tradiciją ornamentuoti vėjalentės, durų ir, langų apvadus. Medinės puošybos koloristiniai dėmenys balti, geltoni, mėlyni.
- Raudonplytis netinkuotas arba fragmentiškai raudonplytis fasadas. Galimas klinkerinių plytų naudojimas. Fachverkinis arba fragmentiškai fachverkinis fasadas. Tinkuotas arba fragmentiškai tinkuotas fasadas. Galimas visų aukščiau išvardintų elementų kombinavimas.
- Šlaitinis čerpinis arba nendrinis stogas.
- *Rekomendacija*: lentelė su namo pastatymo metų įrašu, vėtrungė, porinis lėkis (žirgeliai) frontono ir kraigo sandūroje.
- Želdiniai gyvenamajame sklype turi užimti ne mažiau kaip 25% nuo viso sklypo ploto. *Rekomendacija*: tradiciniai medžiai sodyboje.

3.2. Sausumos keliai

Sausumos keliai skiriami į automobilių kelius, dviračių ir pėsčiųjų takus ir geležinkelius.

Automobilių keliai

Krašto kelias Nr.141 Klaipėda-Šilutė, LR ir Klaipėdos rajono bendrajame plane numatytas pertvarkyti į magistralinį kelią (pirmo lygmens šalies urbanistinės integracijos ašis). Pamario krašto teritorinės apibrėžties kontekste, šis kelias priimtinas kaip pamario rytinė riba, rėminanti regioną su visais jam būdingais identiteto bruožais (pelkės, polderiai, kultūros paveldas). Kelio rekonstrukcijos metu ši susisiekimo jungtis turės būti išplėsta ir pertvarkyta į dviejų dvijuosčių vienakrypčių važiuojamųjų dalių kelią. Tai dar labiau sustiprins kelio kaip regiono skiriamosios ašies pobūdį.

Pasikeitus kelio kategorijai bei kelio naudojimo intensyvumui, sustiprės urbanistinės plėtros, šios susisiekimo ašies prieigose, poreikis. Todėl kelio Nr.141 gretimybinėje aplinkoje galimas naujų degalinių kolonėlių, logistikos centrų, auto-remonto servisų, pakelės užeigų, prekybos centrų ir kitų urbanistinės plėtros požiūriu reikšmingų objektų atsiradimas, suteiksiantis impulsą tolimesnei krašto plėtrai. Darnios ir pilnavertės regiono ekonominės plėtros požiūriu, šių objektų atsiradimas yra būtinas, todėl sprendžiamas turi būti ne jų atsiradimo, o jų kokybinio išpildymo klausimas, kadangi šie objektai įtakos rytinių pamario prieigų urbanistinės plėtros architektūrinę išraišką. Minimi kapitaliniai objektai turės atitikti regionui būdingą istorinės profesionaliosios architektūros kuklumo sąlygą (aukštybinę, mastelinę ir stilistinę) bei pasižymėti kraštui būdingo architektūrinio stiliaus šiuolaikiška interpretacija. Architektūriniam išpildymui skiriama didesnė laisvė, dėl urbanistinio intensyvumo kategorijos bei regiono pakraščio statuso, kuris ir *emocinės kreivės* požiūriu priimtinas kaip privalumas (Pamario kraštas iš rytų prasidėtų nuo modernesnių architektūrinės išraiškos formų, judant vakarų kryptimi įgautų vis ryškesnius regionui būdingos autentikos bruožus). Kelio plėtros atveju sustiprės funkcinis ryšys su pamario rajoninių kelių tinklu.

Patogios automobilinio susisiekimo jungties Priekulė-Gargždai nebuvimas priimtinas kaip problema, todėl būtinas teritorinio koridoriaus rezervavimas naujo krašto kelio tiesimui. Naujojo kelio trajektorija galėtų būti Priekulė-Dovilai-Gargždai. Agluonėnai su naujuoju keliu jungtūsi papildoma rajoninio kelio jungtimi.

Pamario rajoninių kelių, jungiančių rekreacine verte pasižyminčius urbanistinius centrus arba sutampančių su autoturizmo ar dviračių turizmo trasomis, prieigose turi būti įrengti dviračių takai; priklausomai nuo esamo ir planuojamo tų kelių naudojimo intensyvumo ir numatomos perspektyvinės kategorijos rekomenduotinas medžių eilių šalikelėse sodinimas (medžiai nuo

važiuojamosios kelio dalies sodinami tokiu atstumu, kad tarpiniame plote išsitektų rezervinis plėtros koridorius perspektyvinei automobilių kelio plėtrai, dviračių ir pėsčiųjų takų irengimui, inžinerinių tinklų plėtrai.

Vietinės reikšmės kelių prieigose esant palankioms aplinkybėms rekomenduotinas medžių eilių šalikelėse sodinimas. Šalikelių užsodinimo atveju, paliekamas rezervinis koridorius perspektyvinei automobilių kelio plėtrai, galimam dviračių/pėsčiųjų takų tiesimui, inžinerinių tinklų plėtrai.

Dviračių takai

Skirtingose Pamario krašto erdvėse esančios *Vakarų Lietuvos dviračių žiedo* atkarpos reikalauja individualaus sprendimo būdo:

1) Klaipėda-Dreverna (palei Karaliaus Vilhelmo kanalą) – esama 14 km žvyrkelio distancija, automobilinio, dviračių ir pėsčiųjų susisiekimo jungtis. Šio kelio asfaltavimas pritaikant automobilių eismui būtų ypač naudingas transporto susisiekimo požiūriu, tačiau skiriamosios erdvės tarp kelio ir kanalo faktinis nebuvimas sąlygotų kanalo pakrantės rekreacinės vertės infliaciją. Todėl esamas žvyrkelis nuo Klaipėdos iki rajoninio kelio Priekulė-Dreverna (Nr.2206) siūlomas rekonstruoti į keturių juostų, asfalto dangos dviračių taką, kelio prieigose atitinkamu atstumu įrengiant atokvėpio aikšteles su būtinuoju mažosios architektūros elementų išpildymu (pavėsinė, suolai, stalas, šiukšliadėžės, informacinis stendas, dviračių stovai ir kt.). Sprendimas priimtas įvertinus aplinkybę, jog didžiausias, ruožo dominantės (Karaliaus Vilhelmo kanalo) potencialas – rekreacija, todėl šia kryptimi atkarpa ir turi būti vystoma.

2) Asfaltuoto rajoninio kelio *Dreverna-Svencelė* (Nr.2206) prieigose būtinas suverenaus asfaltuoto dviejų juostų dviračių tako įrengimas (dėl esamo kelio automobilinio intensyvumo – saugumo).

3) Per Kintų mišką einantis vietinės reikšmės žvyrkelis *Svencelė-Kintai* turėtų būti asfaltuotas, o vizualiai neaprėpiamu atstumu įrengtinas, paraleliai automobilių keliui vingiuojantis, suverenus, asfaltuotas, dviejų juostų, dviračių takas. Sprendimas grindžiamas faktu, jog vasaros metu ženkliai suintensyvėja esamo žvyrkelio naudojimas automobiliais ir dviračiais (kyla pavojus saugumui, automobilių sukeliamos dulkės menkina rekreacinės aplinkos kokybę keliu riedantiems dviratininkams). Naujai įrengtino dviračių tako atkarpoje būtina išpildyti mažosios architektūros infrastruktūrą, įrengti atokvėpio aikšteles.

4) Rajoninio kelio *Kintai-Ventė* (Nr.2201) prieigose būtinas suverenaus, dviejų juostų asfaltuoto dviračių tako įrengimas (dėl esamo kelio automobilinio intensyvumo – saugumo).

5) Rajoninio kelio *Povilai-Šilutė* (Nr.4217) perspektyvinio esamos žvyro dangos asfaltavimo metu, kelio prieigose turėtų būti įrengtas dviejų juostų, asfalto dangos, suverenus dviračių takas (dėl esamo kelio automobilinio intensyvumo – saugumo). Pamiškiniuose ruožuose galimas dviračių tako nutolimas nuo automobilinio kelio gretimybės, išsprendus žemėvaldų problemą rekomenduotinas dviračių tako trasos priartėjimas prie Krokų lankos (rekreacinės kokybės faktorius).

6) Krašto kelio *Šilutė-Rusnė* (Nr.206) prieigose būtinas suverenaus, dviejų juostų asfaltuoto dviračių tako įrengimas (dėl esamo kelio automobilinio intensyvumo – saugumo).

7) Rajoninių kelių *Rusnė-Uostadvaris* (Nr.4204; asfaltuotas), *Uostadvaris-Pakalnė* (Nr.4245; žvyrkelis), Pakalnė-Rusnė (Nr.4205; asfaltuotas) dviračių tako trasa gali sutapti su automobilių važiuojamosiomis dalimis (dviračių takų įrengimui reikiamos erdvės trūkumas (sodybos); mažas eismo intensyvumas).

Kiti sprendiniai. Rajoninio kelio Priekulė-Dreverna (Nr.2206), sutampančio su Pajūrio dviračių trasos atkarpa, prieigose būtinas suverenaus, dviejų juostų asfaltuoto dviračių tako įrengimas (dėl esamo kelio automobilinio intensyvumo – saugumo).

Pastabos. Dviračių takų įrengimas galimas ir kituose rekreacine verte pasižyminčių trasų prieigose (Šyšos šiaurinė pakrantė, Minijos pakrantės pietinis ruožas, Kniaupo įlankos pakrantė ir kt.) bei jungtys tarp rekreacinių traukos centrų. Visos dviračių trasos turi būti išpildytos atokvėpio aikštelių sistema.

Pėsčiųjų takai

Pėsčiųjų takai įrengtini visuose urbanistiškai išpildytose erdvėse, kuriose yra pėsčiųjų susisiekimo poreikis (miestai, miesteliai, kaimai). Rekomenduojamas minimaliai dviejų juostų pėsčiųjų tako įrengimas visuose naujai formuojamuose dviračių takų atkarpose.

Geležinkelis

Geležinkelio Klaipėda-Šilutė atkarpa sutampa su svarbios urbanistinės jungties – krašto kelio Klaipėda-Šilutė, trajektorija, todėl ši ašis priimtina pagrindinai kaip utilitarinės susisiekimo paskirties objektas. Tikslu optimizuoti susisiekimo poreikiui naudojamų skirtingų transporto

priemonių našumą bei apkrovų intensyvumą, rekomenduojamas geležinkelio linijos kaip patogios tarpmiestinio susisiekimo trasos propagavimas.

3.3. Natūrali ir sukultūrinta gamtinė aplinka

Saugomose teritorijose turi būti laikomasi toms teritorijoms nustatytų naudojimo režimo reglamentų bei apribojimų *(žiūrėti skyriuje 2.2.1.)*.

3.3.1. Miškai

Pamario miškuose dominuojanti medžių rūšis – pušis, suponuoja pastarųjų, kaip potencialios rekreacinės erdvės, vertę. Išsprendus žemėvaldos klausimą rekomenduojami ir žemėnaudos pakeitimai, miškus performuojant ir pritaikant intensyvesnės rekreacinės veiklos paskirčiai. Priklausomai nuo miško dydžio, dirvožemio drėgmės fono, atstumo iki artimiausių turistinių traukos centrų ir kitų aplinkybių numatomi skirtingi želdynų disponavimo bei pritaikymo būdai:

1) Iš nedidelių miškų esančių ne toliau kaip 3 km nuo artimiausių turistinių traukos centrų gali būti formuojami poilsio parkai, su gamtinėmis medžiagomis išpildytos mažosios architektūros rekreacinių elementų sistemos (natūrali pasivaikščiojimo takelių danga, mediniai suoliukai bei šiukšliadėžes, stalai, pavėsinės ir kt.). Tokie parkai galėtų atsirasti Ventės vakariniame miške, apie 1200 m į rytus nuo Kintų esančiame miške, prie Saugų esančiame Kukorių miške. Iš esamų miškų naujai formuojamuose poilsio parkuose būtinas naujų medžių, krūmų ir gėlių rūšių introdukavimas, tačiau augalų rūšinė sudėtis turi išlikti artima natūraliai.

2) Dominantinių rekreacinių išteklių gretimybinėje aplinkoje (vandens ir dviračių trasų prieigose), neužžėlusiose ar mažai užžėlusiuose miškų vietose, kurių nekerta rekreacine ar kita prasme svarbūs susisiekimo koridoriai bei įvertinus kitas galimai problemines aplinkybes (viešojo intereso konflikto galimybė), gali būti įrengiamos stovyklavietės. Tokių stovyklaviečių atsiradimui tinkami dideli miškai (Kintų, Kliošių) arba mažų miškų prieigos.

3) Dideliuose, rūšine sudėtimi turtinguose miškuose galimas pažintinių takų įrengimas (Kintų miške esančio pažintinio tako pavyzdys). Šiuo požiūriu tinkami Žalgirių ir Kliošių miškai. Pažintiniai takai turi būti išpildyti informacine, sanitarine ir rekreacine prasmėmis, suformuota mažosios architektūros elementų sistema (apžvalgos bokšteliai, pavėsinės, suoliukai, šiukšliadėžės ir kt.). Tako pradžioje ir pabaigoje būtina didesnė bei labiau informacine ir rekreacine prasmėmis išpildyta aikštelė.

4) Dideliuose miškuose (Kintų ir Kliošių) galimas sveikatingumo takų įrengimas. Tokie takai galėtų atsirasti ir drėgnuose miškuose ar jų dalyse, į sportinių kliūčių arsenalą integruojant atskiras pelkes. Šias sąlygas atitinka Derceklių (Dituvos sodų bendrijos) pietinėje prieigoje esantis miškas.

Pastabos. Visuose iš miškų formuojamuose rekreacinėse erdvėse būtini sanitarinių bei estetinių savybių gerinimo darbai, brandą pasiekę medynai kertami ne plynai, o etapais, iškirstas vietas atsodinant naujais augalais, atveriami reginiai, atraktyvūs ir lankomi objektai. Visuose rekreacinio pobūdžio miškuose medžioklė turi būti ribojama, o vasaros sezono metu uždrausta. Miško kirtimai žaliavai, rekreaciniuose miškuose kertami tik tuose vietose, kur to reikalauja sanitariniai ar rekreaciniai poreikiai. Miško formavimo darbai atliekami tik parengus atitinkamas miškotvarkos schemas ir planus.

3.3.2. Pelkės

Pamario krašto pelkynai ir pertėklinio drėgnumo teritorijos, pagal gretimybinę aplinką, dydį, išsidėstymo charakteristiką ir kitas aplinkybes skiriamos į dvi pagrindines grupes:

1) Kuršių marių rytinės pakrantės pelkynų ir pertėklinio drėgnumo zona. Didžioji pamario krantų dalis pasižymi pertėklingu drėgnumu, esančiu visiškoje Kuršių marių įtakos sferoje. Šioje zonoje esančiuose saugomose teritorijose turi būti laikomasi toms teritorijoms nustatytų tvarkymo ir naudojimo režimo reglamentų, todėl tokiose ruožuose veiklos galimybių arealas yra tiesiogiai priklausomas nuo saugomos teritorijos statuso ir tikslo, kuriuo ta teritorija yra įsteigta. Jeigu saugomos teritorijos režimas ir joje saugomoms vertybėms atitinkamas ruožo tvarkymo ir naudojimo būdas negali turėti įtakos, tokiu atveju čia prioritetinės veiklos kryptys turi sietis su laisvai prieinamomis bendro naudojimo rekreacinėmis erdvėmis. Šiame ruože neturėtų būti vykdoma gyvenamųjų namų, kaimo turizmo sodybų, pramoninių objektų statyba, tiek dėl pačių tariamai statomų objektų eksploatacijos saugumo, tiek dėl viešojo intereso didelio rekreacinio potencialo erdvėje. Čia, priklausomai nuo dirvožemio drėgnumo sąlygotų galimybių įsteigti rekreacinę erdvę, galėtų atsirasti pažintiniai bei sveikatingumo takai, maudyklos, jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimiai ir kitos mažesniu aplinkos antropogenizacijos laipsniu bei mažesniu stacionarumu pasižyminčios struktūros, išpildytinos mažosios architektūros rekreacinės architektūros elementų sistema. Saugomose teritorijose esantys pelkynai, kuriose, dėl jose nustatytų tvarkymo ir naudojimo režimų reglamentavimo pobūdžio, tokia veikla yra

negalima, turi būti palikti kaip fundamentinis pamario pakrantės ruožo gamtinio karkaso pagrindas (Nemuno priešakinės deltos gamtinis rezervatas).

2) Antrąją grupę sudaro didelės pelkės lokalizuojamos didesniu atstumu nuo Kuršių marių prieigų. Šios kategorijos pagrindą sudaro Tyrų, Svencelės ir Aukštumalos pelkės. Visos išvardintos pelkės patenka į saugomų teritorijų registrą, o jose nustatytose reglamentuose saugomos teritorijos struktūrinės sistemos esmę sudaro būtent pelkės, todėl, tai kas priimtina ir valstybės globojama kaip vertybė turi išlaikyti savo būdą ir kondicijos kokybę ateityje. Šios pelkinės teritorijos, *čia* projektuojamoje Pamario krašto tapatuminės sistemos perspektyvoje priimamos kaip natūralaus gamtinio karkaso struktūrinės visumos fundamentinė ašis.

3.3.3. Polderiai

Pamaryje esantys polderiai skiriami į žiemos ir vasaros tipus. Polderių eksploatacijos perspektyva sprendžiama priklausomai nuo gamtinės ir socialinės aplinkos sąlygų:

1) Vasaros tipo polderiai išlaiko esamą tipą dominuojančios gamtinės aplinkos verte, potencialu ir perspektyva pasižyminčiuose teritorijose. Socialiniu požiūriu būtinoji vasaros tipo polderio išlikimo sąlyga – atitikimas ūkininkavimo tradicijos poreikiams, ekonominių nuostolių dėl nepakankamos polderių kategorijos nebuvimas. Sprendžiant vasaros tipo polderio rekonstrukcijos į žiemos tipo polderį problemai, iškilus socialinės ir gamtinės aplinkos priešpriešai (pvz.: trūkumas žemės ūkiui, privalumas gamtinei aplinkai) remiantis sprendžiamos teritorijos vertybinė sistema bei potencialas turi būti nusistatoma konkreti tos teritorijos raidos kryptis (pvz.: vasaros tipo polderis pasižymintis didesne ūkine nei gamtine verte ir potencialu rekonstruojamas į žiemos tipo polderį su sprendžiamos teritorijos kaip agrarinio arealo intencija).

2) Gyvenvietėms, gamybiniams centrams, intensyvaus ir/ar vyraujančio ūkininkavimo zonoms apsaugoti būtini žiemos tipo polderiai.

Pamario polderiams keliami reikalavimai

1) Siurblinių pajėgumai turi tenkinti polderių eksploatavimo poreikius.

2) Visos siurblinės privalo turėti rezervinius generatorius (alternatyva elektros nutrūkimo atveju).

3) Pylimai saugantys polderius turi būti sukasti iš atmosferos poveikiui atsparių medžiagų.

4) Pylimų aukštis turi garantuoti polderio teritorijos saugumą didžiausio numanomo potvynio atveju.

5) Į pylimus būtina integruoti specialius, apsaugai nuo bebrų skirtus, metalinius tinklelius.

6) Būtina užtikrinti griovių pratakumą (neužžėlę, neužnešti).

7) Sugadinti drenažo vamzdžiai turi būti pakeisti naujais, užnešti – išvalomi.

8) Turi būti užtikrinamas polderiuose esančių žvyrkelių pravažumas ir kokybė (tose polderiuose, kur gamtinė aplinka neužima vertybinės ir potencialinės dominantės pozicijų, esant galimybei, rekomenduojamas žvyrkelių asfaltavimas).

9) Už polderio priežiūrą turėtų atsakyti polderio naudotojai – visi žemės sklypų esančių polderio teritorijoje savininkai ir/ar naudotojai (polderio naudotojų asociacija).

3.3.4. Potvyniai

Potvynis pamaryje priimamas kaip natūralus gamtos ciklas, kuris kartojasi kiekvieną pavasarį atnešdamas periodinius nuostolius (žiūrėti skyriuje 2.2.6.). Pamario potvynio užliejamos teritorijos priklausomai nuo jose esančios žemės naudojimo būdo bei kitų nekilnojamųjų daiktų vietos potvynio atžvilgiu, skiriamos į keturias tvarkybos ir naudojimo grupes:

1) *Gyvenamos sodybos*. Vietose, kur potvynis kasmet apsemia gyvenamuosius namus ir sodybas žmonės su šiuo gamtos reiškiniu yra moraliai susigyvenę ir sąlyginai prisitaikę (Žalgirių kaimo gyventojų kovą prieš kasmetinį potvynį atspindi namų inžinerinis pritaikymas aukštam drėgmės lygiui bei asmeninių daiktų ir gyvulių sukėlimas į potvynio nepasiekiamą aukštį). Šis žmogaus susigyvenimas su šios dienos požiūriu vertinant nesusigyvenamomis gyvenimo sąlygomis yra istorinio tęstinumo bei *tradicijos* kultūros paveldo rezultatas, todėl ši sritis turi likti esamoj kondicijoj, dėl esamos situacijos atitikimo optimalios vietos vertės ir potencialo pobūdžio idėjai.

Užliejamose teritorijose, kur nėra apsaugos nuo potvynių, esant galimybei arba, galimybės komplikuotumo atveju, esant urbanistinės plėtros perspektyvos pagrindimui, galimas naujų pylimų ar net žiemos tipo polderių įrengimas. Kur tokios galimybės nėra galimas arba gyventojų prisitaikymas prie komplikuotų gyvenimo sąlygų arba gyvenamosios zonos rekultivavimas.

Nuo potvynių apsaugotose teritorijose, kur dėl atitinkamų inžinerinių silpnybių esamos sodybos patiria nuostolius būtinas tų apsaugos nuo potvynių trūkumų pašalinimas.

2) *Keliai.* Kasmet apsemiami keliai ir jų atkarpos Pamario kraštui atneša daugiau ekonominių nuostolių nei kylančio rekreacinio susidomėjimo suponuojamos naudos. Finansiniu

požiūriu potvynio rekreacinis pobūdis gali būti išnaudojamas tik tol, kol šis gamtos reiškinys yra nepažabotas ir kol nėra kitos galimybės kaip išlikti dermėje su juo. Potvynio užliejami kelių ruožai turi būti keliami į aukštesnę altitudę, formuojamose pylimuose paliekant angas potvynio vandens protakai, kad mažesniame plote susikoncentravęs potvynio vanduo pasiekęs kritinę ribą nepadarytų daugiau nuostolių, tame areale esančioms sodyboms nei būtų padaryta esamomis aplinkos sąlygomis. Prioritetas – visus metus neužliejamos kelių važiuojamosios dalys.

3) *Žemės ūkio naudmenos*. Turint minty, jog kartais pavasario potvyniai užsitęsia iki Gegužės mėnesio, taip nualindami žemės ūkio naudmenas bei atnešdami ekonominių nuostolių – žemės ūkio teritorijos turi būti apsaugotos nuo potvynio patikima vasaros arba žiemos tipo polderių sistema (priklausomai nuo optimalaus ūkininkavimo keliamos pareikalaujamo technologinio intervento *tipo* sąlygos). Prioritetas – visus metus neužliejami, optimaliomis ūkininkavimo sąlygomis pasižymintys žemės ūkio plotai..

4) *Miškai*. Šią kategorija didžiąja dalimi atstovauja Žalgirių miškas, kur susiformavusi atitinkama gyvensenos tradicija su potvyniu, kaip natūraliu gamtos ciklu. Žalgirių miškas saugomas kaip kraštovaizdžio draustinis įsteigtas tikslu išsaugoti pelkininkų kolonijos kaimą ir jo žemėnaudos ypatumus, todėl ši teritorija kultūrinių savybių vertės turi išlaikyti esamą kondiciją pavasarinio potvynio atžvilgiu. Kiti užliejami miškai ar jų dalys turi būti apsaugoti nuo šio gamtos reiškinio.

Pastabos. Lygiagrečiai čia rekomenduojamiems apsaugos nuo potvynių darbams turi būti vykdomi su potvyniu kaip rekreacine prasme patraukliu reiškiniu susijusi marketinginė programa. Pamario kraštas tapatuminės sistemos visuma turi būti siejama su potvynių krašto tapatumo dalimi, kas turi atsispindėti turizmo sferai skirtoje agitacinėje programoje. Esamas periodinis nuostolių nešėjas turi būti išnaudojamas rekreacijos ir turizmo paskirtimi – rengiamos ekskursijos po apsemtas teritorijas, teikiamos maitinimo ir nakvynės paslaugos, nuomojamos baidarės ir kt. Visas minimas galimas paslaugas turėtų išpildyti vietos gyventojai, taip puoselėdami kaimo turizmą regione ir kompensuodami potvynio metu padarytus nuostolius. Šiam tikslui pasiekti būtinas vietos gyventojų švietimas ir supažindinimas su ES struktūrinių fondų ir kitų paramos organizacijų teikiamų subsidijų įsisavinimo galimybėmis.

Technologiniai sprendiniai. Aukštinami ir tvirtinami esami ir pilami nauji pylimai; aukštinami keliai įrengiant pratakas; tvirtinami upių krantai; prižiūrima ir tvarkoma kanalų, griovių, melioracijos įrenginių ir šliuzų sistema.

3.4. Rekreacija ir turizmas

3.4.1. Vandens turizmas

Vandens turizmas susideda iš eilės būtinųjų elementų, kurie sprendžiami indivinualiai priklausomai nuo vandens telkinio tipo ir kondicijos, tinkamumo laivybai atžvilgiu:

Upės ir kanalai. Šios kategorijos, gyvybingų, laivuojamų, vandens telkinių tinklas yra neatsiejama funkcionalaus ir laivybiniu požiūriu optimaliai išpildyto krašto idėjos sąlyga. Fundamentinį pamario vandens kelių karkasą pasižymintį didžiausiu potencialu sudaro:

1) *Karaliaus Vilhelmo kanalas*. Šis nacionaliniu lygiu unikalus kanalas, kurio pagrindinis įrengimo užmanymas – laivybos poreikio tenkinimas, *šiandien* atlieka vandens rezervuaro funkciją. Visgi įvertinus Karaliaus Vilhelmo kanalo kaip vandens rezervuaro ir to paties kanalo kaip vandens turizmo trasos potencialą, rekreacinis vandens telkinio pobūdis nusveria priešingąjį. Klaipėdos kanalas turėtų būti įjungtas į vieningą Pamario krašto vandens kelių sistemą. Klaipėdos kanalas turėtų būti naudojamas laivybai kaip perspektyvinio prioritetinio vandens turizmo žiedinio maršruto Minija-Klaipėdos kanalas-Dreverna-Kuršių marios-Minija (Šilutės uostas) arba optimaliu atveju Minija-Klaipėdos kanalas-Smeltės pusiasalis-Kuršių marios-Minija (Šilutės uostas). Pirmuoju atveju būtina, sutvarkyti Lankupių ir Drevernos šliuzus (pritaikyti praplaukumui) išspręsti jų administratoriaus klausimą, nužymėti Kuršių marių rytinį farvaterį. Antrojo varianto įgyvendinimui būtina iškeldinti Klaipėdos III vandenvietę bei Kairių karinį poligoną vakariniame kanalo krante, Lankupių šliuzą pritaikyti laivų praplaukumui, įrengti 1 km ilgio perkasą (kanalą) ties Smeltės pusiasaliu (Kairių gatve), nužymėti rytinį Kuršių marių farvaterį. Kairių poligonas turėtų būti iškeldintas, kadangi neatitinka saugomų teritorijų naudojimo reglamentų (žaloja kraštovaizdį, gamtinės, rekreacinės/turistinės aplinkos kokybę). Esamos, atviros vandenvietės, kuri priimama kaip nesaugi, todėl perspektyvoje neišvengiamai turės būti įrengiama naujoje vietoje, iškeldinimas, pagal 2007 metų skaičiavimus, kainuotų apie 100 mln. litų. Naująją vandenvietę būtų galima įrengti prie Minijos upės ties Dumpiais. Rengiant kanalą turistinei laivybai, vietomis reikėtų jį išvalyti, sutvirtinti krantus. Klaipėdos kanalą pritaikius turistinei laivybai, prioritetu turėtų būti keliamas tiltų sistemos atkūrimas. Viešųjų paslaugų objektai kanalo prieigose galėtų atsirasti ties Lankupiais, Dreverna ir galimos Klaipėdos perkasos vietoje. Galimas naujos mažųjų laivų prieplaukos įrengimas galimos naujosios perkasos vietoje (iki Drevernos ~ 14 km). Šioje vietoje galėtų išsivystyti nedidelis rekreacinio pobūdžio mikrorajonas.

2) *Minija*. Minijos ruožas nuo upės žemupio iki Lankupių (~ 19 km) yra valstybinės reikšmės vandens kelias, tačiau Minijos upė intensyviausiai laivuojama tik pačiame žemupy – nuo žiočių iki Minijos kaimo (~ 2 km); laivyba iki Povilų prieplaukos (nuo žemupio ~ 5,6 km) žymiai retesnė. 2008 metais Priekulėje planuotos įrengti irklinių valčių prieplaukos neįgyvendintas projektas (dėl išaugusios Drevernos prieplaukos statybos sąmatos) turėtų būti prioritetinė perspektyvinio Pamario krašto laivybos gaivinimo dalis. Optimaliu atveju, būtina įvertinti galimybę Priekulėje įrengti mažųjų laivų prieplauką (atkarpoje iki Minijos kaimo seklumų, tiltų, orinių elektros linijų problema), kurios atsiradimas Pamario krašto rytiniam pakraščiui suteiktų gyvybiškai svarbaus rekreacinio patrauklumo, suintensyvintų turistinę apykaitą ir ekonominę regiono plėtrą. Naujos prieplaukos ir vandens turizmo viešųjų paslaugų objektų atsiradimas rekomenduojamas Lankupiuose (įplauka į Karaliaus Vilhelmo kanalą, 10 km iki Priekulės ir iki Pjaulių).

3) *Šyša*. Sėkmingai laivuojamas vietinės reikšmės vandens kelias, ypatingai svarbi Šilutės, kaip vandens turizmo krašto identiteto pobūdžio, „sostinės“ (administracinės ir ekonominės lyderės) jungtis su Pamario krašto vandens kelių tinklu. Iki Nemuno deltos regioninio parko galima intensyvus Šyšos pakrantės urbanizavimas, naujų miesto viešųjų rekreacinių erdvių įrengimas. Tolesnė upės pakrantė turėtų būti išpildoma nedidelės antropogeninės intervencijos rekreacinėmis erdvėmis (pavėsinės, atodangos, paplūdimiai, galimas dviračių tako nutiesimas pakrante iki intako į Atmatos upę).

4) *Tenenys*. Neantropogenizuojamas, paliekama neliečiama natūrali gamta. Laivybai naudojamas ekstensyviai, kaip šalutinis kelias, emocinis Minijos vandens trasos turinio papildinys.

5) *Nemunas*. Tarptautinės reikšmės vidaus vandens kelias E41 (Kaunas-Atmatos žiotys) priimamas kaip išskirtinės svarbos turistinė jungtis su Kauno miestu ir kitomis vandens turizmo sritimis. Nuo šios trasos išnaudojimo kokybinio faktoriaus priklauso turistinių srautų pasiskirstymo intensyvumas Pamario krašte, ekonominė bei iš to sekanti įvairiapusė kito pobūdžio nauda. Prioritetas – šiltojo sezono metu, pagal tvarkaraštį, funkcionuojanti tarpmiestinė vandens susisiekimo sistema. Optimalus šios sistemos išpildymo modelis refleksuotų nuo Kauno iki Rusnės ar net Klaipėdos kursuojantį greitaeigį laivą, tačiau tokiam projektui būtina suinteresuotų savivaldybių pusių parama (buvo apskaičiuota, jog toks verslo modelis nepasiteisintų finansiškai).

6) *Atmata*. Nemuno vandens kelio tąsa bei svarbi jungtis su Kuršių mariomis. Prioritetas – menkai sukultūrinta gamtinė aplinka bei pamario kraštui būdinga architektūros kultūra pasižymintis vandens turizmo kelias. Prioritetiniai vandens turizmo viešųjų paslaugų poreikio tenkinimo taškai – Rusnės gyvenvietė, Šyškrantė, Uostadvaris. Propaguojamas dviračių turizmas. Esant galimybei rekomenduojamas upės žiočių ties Kuršių mariomis gilinimas ar kiti galimi problemos sprendimo būdai.

7) *Pakalnė*. Esamos laivuojamos upės prioritetinė plėtros kryptis – turistinės laivybos trasa pasižyminti natūralia ir menkai sukultūrinta gamtine aplinka, etnografinės architektūros kultūra. Prioritetiniai vandens turizmo viešųjų paslaugų poreikio tenkinimo taškai – Rusnės gyvenvietė, Pakalnės prieplauka ir Pakalnės kaime esančios pavienės sodybos, kuriose rekomenduojama plėtoti kaimo-vandens turizmo verslą, su išvystyta mažųjų prieplaukų sistema. Propaguojamas dviračių turizmas. Esant galimybei rekomenduojamas upės žiočių ties Kuršių mariomis gilinimas ar kiti galimi problemos sprendimo būdai.

8) *Vorusnė*. Prioritetas – natūrali gamta. Viešųjų paslaugų poreikio tenkinimo taškai – Rusnės gyvenvietė ir kaimo turizmo sodybos ant upės kranto.

9) *Skirvytė*. Vietinės reikšmės vandens kelias, esantis Lietuvos-Rusijos pasienio zonoje; Nemuno vandens kelio tąsa bei svarbi jungtis su Kuršių mariomis. Prioritetas – vandens turizmo trasa pasižyminti vyraujančia natūralia ir menkai sukultūrinta gamtine aplinka. Viešųjų paslaugų poreikis tenkinamas Rusnės gyvenvietėje ir galimai upės pakrantėje atsirasiančiuose vandens-kaimo turizmo sodybose su mini-prieplaukomis. Spręstina upės žiočių ties Kuršių mariomis seklumų problema.

10) *Krokų lanka ir Kniaupo įlanka*. Šių natūralių vandens įlankų prioritetinis naudojimo būdas – menkai antropogenizuoti gamtine aplinka kaip fundamentine vertybe pasižymintys vandens turizmo užutėkiai, pasyvios rekreacijos arealai, kuriuose propaguojamos bemotorio vandens transporto priemonės.

Kuršių marios.

Rytinis farvateris. Palei rytinę Kuršių marių pakrantę funkcionuoja mažųjų laivų prieplaukų sistema, kuri ateityje bus modernizuojama ir plečiama, tačiau, dėl saugaus laivybinio koridoriaus nebuvimo šiame vandens ruože, nesudarytos pakankamos sąlygos jomis optimaliai naudotis. Tai, jog garantinis laivybos gylis šiuo metu tenkina tik plokščiadugnių ir mažos grimzlės laivų poreikį, o jūrinėms jachtoms švartuotis prie naujųjų pamario prieplaukų nėra

galimybės yra praktiškai neišsprendžiama problema, kadangi net pagal rytinę marių pakrantę įgilinus laivybos koridorių (pareikalaujamas garantinis jūrinių jachtų laivybos gylis – 2,5 m), pastarasis neilgai trukus būtų užneštas, o kasmetinė tokio tariamo įgilinto laivybos koridoriaus priežiūra būtų finansiškai nuostolingas projektas. Todėl būtina taikytis prie esamų sąlygų ir siekiant skatinti laivybą, Kuršių mariose įrengti farvaterius (saugios laivybos koridorius su garantiniu gyliu tenkinančiu plokščiadugnių ir mažos grimzlės laivų poreikį) palei rytinę pakrantę: nuo Smeltės pusiasalio į Dreverną, Kintus, Šturmus bei Ventę.

Ryšiai su Kuršių nerija. Kuršių nerija yra intensyvus turizmo traukos centras su išvystyta rekreacine ir viešųjų paslaugų infrastruktūra. Čia kasmet apsilanko daugiau nei 700000 turistų iš Lietuvos ir užsienio. Pamario kraštas yra artimiausias Kuršių nerijos kaimynas, kuriuo pastaroji dalinasi Kuršių marių vandenimis, todėl būtinas minimos gretimybės privalumų išnaudojimas, o tai geriausiai įgyvendinama per turistinių srautų apykaitos sistemos organizavimą Kuršių mariomis. Maži keltukai pagal reguliarų tvarkaraštį galėtų kursuoti šiais maršrutais: Dreverna-Juodkrantė, Kintai-Pervalka-Nida (Juodkrantė), Rusnė-Uostadvaris-Nida; Taip pat galimi reisai iš „Šturmų švyturio“ ir „Ventainės“ prieplaukų Nidos kryptimi.

Kiti sprendiniai. Būtinoji siekiamybė – supaprastinta turistinės laivybos Kaliningrado srities vidaus vandenimis tvarka. Tvirtinami ryšiai su Klaipėdos valstybiniu jūrų uostu.

3.4.2. Vandens sportas

Vandens sportą struktūrą pamaryje reprezentuoja sportiniai burlaiviai, burlentės, jėgos aitvarai ir vandens slidės.

1) *Burlaiviai*. Burlaiviai Kuršių marių panoramai suteikia dinamikos, spalvos ir energijos. Jų veikimo principas paremtas neatsiejamų Pamario krašto istorinių tapatumo dalių koegzistencija (vėjas, vanduo, burvaltė/burlaivis). Būtinoji kokybiškos buriavimo aplinkos Pamario krašte sąlyga – išvystyta prieplaukų infrastruktūra; šalutinė sąlyga – buriavimo mokyklos ir klubai. Šia direkcija turi būti nukreipta burlaivių kokybinės plėtros strategija (esamų prieplaukų modernizavimas, naujų steigimas). Burlaiviais, kaip neatsiejama Pamario krašto tapatumo dalimi, turi remtis regiono kaip turistinio traukos centro marketingas.

2) *Burlentės*. Burlentės peizažinei Kuršių marių panoramai, su Kuršių nerijos ir dangaus fonu, palengva plaukiojančių burinių laivų bei didesniu greičiu judančių motorinių laivų vaizdiniais, suteikia kitoniškos kokybės dinamikos bei spalvos prasmėmis. Tai, jog burlenčių sporto būtinosios veikimo sąlygos yra vanduo ir vėjas, o viso to rezultatas žmogaus judesys,

leidžia tapatinti šį sportą su gyvybės įvaizdžiu. Minimi argumentai leidžia daryti išvadą, jog burlentės yra reikšminga Pamario krašto tapatuminės sistemos dalis, šio tyrimo kontekste priimama ne tik kaip *grynojo tapatumo ženklas*, tačiau ir kaip reikšmingas atskirų individų, kurių asmeninio tapatumo dalį sudaro Pamario kraštas, *savitapatinimo* objektas.

Būtinoji kokybiškos burlenčių aplinkos sąlyga – paplūdimiai (pakrantės, atabrado ir vandens paviršiaus charakteristikos) su prieinama viešųjų paslaugų objektų infrastruktūra. Gamtines buriavimo sąlygas atitinkančiose pamario pakrantėse atitinkamu atstumu, viena nuo kitos turėtų būti steigiami bei mažosios architektūros elementų sistema išpildomi nauji burlenčių paplūdimiai. Šalutinė kokybiškos burlenčių aplinkos sąlyga – burlenčių klubai bei mokyklos. Galimas burlenčių bazių koreliavimas su jėgos aitvarais. Burlenčių sportas prieinamas tiek žiemą tiek vasarą, todėl būtinas šios pramogos propagavimas abiejų sezonų metu (rengiamos varžybos, šventės). Pamario krašto marketingas turėtų remtis burlenčių sportu, kaip neatsiejama regioninio tapatumo dalimi.

3) *Jėgos aitvarai*. Jėgos aitvarų sportas priimamas kaip pats moderniausias Pamario krašto tapatumo ženklas, tačiau istorinės regiono raidos kontekste visiškai pateisinamas ir priimamas kaip natūralus bei dėsningas kultūrinės raidos rezultatas, kurio būtinosios veiklos sąlygos atitinka Pamario krašto idėją bei tapatumo fundamentą – vėjas, vanduo, aitvaras (simbolinę prasmę turintis prietaisas, kurio būtinoji veikimo sąlyga yra vėjas) bei minimų veiksnių sintezės rezultate marias skrodžiantis bei šokinėjantis aitvaristas.. Jėgos aitvarai, kaip ir burlentės praturtina marių kraštovaizdį spalva, judesiu bei siužetu būtinu priekrantinei rekreacinei erdvei.

Būtinoji kokybiškos jėgos aitvarų aplinkos sąlyga – saugūs paplūdimiai (pakrantės, atabrado ir vandens paviršiaus charakteristikos) su prieinama viešųjų paslaugų objektų infrastruktūra. Šia linkme sprendžiama sporto šaka ir turi būti vystoma – atitinkamu atstumu steigiami specializuoti jėgos aitvarų paplūdimiai su išpildyta rekreacine mažosios architektūros elementų sistema, informacine sistema, atskirais sektoriais priklausomai nuo aitvaristo įgūdžių, patirties bei aitvaravimo pobūdžio (atskiri pradedančiųjų, bendrasis bei triukų sektoriai). Šalutinė kokybiškos jėgos aitvarų aplinkos sąlyga – klubai ir specializuotos mokyklos su galimai papildomomis užimtumo programomis. Šis sportas prieinamas ir žiemą, todėl specialūs renginiai bei šventės, kurie rekomenduojami vasaros sezono metu, kaip atraktyvūs sporto turizmo (jėgos

aitvaristų viešnagės) renginiai, turėtų vykti ir žiemą. Pamario krašto marketingas turi būti paremtas jėgos aitvarais kaip neatsiejama regioninio tapatumo dalimi.

4) *Vandens slidės*. Vandens slidžių sportas turėtų būti vystomas šiaurinėje pamario dalyje, kur nėra koncentruotų jėgos aitvarų ir burlenčių traukos centrų. Be to šiaurinė dalis yra arčiau urbanistiškai išvystytos Klaipėdos miesto zonos, todėl žvelgiant iš naujai formuojamo pamario tapatumo perspektyvos – vandens-vėjo sportas labiau atitinka išlikusios istorinės kultūros plėtros arealo koncepciją; vandens slidėms artimesnė urbanistinė, kultūrine prasme menkesnės vertės aplinkos idėja. Vandens slidžių sportui būtini patogūs privažiavimai prie atitinkamu atstumu vienas nuo kito išplanuotų katerių nuleidimo slipų ar paplūdimių su tam tinkamu atabradu. Tokiose paplūdimiuose turi būti įrengti būtinieji rekreaciniai mažosios architektūros elementai.

3.4.3. Kaimo turizmas

Architektūra. Kaimo turizmas viena iš prioritetinių regiono verslo sričių atitinkanti Pamario krašto kaip turistinio traukos centro interesą. Steigiant naujas kaimo turizmo sodybas būtina išlaikyti, tai regiono vietai, kurioje planuojama numanoma sodyba, būdingos istorinės architektūros tradicijos tęstinumo sąlygą. Šis reikalavimas grindžiamas Pamario krašto vieningos, darnios, harmoningos bei idėjiškai paremtos plėtros koncepcija. Šiuo atveju, architektūrinė-stilistinė vienovė, konkurencingumo kontekste priimama kaip privalumas. Originalios, istoriniu požiūriu neparemtos, kaimo turizmo sodybos architektūrinės formos, suponuotų vietinį turistų traukos intensyvumo sustiprėjimą konkuruojančių objektų atžvilgiu, tačiau neformuotų grynojo regioninio tapatumo, kuris atitiktų populiarųjį šių dienų visuomenės (atskirų individų) *subjektyvųjį tapatumą* (konkretaus žmogaus stereotipinis požiūris atitinkamo grynosios tapatuminės sistemos objekto atžvilgiu). Stilistinė vienovė priimama kaip būtina kokybiškos rekreacinės ir turistinės sistemos plėtros sąlyga. Perspektyvinės kaimo turizmo sodybos architektūrinis rezultatas – istorinio stilistinio pagrindo, šių dienų žmogaus poreikius atitinkantis bei iš atskirų detalių identifikuojamas kaip XXI a. statybos objektas, pastatas. Sodyboje turėtų augti tradiciniai augalai. Esant tinkamoms higieninėms-sanitarinėms sąlygoms galimas šachtinių šulinių įrengimas.

Funkcija. Šiandieninės kaimo turizmo sodybos išgyvena funkcijos krizę. Pamario krašto sodybose turėtų būti suformuotas konkretus paslaugų paketas susijęs su regiono istorinių tradicijų ir kultūros tęstinumu. Naujai planuojamo objekto paskirties pobūdis turi būti aiškus jau

projektavimo stadijos metu. Nuo to, kokio tipo paslaugos planuojamos teikti tariamai numanomame objekte priklauso architektūrinis sodybos interjero ir eksterjero išpildymas (pvz.: žvejo sodybos kieme – erdvė tinklų džiovinimui, žvejybinė valtis, sodybos pastatų architektūra atitinkanti krašto istorinę tradiciją). Greta Kuršių marių ar kitų vandens telkinių esančių kaimo turizmo sodybų paslaugų paketą galėtų sudaryti turistinė laivyba, rekreacinė žvejyba nuo kranto ar iš laivo/valties, galimybė pačiam išsikepti savo pagautą žuvį, baidarių, valčių, jachtų, vandens dviračių bei dviračių nuoma, ekskursijos kultūros ir gamtos paveldo objektų maršrutais, didesnės sodybos rekreantams, viešnagės metu, galėtų sudaryti sąlygas pajusti vietos gyvenimo ypatumus prisidedant prie žemės ūkio darbų, gyvulininkystės (avys, ožkos, karvės, arkliai (žirgininkystė)), žuvinininkystės (tinklais). Greta marių esančios sodybos galėtų specializuotis priimti bei teikti atitinkamas paslaugas burlentininkams bei jėgos aitvaristams (prieinamų viešųjų paslaugų objektų problema), galimas mobilių viešųjų paslaugų organizavimas šioms socialinėms grupėms (pirtys bei prekybos vagonėliai ant ratų, biotualetai, prekybinės palapinės, tentai, scenos bei renginiai gausiai naktis vietoje leidžiantiems sportininkams).

3.4.4. Kempingai

Išvystytos kempingų sistemos būtinybę determinuoja nekoordinuoto stovyklautojų pasiskirstymo Pamario krašto saugomose teritorijose bei iš to sekančio neigiamo rekreacinės veiklos poveikio regiono gamtinio karkaso vertybėms problema.

Vieta. Tinkamiausios kempingų steigimo vietos skiriamos į du sektorius. Pirmasis sektorius – Kuršių marių prieiga; antrasis – upių kanalų ir kitų vandens telkinių prieiga. Abiems teritoriniams sektoriams keliami adekvatūs reikalavimai:

1) miško proskyna;

2) kempingo pakraščiu turi driektis dviračių ar auto-turizmo trasa;

3) kempingas negali būti steigiamas draustinio ar aukštesnio saugomos teritorijos režimo zonoje.

Architektūra. Naujai projektuojamų kempingų pastatų architektūrai keliami atitinkami reikalavimai kaip ir kaimo turizmo sodyboms (žiūrėti skyrių 3.4.3.).

Inžinerinė infrastruktūra. Kempingai turi atitikti visus šiuolaikinius, tokio pobūdžio įstaigai keliamus reikalavimus. Naujai steigiamuose kempinguose turi būti išpildyta inžinerinės infrastruktūros sistema (elektros, vandentiekio, nuotekų tinklai, esant galimybei – dujotiekis).

Paslaugos. Tradicinį kempingų paslaugų paketą turėtų papildyti istorinių ir esamų regiono vertybių pagrindu konstruojamo naujojo pamario tapatumo elementai: burlenčių, jėgos aitvarų, burvalčių mokyklos, turistinės burlaivių iškylos, žvejyba. Taip pat galimos tradicinės paslaugos: viešbutis, restoranas, pirtis, baidarių, valčių, vandens dviračių ir dviračių nuoma, ekskursijos ir kt.

3.4.5. Rekreacinės traukos centrai

Pamario krašto kaip turistinio traukos centro idėjinis karkasas bei iš to perspektyvoje formuotina regiono marketinginė politika turi remtis rekreacinės-turistinės struktūros akcentiniais tapatumo ženklais – ryškiausiai regioną reprezentuojančiais kultūros ir gamtos paveldo ir šiandieninias Pamario krašto tapatumo idėją atitinkančiais gamtiniais ir kultūriniais objektais.

Gamtos paveldas be abejonės priimamas kaip išskirtinės svarbos saugotina vertybė, tačiau dėl tos saugotinos vertybės jautrumo rekreacinių apkrovų poveikiui bei galiojančių apsaugos režimų, saugomų gamtinių teritorijų fondai negali būti priimami kaip rekreacine ir turistine prasmėmis potencialūs tapatuminės sistemos akcentiniai dėmenys. Gamtos paveldo vertę šiuo požiūriu pagrindinai refleksuoja pažintinis ir mokslinis *priėjimo būdas*. Todėl šis vertybinio karkaso sektorius (atskiros saugomos gamtinės teritorijos) priimtinas kaip šalutinė arba antraeilė rekreacinės traukos centrų sistemos grandis. Visgi pažymėtina, jog saugomų gamtinių teritorijų visuma turi būti vystoma kaip reikšmingas Pamario krašto akcentinis tapatumo ženklas, kurio vertę bei rekreacinės traukos intensyvumą refleksuoja saugomų teritorijų sistema, kaip bendra kraštovaizdinė visuma. Ši visuma rekreanto emociškai suvokiama ir įvertinama kaip reikšmingas regiono tapatumo ženklas tik asmeniniu būdu pažinus atitinkamą regiono sąranginės struktūros dalį, kurioje savo vietą užima ir saugomos gamtinės teritorijos.

Kiti gamtiniai objektai. Rekreacine prasme patrauklios Kuršių marios, jų pakrantė, kiti laivuojami vandens telkiniai ir jų pakrantės turi būti puoselėjami kaip Pamario krašto tapatuminės sistemos reikšmingi tapatumo ženklai, išpildomi ir pritaikomi optimaliai rekreacinei veiklai. Šiai kategorijai taip pat priskiriami Kintų ir Rusnės mėgėjiškos žūklės tvenkinių kompleksai.

Kultūros paveldas. Pamario krašto kultūros paveldo objektai reprezentuoja regioną kaip istorinės vertės ir tęstinumo erdvę, kas iš rekreacinės vertinimo perspektyvos priimtina kaip privalumas, todėl išlikę kultūros paveldo objektai turi būti tvarkomi ir naudojami rekreacijos ir

turizmo poreikių tenkinimo kryptimi. Išskirtini šie kultūros paveldo objektai puoselėtini kaip akcentinių rekreacinės traukos centrų struktūros dėmenys (marketinginiai krašto simboliai): Minijos kaimas, Uostadvario švyturys, Ventės švyturys, Uostadvario vandens kėlimo stotis, Rusnės, Kintų, Šilutės bažnyčios, Drevernos etnografinė žvejo sodyba (Jono Gižo).

Modernieji rekreacinės traukos centrai. Šiai kategorijai priskiriamos naujai įrengtos prieplaukos, jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimiai, viešųjų paslaugų-rekreacinės įstaigos „Šturmų švyturys“ ir „Ventainė“.

3.5. Kiti verslai ir veiklos

Pamario krašto verslų ir veiklų struktūrinį modelį sudaro multifunkcinė sistema, tačiau ryškiausiai regiono nematerialiosios kultūros tradiciją refleksuoja, ašiniai minimos multifunkcinės sistemos akcentai. Šie akcentai priimami kaip esamos sistemos dominantės, kurios dėl savo esamos išskirtinės reikšmės turi būti sprendžiamos ir vystomos kaip regiono fundamentiniai tapatumo ženklai bei marketinginis krašto įvaizdis (žemės ūkis, žvejyba, energetika rekreacija ir turizmas (žiūrėti skyriuje 3.4.)).

3.5.1. Žemės ūkis

Reikšmė. Žemės ūkio naudmenos Pamario krašte sudaro apie 30% viso regiono teritorijos. Nors, šio sektoriaus, kaip pamario tapatumo ženklo, esamo ar formuojamo marketinginio įvaizdžio, reikšmė negali būti adekvatinama teritorinės išraiškos kiekybiniam santykiui su visu regiono plotu, visgi šis statistinis faktorius iliustruoja žemės ūkio sektoriaus reikšmę bendrai regiono tapatuminei struktūrai, kurios kiekybinė įtaka, šiuo atveju, gali būti prilyginama procentaliam išraiškos dėmeniui nuo bendro teritorijos ploto.

Koncepcija. Žemės ūkio sektorius, dėl istorinio tapatumo refleksijos bei esamos situacijos reikšmingumo, turi būti priimamas kaip integrali regiono tapatuminės struktūros dalis, reikšmingas ekonominis, socialinis bei kultūrinis vizualizuojamo regiono integralas.

Sprendiniai. Pamario krašto žemės ūkis sprendžiamas remiantis kertiniais istorinio bei esamo tapatumo dėmenimis. Būtinas tinkamų sąlygų sudarymas pelkininkų, laukininkų, pievininkų, ariamų pasėlių pobūdžio žemės ūkio veiklai bei gyvulininkystei vystyti. Būtinas tikslus regioninio žemdirbystės pobūdžio teritorinis identifikavimas, kuriuo vadovaujantis remiama ryškiausia atitinkamuose Pamario krašto subregionuose šiuo metu vystoma žemės ūkio

veikla. Fundamentiniai puoselėtini regiono kaip struktūrinio viseto žemės ūkio porūšiniai dėmenys (priklausomai nuo vietos):

- Bulvių auginimas (itin palankios pamario gamtinės sąlygos šiam verslui)
- Pievininkystė (palankios sąlygos potvynių užliejamose ir pelkingose teritorijose)
- Gyvulininkystė (karvių ir arklių auginimas (žirgynų steigimas bei puoselėjimas))
- Vandens ūkis (esami ir perspektyviniai žuvininkystės ūkiai turi puoselėti rekreacinę infrastruktūra remdamiesi etnokultūrinėmis regiono tradicijomis).

Užliejamose teritorijose vystomas ariamos žemės žemdirbystės pobūdis turi būti išsaugomas sudarant tam tinkamas sąlygas (įrengiami polderiai) arba rekultivuojamas keičiant žemės ūkio naudmenų pobūdį į šienaujamas pievas. Šis pasiūlymas grindžiamas esamu ekonominiu veiklos nuostolingumu, pasireiškiančiu per tiesiogiai potvynio daromą žalą bei Klaipėdos ir Šilutės rajonų savivaldybių dotuojamas išmokas.

3.5.2. Žvejyba

Reikšmė. Žvejyba, kaip veikla, verslas bei gyvenimo būdas priimama kaip neatsiejama Pamario krašto istorinio tapatumo kultūrinė dalis. Nuo sovietinės okupacijos pradžios iki šių dienų vyksta žuvininkystės sektoriaus veiklos pobūdžio transformacijos, kultūrinės dimensijos metamorfozės istorinio žuvininkystės konteksto atžvilgiu. Pastaruoju metu žvejyba regione praranda grynosios pramoninės bei verslinės žuvininkystės statusą, kuris keičiamas bei papildomas rekreaciniu-turistiniu veiklos pobūdžiu. Žvejai iš visos šalies ištisus metus žūklauja Kuršių marių, pamario polderių, upių, kanalų ir tvenkinių pakrantėse. Žūklaujama ir iš valčių, katerių, burlaivių bei kitų vandens transporto priemonių. Žiemos sezono metu meškeriojama ant užšalusio Kuršių marių ledo.

Sprendiniai. Formuojant perspektyvinį regiono tapatumą būtina įvertinti besikeičiančias žvejybinės aplinkos sąlygas bei prie jų pritaikyti juridinę bazę:

1) Mažėjant žuvies ištekliams bei esant griežtiems aplinkosauginiams kvotų reikalavimams, smulkiesiems žvejybos verslininkams turėtų būti suteikta galimybė bent 10% metinio žvejybos limito išnaudoti vasaros sezono metu kartu su vandens turistais. Toks veiklos modelis sudarytų sąlygas tradicinę, istoriškai argumentuotą bei atitinkančią naujai formuojamo tapatumo verslinės žuvininkystės idėją, nepalankiomis gamtinėmis bei ekonominėmis sąlygomis, paremti kylančio rekreacinio potencialo refleksuojama nauda. Tokia galimybė sudarytų sąlygas pamario rekreantams praktiškai susipažinti su neatsiejamu pamario tapatumo ženklu – versline

žvejyba bei galimai sekančiomis su tuo susijusiomis žvejybinių verslininkų siūlomomis paslaugomis (pagautos žuvies ruošyba, kambarių ar vietos palapinei nuoma ir kt.). Taip pat palengvintų žvejybinių įmonių integracijos į *marinistinio* turizmo ir rekreacijos, rekreacinės žuvininkystės ar kaimo turizmo (su žuvininkystės paslaugų paketo pagrindu) procesus.

2) Naudojantis ES struktūrinių fondų bei LR žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos priemonėmis, žvejybiniai botai gali būti modernizuojami bei pritaikomi turistiniam keleivių plukdymui.

3) Verslinės žvejybos veiklos pobūdis neišvengiamai turi būti papildomas rekreaciniu papildiniu, kadangi 4-5 mėnesius trunkantis žvejybos sezonas savaime negali būti pelningas pakankamai, jog išliktų kintančios teisinės ir ekonominės aplinkos sąlygomis. Rekreacija, kaip verslinės žuvininkystės papildomasis integralas, turi būti plečiama ir puoselėjama, keliama jos kokybė bei siekiama atitikimo šiuolaikinių rekreantų poreikiams (tradicija, komfortas, higieninės-sanitarinės normos).

4) Viena iš reikšmingiausių žuvies kiekį Kuršių mariose ir kitose pamario vandens telkiniuose neigiamai įtakojančių veiksnių – brakonieriavimas, priimamas kaip išgyvendintina problema, prieš kurią turi būti formuojama paveiki baudžiamoji juridinė teisė, suintensyvinamas kontroliuojančių institucijų darbas. Akivaizdu, kad dalis pamario smulkiųjų žvejybinių įmonių ne retai taip pat apeina kvotų reikalavimą (viršija sugaunamos žuvies kiekį, žūklauja ne sezono metu). Šiai problemai spręsti žvejybinėms įmonėms turi būti suteiktos privilegijos verstis papildoma rekreacine-turistine veikla.

5) Komercinės-pramoginės žvejybos telkiniai turėtų plėsti savo rekreacinę infrastruktūrą bei paslaugų paketą. Plėtros atveju būtina prisilaikyti istorinės tradicijos tęstinumo sąlygos bei atitikti šiuolaikinio rekreanto poreikius.

3.5.3. Energetika

Vėjo jėgainės. Pamario kraštas kaip ir visas vakarų Lietuvos regionas pasižymi stipriu vyraujančiu vakarų vėju, todėl energetinio patrauklumo kontekste priimamas kaip patraukli vieta vėjo jėgainių parkų statybai. Visgi saugomų gamtinių teritorijų gausumu bei kraštovaizdinėmis vertybėmis pasižyminčio Pamario krašto tapatuminė sistema, kurios perspektyvinės plėtros koncepcija remiasi istorinio tęstinumo idėja, įtakotų regiono kraštovaizdį konceptualiai netinkama linkme. Vėjo jėgainės veikimo principas remiasi, būtinąja Pamario krašto tapatumo dalimi priskiriama, vėjo koreliacijos sąlyga, todėl šia prasme vėjo jėgainių atsiradimas gali būti

pateisinamas, tačiau dominantinis mastelis, nustelbiantis pamario kultūros ir gamtos paveldo vertybes bei modernios formos nesiderina su regiono stilistinio vieningumo ir harmonijos siekiu. Visgi atsižvelgiant į galimai neišvengiamą šio intervento invaziją į Pamario krašto tapatuminę struktūrą galima rekomenduoti naujų vėjo jėgainių parkus steigti arčiau Klaipėdos miesto šiaurinės ribos bei didesniu atstumu nuo turistine, rekreacine kraštovaizdine, gamtos ir kultūros paveldo vertėmis pasižyminčių objektų. Šių objektų plėtrai Pamario krašte būtina atlikti aukštingumo ir vizualinių ryšių studiją, tikslu nustatyti kokiu atstumu nuo saugotinų vertybių galėtų atsirasti šie objektai, kad jų vizualinis rezultatas saugomų objektų panoramoje nepakenktų tų erdvių idėjai (istorinis tęstinumas).

Naftos gavyba. Pamario kraštas yra naftos ištekliais turtingas regionas, todėl šios pramonės interesas čia itin stiprus. „Minijos nafta“ apie 3 km nuo Svencelės kaimo, kur detaliuoju planu suplanuotas reprezentacinės svarbos rekreacinės gyvenvietės įrengimas, eksploatuoja naftos gavybos gręžinius, kurie pačių vietos gyventojų bei rekreantų suvokiami, kaip menką neigiamą įtaką vietos gyvenimo ir rekreacinei kokybei darantis objektas, be to yra akcentuojama naftos gavybos įmonės ekonominė nauda gretimų kaimų plėtrai (finansuotas rajoninio kelio Priekulė-Dreverna asfaltavimas). Ta pati „Minijos nafta“ siekianti įsteigti naujus gavybos gręžinius Kintuose, garantuoja kasmetines įplaukas į miestelio iždą, tačiau kintiškiai vengia šios kaimynystės dėl to, jog pastarieji prarastų galimybę pasiekti kurorto statusą. Šis pavyzdys refleksuoja sprendinių kryptį naujų naftos gavybos gręžinių plėtrai regione. Naujų naftos gręžinių plėtra neatitinka Pamario krašto, kaip gamtinėmis ir kultūrinėmis vertybėmis turtingo rekreacinio regiono perspektyvinio tapatumo idėjos, todėl yra nepriimtina. Tačiau esant naftos gavybos gręžinių intervencijos neišvengiamumui, būtina aiškiai reglamentuoti perspektyvinių rekreacijos ir turizmo traukos centrų bei saugomų gamtinių teritorijų sanitarines apsaugos zonas, kuriose naftos pramonės objektų statyba būtų negalima.

Termofikacinės elektrinės. Elektrinių naudojančių atsinaujinančius energijos išteklius – biodujas, išgaunamas iš biodegraduojančių atliekų (buityje, soduose, žemės ūkyje susidarančios organinės atliekos) plėtra galima Šilutės ir Klaipėdos miesto prieigose, taip pat toliau nuo gamtinių ir kultūrinių vertybių bei rekreacinių traukos centrų.

TYRIMO REZULTATAI

- Atlikta Pamario krašto teritorinė apibrėžtis (žiūrėti skyrių 2.1.).
- Atlikta Pamario krašto, kaip daugiasluoksnio teritorinio vieneto, istorinės raidos analizė, kurios metu selekcionuota ir susisteminta tirto regiono istorinės raidos fundamentinių tapatumo ženklų visuma.
- Atlikta Pamario krašto, kaip daugiasluoksnio teritorinio vieneto, esamos situacijos analizė, kurios metu selekcionuota ir susisteminta tirto regiono esamos situacijos fundamentinių tapatumo ženklų visuma.
- Kaip sudedamoji esamos situacijos tyrimo dalis atliktas *Pakrantės tinkamumo jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimių steigimui tyrimas*, pagal autoriaus (V.J.) sudarytą metodiką, kurios rezultatai pateikiami atskirai (žiūrėti skyrių 2.3.5.).
- Remiantis tyrimo eigoje selekcionuotais Pamario krašto istorinės raidos ir esamos situacijos fundamentiniais tapatumo ženklais sumodeliuota regiono plėtros kryptis, konkretizuoti sprendiniai, patikrinta sprendinių įtaka regiono tapatuminei struktūrai (atliktas zonavimas (priedai 6-12)).

Istorinės raidos fundamentiniai tapatumo ženklai

Gamtinės aplinkos istorinės raidos bendri tapatumo ženklai	Geologinė struktūra: pasižymi įvairove. Reljefas: lygus. Klimatas: drėgmė, rūkai, stiprūs vėjai. Žemėnaudinė sąranga: miškai, laukai, pievos (užliejamos), pelkės, durpynai, kanalai, grioviai ir sureguliuotos upės. Vandenys: audringos marios su pavojingomis (akmenuotomis) seklumomis, žuvies gausa, daugybė upių atšakų įtekančių į marias, ledo sangrūdos, potvyniai, nendrynai ir kita specifinė pakrančių augalija bei gyvūnija, šliuzais kontroliuojamas Klaipėdos kanalo vandens lygis. Sukultūrinta gamtinė aplinka: polderiais ir kitomis sausinimo technologijomis užkariaujami nauji gyvenami plotai.
Socialinės aplinkos istorinės raidos bendri	Etninė sąranga: mulkikultūriškumas (skirtingais laikais: kuršiai, skalviai-lamatiečiai, žemaičiai, lietuviai, prūsai, škotų ir olandų kolonistai, vokiečiai, rusai), dominuojanti lietuvininkiška bendruomenė (*apart* Klaipėda ir Šilutė), atsparumas krašte vykdytiems nutautinimo projektams.

tapatumo ženklai	Demografija: žemas gyventojų tankumas. Konfesija: evangelikų liuteronų ir katalikų. Materialioji kultūra: vėtrungės, krikštai. Socialinė aplinka: nelygybė, išnaudojimas, menkas išsilavinimas, privilegijuoti vokiečių kolonistai (dvarų valdytojai, kultūriškai dominuojanti miestų bendruomenės dalis). Verslinė aplinka: gausiai lankomi turgūs, žuvininkystė (burvaltės, burlaiviai, tinklai), nacionalinė ir tarptautinė turistinė laivyba (garlaiviai, burlaiviai), gyvulininkystė (žirgininkystė (išskirtinėje pagarboje), karvės, avys, ožkos), žemdirbystė (laukininkystė, pievininkystė, daržininkystė), miškininkystė – vandens keliais plukdomi sieliai (mediena), medžioklė, urbanistiškai besivystančiuose centruose – amatai, prekyba ir pramonė.
Urbanistinės aplinkos istorinės raidos bendri tapatumo ženklai	Urbanistinės plėtros determinantės: *Ekonominė:* senojo „Gintaro kelio“ ėjusio per Kuršių neriją įtaka. *Gamtinis:* Kuršių marios nulėmusios specifinį marių pakrantės žvejų kaimų užstatymo pobūdį. *Sukultūrintos gamtinės aplinkos*: polderiai (užkariaujamos pelkingos ir užliejamos Pamario krašto teritorijos). *Susisiekimo kelių:* išvystytas bei intensyviai naudojamas sausumos ir vandens kelių tinklas, išvystyta sausumos ir vandens kelių infrastruktūra (kelių tinklas, aikštės, prieplaukos, švyturiai, vandens matavimo stotys), išvystyta tiltų sistema, funkcionuojanti perkėlų plaustų sistema, geležinkelis Klaipėda-Tilžė. *Architektūrinė:* Dvarų sodybos kaip urbanistinės plėtros centrai; dvarų sodybos kaip plėtrą stabdantis veiksnys (dvarų žemės galimuose kaimų plėtros arealuose), bažnyčios, karčiamos. Urbanistinė planinė struktūra: Gatviniai upiniai rėžiniai bei išretėję kaimai, vienkieminiai padriki upiniai kaimai, kupetiniai ir gatviniai laukininkų kaimai, chaotiškas pievininkų ir pelkininkų sodybų išdėstymas (prisitaikymas prie gamtos sąlygų), miškininkų sodybos kertant miškus virstančios naujų laukininkų gyvenviečių centrais, radialinio miesto plano formavimasis dvaro sodybos pakraštyje (Priekulė); senosios urbanistinės struktūros naikinimas ir stačiakampio funkcionalistinio plano plėtra sovietmečiu.
Architektūrinės	Liaudies architektūra: *Aukštingumas*: 1-2 aukštai.

aplinkos istorinės raidos bendri tapatumo ženklai	*Fasadai*: medinių lentų apdaila. *Stogai*: šlaitiniai; nendriniai, šiaudiniai, lentiniai; frontonas ties kraigu užsibaigdavo mediniais lėkiais (žirgeliais), verpstėmis; vėtrungės sodybų stogų viršūnėje. *Koloristika*: vyraujanti spalva – rausvai ruda arba natūrali (nedažyta), puošybos dėmenys balti, geltoni, mėlyni. *Dekoravimas*: vėjalenčių, durų ir langų apvadų ornamentika pagal tautinius motyvus, lentelė su namo pastatymo metų įrašu. *Sodybos planinė struktūra*: kokie kieme stovėdavo ūkiniai pastatai priklausė nuo ūkininkavimo pobūdžio (kieme erdvė džiovinti tinklam, klėtis saugoti grūdam ir kt.). Tradiciniai medžiai sodyboje, šulinys, šuns būda, medinės tvoros. Profesionalioji architektūra: *Aukštingumas*: 2-4 aukštai. *Fasadai*: raudonų netinkuotų plytų mūro; tinko fragmentai; fachverko fragmentai; tinkuoti. *Stogai:* šlaitiniai, čerpiniai. *Stiliai*: Vakarietiškų stilių raiška kuklesne, protestantiškai asketiškesne forma. *Dvarų sodybos*: racionalus, taisyklingas pastatų išdėstymas, kuklus parkas. Kelių architektūra: Sausumos keliai grįsti skaldytais ir tašytais akmenimis, šalikelėse išdėstytos medžių eilės.

Esamos situacijos fundamentiniai tapatumo ženklai

Gamtinė aplinka	Geologinė struktūra: pasižymi įvairove. Reljefas: lygus. Klimatas: drėgmė, rūkai, stiprūs vyraujantys vakarų vėjai. Žemėnaudinė sąranga: miškai, laukai, pievos (užliejamos), pelkės, durpynai, kanalai, grioviai ir sureguliuotos upės; saugomų teritorijų gausa. Dendrologinė aplinka: paprastoji pušis, paprastoji eglė, karpotasis beržas, juodalksniai, drebulės. Fauna: žalčiai, briedžiai, šernai, paukščių migracijos koridorius. Vandenys: *Kuršių marios*: seklios, seklėjančios, seklumos, lėkštos pelkingos (šiaurėje) ir stačios smėlingos pakrantės (pietuose), nendrynai, mažėjantys žuvies ištekliai, upių intakų gausa.

	Upės ir kanalai: pylimais nuo potvynių apsaugoti krantai, ledo sangrūdos Nemuno žemupyje, potvyniai, nendrynai ir kita specifinė pakrančių augalija bei gyvūnija, šliuzais kontroliuojamas Klaipėdos kanalo vandens lygis. *Melioracijos griovių sistema*. *Kintų ir Rusnės žvejybiniai vandens tvenkiniai.* Sukultūrinta gamtinė aplinka: polderiais ir kitomis sausinimo ir apsaugos nuo potvynių technologijomis palaikomi iš gamtos atkovoti gyvenamieji ir dirbami žemės plotai.
Kultūrinė (antropogeninė) aplinka	Etninė sąranga: vyraujantis lietuvių etnosas. Konfesija: katalikų ir evangelikų liuteronų. Socialinė aplinka: socialinė diferenciacija, susiskaldžiusios (nevieningos) bendruomenės, viešųjų socialiai integruotų erdvių trūkumas, bedarbystė, jaunimo užimtumo problema, menkas išsilavinimas, alkoholizmas, emigracija. Verslinė ir veiklinė aplinka: kaimo turizmas, vandens turizmas, vandens sportas (jėgos aitvarai, burlentės, vandens slidės, burvaltės, kateriai), žuvininkystė, rekreacinė žvejyba (taip pat ir poledinė), žemės ūkis (didžiausias šalyje sėklinės bulvininkystės ūkis Drevernoje), gyvulininkystė ir kiti tradiciniai šių laikų verslai (ypač urbanistiškai labiau išsivysčiusiuose centruose). Vandens keliai: tankus vandens kelių tinklas, modernių prieplaukų tinklo plėtra, rytinio farvaterio nebuvimo problema, seklumos Kuršių mariose ir marių intakų žiotyse (rytinės Kuršių marių pakrantės laivybinės eksploatacijos ribotumas). Sausumos keliai: sausumos kelių būklės ir kokybiškų tiesioginių ryšių tarp urbanistinių centrų problema; geležinkelio linija Klaipėda-Šilutė. Kelių architektūra: žvyrkeliai; asfaltuoti; fragmentiškai sausumos kelių šalikelėse – senų medžių eilės. Kultūros paveldas: švyturiai, žvejo sodybos, bažnyčios, urbanistinis žvejų gyvenviečių paveldas, vėtrungės, krikštai. Urbanistika: sovietmečiu įvestu funkcionalizmo stiliumi suardytas nuoseklios urbanistinės raidos procesas. Naujų gyvenamųjų ir rekreacinio pobūdžio kompleksų plėtra. Architektūra: sovietmečiu įvestu funkcionalizmo stiliumi suardytas nuoseklios architektūrinės raidos procesas bei architektūriškai vieningos bei darnios visumos rezultatas. Dominuojanti tradicinio pamario stiliaus vertybinė architektūra. Naujų gyvenamųjų ir rekreacinio pobūdžio pastatų dalinis atitikimas istorinio stiliaus

	parametro kriterijui (1-2 aukštų su mansarda; šlaitiniai stogai, koloristinis ir medžiaginis išpildymas). Kiti objektai: naftos gręžinys Svencelėje, Kairių karinis poligonas, Klaipėdos III vandenvietė, suprojektuoti ir projektuojami vėjo jėgainių parkai.
Didžiausi istorinio tapatumo ženklų praradimai (rekomenduojami regeneruoti)	1) Karaliaus Vilhelmo kanalo kaip svarbaus laivuojamo vandens kelio praradimas. 2) Išvystytos tiltų sistemos praradimas. 3) Kokybiškai išpildyto, tankaus sausumos kelių tinklo praradimas. 4) Medžių eilių šalikelėse sodinimo tradicijos praradimas. 5) Gausių žuvies išteklių praradimas. 6) Tradicinės žvejų kultūros praradimas. 7) Didelių turgų praradimas. 8) Žirgininkystės tradicijos praradimas. 9) Dvarų sodybų kaip reikšmingų urbanistinės ir kultūrinės plėtros centrų praradimas. 10) Liaudies architektūros tradicijos tęstinumo praradimas (ornamentika, lėkiai).

Pamario krašto vizija (tapatumo raidos kryptis)

Istorinio karkaso bei modernių, idėjinio (stilistinio) vieningumo sąlygą atitinkančių, objektų pagrindu, formuojama nauja, šiuolaikinius poreikius atitinkanti kokybė. Stiliaus prioritetas – istorinis tęstinumas, pagarba kultūrai ir tradicijai (žiūrėti III tyrimo dalį ir pagrindinį brėžinį).

REZULTATŲ APTARIMAS IR IŠVADOS

1) Iki II Pasaulinio karo Pamario kraštas, kaip Mažosios Lietuvos dalis, Didžiosios Lietuvos atžvilgiu, išsiskyrė sausumos ir vandens kelių infrastruktūros kokybiniu išpildymu, architektūros, kultūros ir tradicijų savitumu bei įvairove.

2) Sovietinės okupacijos metais vieninga bei darni Pamario krašto kultūrinės aplinkos sąranga (architektūrinė, urbanistinė, etninė ir socialinė) – destruktūrizuota, atsirado eklektiško kontrasto dėmenys.

3) *Aptarimas*. Pamario krašto teritorinio apibrėžtumo *problema* spręsta, tiriamo objekto struktūrinės analizės būdu. Pamario kraštu įvardintinoms teritorijoms kelta ryšių su Kuršių mariomis bei gamtinės ir kultūrinės aplinkos bendrumo bei vieningumo sąlyga. Nustatyta, kad fundamentiniais Pamario krašto gamtinės ir kultūrinės aplinkos bendrumais priimtini: melioracijos griovių sistema, pelkės, potvynių užliejamos teritorijos.

Išvada. Pagal nustatytus vertinimo kriterijus, I hipotezė – *Pamario krašto vakarinę ribą rėmina krašto kelias Klaipėda-Šilutė (Nr.141)* – patvirtinta (žiūrėti skyriuje 2.1.).

4) Atlikta Pamario krašto istorinės raidos ir esamos situacijos fundamentinių tapatumo ženklų analizė patvirtino II hipotezės – *Pamario krašto vertybinio tapatumo struktūros dominuojantis dėmuo – istorinio paveldo vertybės* – teisingumą. Fundamentinės tapatumo vertybės (kraštovaizdiniai akcentai ir dominantės):

- Saugomos gamtinės teritorijos – istorinė (susiformavo natūralaus istorinės raidos proceso eigoje).
- Polderiai – istorinė (nuo XIX a. pab.).
- Karaliaus Vilhelmo kanalas – istorinė (1873 m.).
- Kultūros paveldo objektai (švyturiai, bažnyčios, urbansitikos paveldas) – istorinė.
- Laivuojamų upių tinklas ir Kuršių marios – istorinė (šiuo metu regeneruojama).
- Prieplaukos – architektūrine prasme – istorinio stiliaus tradicijos tęstinumą išlaikę, naujos kokybės, modernūs objektai.
- Burlaiviai – stilistine prasme – modernią išraišką įgavęs istorinės tradicijos paveldas.
- Žvejyba – kultūrine prasme – modernią išraišką įgavęs istorinės tradicijos paveldas.
  - Jėgos aitvarai, burlentės, vandens slidės – modernios.

- Komercinės žvejybos tvenkiniai – modernios.
- Rekreacijos ir turizmo sektoriaus plėtra – modernus.

➢ Sovietinės architektūros akcentai ir dominantės priimami kaip destruktyvūs vieningos vertybinės tapatuminės sistemos objektai.

5) Kaip sudedamoji esamos situacijos tyrimo dalis atliktas *Pakrantės tinkamumo jėgos aitvarų (ir burlenčių) paplūdimių steigimui tyrimas*, pagal autoriaus (V.J.) sudarytą metodiką, iš dalies patvirtino III hipotezės – *Esamų jėgos aitvarų ir burlenčių paplūdimių vietos nėra pačios tinkamiausios pamario rytinės pakrantės tinkamumo šioms vandens sporto šakoms kontekste* – teisingumą. Svencelės paplūdimys pagal dabartinę situaciją vertinamas prasčiau nei daugelis kitų pamario krantų ruožų. Kiti esami paplūdimiai (Kintų ir Ventės) atitinka geriausiųjų statusą.

6) Fundamentinio tapatumo ženklo – žvejybinės aplinkos – sąlygų prastėjimas, suponuoja rekreacijos ir turizmo plėtrą regione (žvejai papildo arba modifikuoja savo verslą rekreacinės paskirties paslaugų paketo pasiūlymais).

7) Parengti ir naujai rengiami vėjo jėgainių parkų projektai Pamario krašte neatitinka regiono plėtros koncepcijos, kaip pernelyg didelio mastelio, radikaliai kontrastuojančios, modernios architektūros dominantės, menkinančios esamų gamtos ir kultūros paveldo objektų vertę bei neatitinkančios Pamario krašto kaip vieningo ir darnaus istorinio stiliaus arealo plėtros vizijos.

8) Naftos pramonės intervencija gali determinuoti Pamario krašto rekreacinių-turistinių centrų, kaip potencialių kurortinių gyvenviečių, plėtros sutrikimus, todėl vertinama kaip nepriimtinas modeliuojamos regiono tapatuminės struktūros elementas.

9) Jėgos aitvarų ir burlenčių sportas priimamas kaip moderniosios Pamario krašto vertybinės sistemos dalis. Šis tapatumo ženklas atitinka Pamario krašto vizijos idėją, kadangi šių sporto šakų būtinosios veikimo sąlygos – vėjas, vanduo, burės (aitvaras) ir žmogus sutampa su fundamentiniais regiono tapatuminės struktūros ženklais. Be to šios sporto šakos suponuoja dominuojančios jaunimo kultūros krašte optimizavimą.

10) Karaliaus Vilhelmo kanalas turi būti integruotas į regiono vandens kelių tinklą. Tam būtina:

- Iškeldinti Kairių karinį poligoną, kurio veikla neatitinka saugomų teritorijų naudojimo reglamentų, daro įtaką kraštovaizdžiui, gamtinei ir rekreacinei/turistinei aplinkos kokybei.

- Iškeldinti Klaipėdos III vandenvietę, kuri kaip atvira – nėra saugi bei, kurios veikla fiziškai neįmanoma vienumoje su laivyba.
- Esamų šliuzų infrastruktūrą pritaikyti laivybai, įrengti perkasą ties Smeltės pusiasaliu.

11) Urbanistinės plėtros atveju būtina atsižvelgti į tai vietai būdingas savybes bei istorines charakteristikas. Nuo to kokia kultūrinė bendruomenė (laukininkų, pievininkų, pelkininkų ar žuvininkų) ten gyveno. turėtų priklausyti ir architektūriniai projektuojamo objekto sprendiniai.

12) Pamario krašto plėtros vizija – istorinio karkaso vertybių bei modernių, idėjinio (stilistinio) vieningumo sąlygą atitinkančių, objektų pagrindu, formuojama nauja, šiuolaikinius poreikius atitinkanti kokybė. Stiliaus prioritetas – istorinis tęstinumas, pagarba kultūrai ir tradicijai.

Tyrimo rezultatų panaudojimo praktikoje pasiūlymai

- Fundamentinių tapatumo ženklų selekcijos metu, konkretizuotų reikšmingiausių prarastų Pamario krašto istorinių tapatumo vertybių regeneravimas arba kryptinga regeneravimo veikla.
- Urbanistinė ir kultūrinė regiono plėtra turi remtis tyrimo metu nustatytomis Pamario krašto istorinės raidos ir esamos situacijos fundamentinėmis tapatumo vertybėmis (*išskirta šio skyriaus 4 punkte*).
- Plėtoti vandens-vėjo sporto infrastruktūrą, pagal kompleksinę vertinimo sistemą, tinkamiausiuose vietose.

Tyrimo rezultatų panaudojimo mokslinėje praktikoje galimybės:

- Konkretizuota Pamario krašto istorinės raidos fundamentinių tapatumo ženklų sistema gali būti naudojama perspektyviniuose moksliniuose tyrimuose, kaip esamos situacijos ar siūlomų sprendinių atitikimo, istoriniams regiono savitumams, pagrindimas.
- Konkretizuota Pamario krašto esamos situacijos fundamentinių tapatumo ženklų sistema gali būti naudojama perspektyviniuose moksliniuose tyrimuose, kaip esamos situacijos analizės papildinys refleksuojantis visuminę regiono sąrangą.
- Panaudota nauja *Pakrančių tinkamumo jėgos aitvarų sporto paplūdimių steigimui metodika* gali būti naudojama perspektyvinių atitinkamo pobūdžio tyrimų metu arba tobulinama, koreguojama, papildoma naujais vertinimo kriterijais.

Rekomenduojami nauji tyrimai susiję su šiame darbe analizuota tema:

- Gilinamieji Pamario krašto tapatumo tyrimai, pagal išplėstinę vertinamų sektorių struktūrą.
- Gilinamieji Pamario krašto tapatumo tyrimai, pagal indukcinę sistemą (tiriami atskiri, pamario arealai arba koncentruojamasi į atskirų regiono struktūrinių elementų (pvz.: *čia* nustatytų tapatumo ženklų) analizę).
- Rytinės Kuršių marių pakrantės atkarpos Smeltės pusiasalis-Dreverna tinkamumo jėgos aitvarų, burlenčių ir vandens slidžių paplūdimių steigimui tyrimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1) Ashworth G., Howard P. *Europos paveldas. Planavimas ir valdymas*. Vilnius: Versus aureus, 2008.
2) Butkevičius I. *Klaipėdiečių Lietuvių sodybos*: [apžv. nuo XV a. iki XX a. pr.]. Tarybinės Klaipėdos istorijos klausimai: [str. rink.], Vilnius, 1977.
3) Gimbutas J. *Lietuvos kaimo trobesių puošmenos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.
4) Gimbutienė M., Lingys J., Gimbutas J., Balys J., Žilevičius J. *Mažoji Lietuva*, New York, 1958.
5) Girininkas A., Lukoševičius O. *Lietuvos priešistorė.* Vilnius: Agora, 1997.
6) Gudavičius E. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.
7) Gudelis A. *Kuršių nerijos kopos.* Mūsų gamta, 1986.
8) Gudelis A. *Lietuvos pajūris ir įjūris.* Vilnius 1998.
9) Jurginis J. V. Lietuvių karas su kryžiuočiais. Vilnius: Mintis, 1964.
10) *Lietuvininkų kraštas*. Kaunas: Litterae Universtatis, 1995.
11) *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Pirmas tomas.* Vilnius: Mokslas, 1981.
12) *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Šeštas tomas.* Vilnius: Mokslas, 1981.
13) *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.* Vilnius: Savastis, 2000.
14) Matulevičius A. *Mažoji Lietuva. XVIII amžiuje.* Vilnius: Mokslas, 1989.
15) *Mažosios Lietuvos enciklopedija. Pirmas tomas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
16) *Mažosios Lietuvos enciklopedija. Antras tomas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003.
17) *Mažosios Lietuvos enciklopedija. Trečias tomas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
18) *Mažosios Lietuvos enciklopedija. Ketvirtas tomas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
19) *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*. Vilnius: VU mokslų akademija, 2006.
20) Miškinis A. *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės.* Vilnius: Savastis, 2007.
21) Olšauskas A. M. *Europos krantai.* Klaipėda: Klaipėdos Universiteto leidykla, 2009.

22) Purvinas M. *Būdingi tradicinės architektūros pavyzdžiai Nemuno deltos regioniniame parke*. Kaunas. 1999.
23) Purvinas M. *Mažosios Lietuvos tradicinė kaimo architektūra*. Vilnius, 2008.
24) Purvinas M. *Pelkininkų kaimai ir kolonijos Šilutės apylinkėse: tradicinės gyvensenos bruožai ir gyvenviečių raida* [straipsnis http://www.silaine.lt/2007-07-10/Silaine_Pelkininkai_IIId.htm].
25) Riepšas E. *Rekreacinė miškininkystė. Mokomoji knyga (I dalis)*. Akademija, 2007.
26) Šapoka A. Lietuvos istorija. Kaunas: Šviesos spaustuvė, 1989.
27) http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/priedai/jura/senoliai-pamaryje-su-vandeniu-nesigalynejo-126274
28) http://kvr.kpd.lt/heritage/
29) http://stk.vstt.lt/stk/default2.jsp?bs=1&lang=lt&jsessionid=6C2CD6B9421E4E5039D9EB5894F87B78
30) www.eurovelo.ch
31) http://www.musupaveldas.lt/lt/misc/object?id=19953
32) http://www.nemunodelta.lt/engine/40;0
33) http://www.pgm.lt/Gintaro_muziejus/gintaro_keliai.htm
34) http://www.silute.lt/minija/Kaimas.htm
35) http://www.silute.lt/publ/CS/potvynis20100409.htm
36) http://www.svencele.lt/index.php?lng=LT&Id=431
37) http://kitesurfdestination.com/dreverna-lake/
38) http://lakis.lakd.lt/

PRIEDAI